

DE GILDEN IN NOORDBRABANT

P.N. Panken

Ingeleid en bewerkt door Johan Biemans

DE GILDEN IN NOORDBRABANT

door Peter Norbertus Panken (1819-1904)

Onder redactie van Johan Biemans

Vooraf

Er zijn nog al wat mensen op onze aardbodem die zich bezighouden met het naspeuren van dingen uit de tijd die al lang verstreken is. De een is op zoek naar zijn familiegeschiedenis, de ander snuffelt naar oude scherven. Er is eigenlijk geen onderwerp te bedenken of er is wel iemand te vinden die er zowat alles van weet.

Bij sommigen is het instinct zodanig ontwikkeld dat ze er zo iets als een levenswerk van weten te maken. Ze hebben dan bijvoorbeeld gekozen voor het beroep van archeoloog, archivaris of historicus. Ze leven als het ware met de neus gericht op het verleden en bij gevolg met de rug naar de toekomst gekeerd.

Dan is er nog het soort dat zich nolens volens in een ander beroep heeft gestort, maar als een uiting van spijt of door een onverklaarbare gedrevenheid de beroepssnuffelaars in ijver weet te overtreffen. Dat zijn de amateurs, met hoofdletters weliswaar en liever nog tussen twee zilveren kandelaars. Spreek de kwalificatie *amateur* in hun aanwezigheid bij voorkeur niet hardop uit! Je ziet ze bedenkelijk fronsen... en mogelijk wel terecht. Laten we maar eens kennis maken met iemand die de patroon van dat laatste soort onderzoekers had kunnen zijn: Peter Norbertus Panken.¹

Als meester, schoolmeester, had hij het voor zijn tijd al ver gebracht te midden van de dorpingen. Meester zijn betekende in de dorpsgemeenschap immers het summum van ontwikkeling. Men kon het zich permitteren zich te koesteren in de schaduw van de pastoor, de burgemeester, de dokter en de notaris. De meester was de wandelende encyclopedie, de vraagbaak voor van alles en nog wat. Hij behoorde ook overal verstand van te hebben en als het even kon ook zelf het goede voorbeeld te geven.

Hij was de alomtegenwoordige, gewild of ongewild, de dienaar van ieder die een beroep op hem deed. Het vonkje van persoonlijke belangstelling voor zaken die hem van huis uit interesseerden was gedwongen op te laaien tot een groot vuur waar Jan en alleman zich aan kon warmen. Om bij zijn belangstelling voor het verleden te blijven, zal zijn speurzinnigheid naar de geschiedenis van zijn eigen omgeving al spoedig de indruk gewekt hebben dat hij op ieders vraag wel een antwoord wist.

Het ligt voor de hand - en de oude verhalen bevestigen dat - dat geletterd en ongeletterd de draak staken met zijn zonderling gesnuffel. Toch bleven er nog voldoende 'parasieten' over die zich aan hem vastklampten om zijn "*lust tot onderzoek*" voortdurend aan te wakkeren.

---

¹ Voor een beknopte levensbeschrijving zie o.a. a) Meester Petrus Norbertus Panken 1819-1904, door H. Mandos en A.D. Kakebeeke: *De Acht Zaligheden, de oude kern van de Kempen*. Oisterwijk 1971; b) Peter Norbertus Panken, Pionier van de Brabantse Archeologie, door Johan Biemans in *Brabantse Oudheden*, Eindhoven 1977. c) Dr. P. Meurkens: *De Dagboeken van P.N. Panken 1819-1904 – Memorieboek van een Brabantse schoolmeester*, 6 delen, Kempen Uitgevers, Eindhoven/Hapert 1993-1998. P. Meurkens: *De wereld van schoolmeester Panken*, Kempen Uitgevers Zaltbommel 2004.

Indrukwekkend is dan ook de stapel geschriften met aantekeningen die Panken ons op hoge leeftijd heeft nagelaten. Aantekeningen over Brabant in het algemeen, over Kempenland in het bijzonder, over allerlei gewone en ongewone dingen die hij op zijn dagmarsen tegenkwam. Het zou al toevallig geweest zijn als Panken de oude Brabantse schuttersgilden over het hoofd had gezien.

Lang voor dat Jolles zijn handboek schreef, noteerde Panken alles over de gilden wat hem onder ogen kwam. In een tweetal door hem zelf gemaakte cahiers probeerde hij tot een overzicht te komen. Dat helpt ons om met stukken en brokken een aardig beeld op te roepen omtrent de kennis van de gilden in zijn tijd.

Ofwel omdat hij te veel hooi op zijn vork genomen had, ofwel omdat hij niet oud genoeg geworden is, kwam hij er zelf niet toe de vele notities te ordenen en te publiceren. Heeft het nu, meer dan een eeuw na zijn overlijden (1904) en bijna zeventig jaar nadat Jolles² zijn Gildeboek uitgaf, nog wel zin zijn aantekeningen nog eens onder het stof vandaan te halen om alles toch nog maar eens op een rijtje te zetten? Het was de alom bekende Eindhovense gildebrouder Karel Vermeeren, jammer genoeg te vroeg overleden, die mij aanmoedigde om dat toch maar eens te doen. We meenden daar samen een goede reden voor te hebben.

Op de eerste plaats wilden we met deze uitgave de hedendaagse onderzoekers iets aanreiken wat tot nu toe niet toegankelijk was. Gegevens die als losse stukjes van een grote legpuzzel kunnen helpen om het historische beeld van het eigen gilde dat men wil bestuderen vollediger te maken. Gegevens die voor anderen een aanzet kunnen zijn om de bewogen geschiedenis van een gilde uit te pluizen. Het bevordert de zelfwerkzaamheid van de autonome gilden om inzicht te verwerven in hun oorsprong en historische betekenis.

Door vergelijking en uitwisseling van de verworven kennis draagt het speurwerk bij tot een beter inzicht over het waarom van de gilden. Dat inzicht maakt de gilden van onze tijd, weliswaar in een ander decor, tot meer dan een folkloristisch verschijnsel of een toeristische attractie. Dat het raadplegen van Pankens aantekeningen de moeite waard kan zijn mocht al blijken door het achterhalen van enkele verloren gewaande schilden.

Met opzet kozen we als ondertitel van deze uitgave dan ook "Sprokkelingen en handreikingen". Eenieder met belangstelling voor de schutsgilden in Noordbrabant zal er op eigen wijze gebruik van weten te maken.

Er was nog een andere reden die ons als stoot in de rug diende om tot deze uitgave te komen. We dachten namelijk dat de uitgave aan betekenis zou winnen als we ook de aantekeningen betreffende de gilden uit de Dagboeken of Autobiografie van Panken zouden opnemen. Met wie en wanneer had Panken contact, en wat hadden ze elkaar te laten zien en te vertellen.

Door alle notities samen te voegen voorkomen we tevens dat er over honderd jaar weer eens iemand op de goede gedachte moet komen om de 'oogst van Panken' nog eens toe te vertrouwen aan een generatie die nu nog niet bestaat. En het is maar de vraag wat er dan nog van bewaard gebleven is. Er ging al zoveel verloren. De sprokkelingen van Panken met daarnaast de zogenaamde "catechismus van Jolles" worden samen een uitdaging aan elke gildebrouder en aan ieder die in de schutsgilden mag zijn geïnteresseerd.

---

² J. A. Jolles : De schuttersgilden en schutterijen van Noord-Brabant: overzicht van hetgeen nog bestaat, 2 delen. Uitg. Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant, no. 28, 's-Hertogenbosch 1933.

Als postume hulde aan Panken hebben we het werk van zijn handen in deze uitgave zo getrouw mogelijk weergegeven. Ter verduidelijking werden afkortingen of weglatingen aangevuld. Voetnoten zijn gemakshalve doorgenummerd.

Ook de alfabetische verwerking vraagt mogelijk om een verklaring. Om praktische redenen is de alfabetische volgorde van de oorspronkelijke buurtschappen (dorpen) aangehouden. Telkens wordt daarbij verwezen naar de gemeente waaronder een buurtschap of dorp vandaag de dag gerekend wordt. Zo zal het mogelijk zijn alle gegevens overzichtelijk naar verleden en heden terug te vinden. Achteraan zijn ter wille van volledigheid ook nog eens een plaatsnamenregister en een literatuurlijst toegevoegd.

Ver van de pretentie hiermee wetenschappelijk werk te hebben verricht, dachten we velen met deze uitgave een plezier te doen.

Johan Biemans

Bergeijk, 1 maart 2016

BRONNEN :

1. P.N. Panken : Gilden in Noordbrabant, benevens eenige in andere oorden, p. 1 - 29.
2. De oude Gilden in Noordbrabant, vooral in Kempenland, 1901; p. 1 - 95.
3. Notities gilden; manuscript p. 154 - 221.
4. Geschiedenis van Bergeijk; manuscript p. 308 - 326.
5. Dagboek P.N. Panken 1819-1904.

Vroegtijdig trokken de oude gilden mijne belangstelling. Ik schreef o.a. één werk (ongedrukt) waarin eene aanzienlijke menigte schilden en andere attributen der gilden in deze landstreek met geschiedkundige merkwaardigheden verzameld zijn. Het is de vrucht van een vijfenvijftig jarig, meestal door persoonlijk gedaan lokaal onderzoek. Hieruit blijkt, dat de eerste schilden omstreeks het jaar 1600 in deze streek in zwang zijn gekomen. Eenige der oudste zal ik hier vermelden.

Oerle 1602, 1604; Aalst de vogel 1605; Oirschot 1607; Reusel 1609; Goirle 1610; Straten onder Oirschot 1614; Moergestel 1628; Vessem 1629; Strijp onder Leende 1644; Luiksgestel 1657; Maarheeze 1661. Vele gilden bezitten een' vogel of papegaai, gewoonlijk ouder dan de vroegste schilden der koningen.

Gilden of broederschappen uit den ouden tijd

Guld, gulde, gilde, gild³ hebben dezelfde betekenis, namelijk van broederschap. Oudtijds en nog wel in het laatst der 18de eeuw schreef men gestadig gulde. De schutgilden zijn “zoo oud van dagtekening als het volk”, zegt een Schrijver. Gewoonlijk rekent men echter ons volk te beginnen met de Friezen en Batavieren, die geen schutgilden kenden, voor zoover men weet, zoodat dan ten minste de offerfeesten niet met een gilde zouden gelijk staan.

De gilden hebben m.i. meer van de Frankische zeden. Deze bestonden reedslang vóór de oprigting der ambachtsgilden. In ons land kwamen mij echter geene vroegere schutgilden dan in de 13de, in België in de 12de eeuw voor. De meeste der aanzienlijkste gilden hadden Sint Joris tot patroon, waarop Sint Sebastiaan volgt. Een groot aantal staan onder de bescherming van den kerkpatroon of patrones.

Er zijn weinige parochiën in Noordbrabant waar niet één of meer gilden bestaan of vroeger gevonden werden. Zeer vele dagteekenen uit de vijftiende eeuw. Als offerfeesten namen eigenlijk reeds de gilden bij onze Germaansche voorouders een aanvang. Eerst in de middeleeuwen verkreeg elk gilde een godsdienstig karakter en zijn' beschermheilige.

Niet naar het schieten maar naar het schutten of beschutten der gemeentevrijheden zijn de schutters of schuttengilden genoemd. Op de meeste plaatsen waren deze gilden met het voeren der politie belast. Zij moesten de orde handhaven of herstellen, het land bewaken, huiszoeking doen om gestolen zaken op te sporen, dieven, landloopers, vrijbuiters, knevelaars en andere kwaaddoeners aanhouden en den godsdienst opluisteren. Aangezien vroeger de gilden enkel als geestelijk broederschap bestonden, ontvingen zij als dusdanig hare verordeningen van den bisschop of de kerkelijke overheid. Gildebrieven of constitutiën der gilden bleven dikwijls van kracht. Nog op het einde der vorige en het begin dezer eeuw, werkten verscheidene gilden volgens brieven uit den tijd van Karel V of volgens reglementen, door hem gegeven of goedgekeurd.

Schier elk gild bezat in de kerk een afzonderlijk kapelletje, een altaar of minstens een beeld, den patroon of schutsheligen van het gilde voorstellende. Diens afbeeldsel staat ook op hun vaandel geschilderd.

In de gildezaal vond men almede den patroon naast het kruisbeeld. Zooals in menige oude gildekaart wordt gemeld, was de voornaamste oorzaak der oprigting eens broederschaps of van het gild, op het voorbeeld der voorouders een godsdienstig leven te leiden. In hunne processiën droegen de gilden gewoonlijk het versierde beeld van hunnen patroon of patrones rond, hetgeen in de 17de eeuw reeds niet algemeen meer plaats vond. Burgermoed en godsdienstige beginselen kenmerkten van oudsher de leden dezer genootschappen, alhoewel er soms misbruiken inslopen. Nergens of door niets leert men het volk beter kennen dan door het in zijne gilden gate te slaan.⁴ Daar openbaart het zich in al zijne eigenaardigheden, in zijne deugden en gebreken. Begrijpt men de gilden in hunne samenstelling, werking en gevolgen dan kan men ook de maatschappelijke regeling van vroeger verklaren. Niet die van onzen tijd, want de Fransche Revolutie schafte de gilden af, en voerde eene nieuwe regeling in, die niet op historischen grondslag berustte. Aangenaam is ons de herinnering aan de gilden; want ze zijn uit een schoon verleden, uit het leven onzer dierbare vadersen allerbelangrijkste verschijnselen in den ouden tijd.

“O mochten deze vermakelijkheden in zwang blijven en onze schutterijën in eere; dat zou menig kwaad beletten .... [dat achter huik en struik gepleegd wordt]⁵, dat zou de jonge lieden doen denken aan de oude tijden, als onze voorouders, den boog in de hand ten strijde trokken, elk in zijn gelid, elk onder zijn vendel, ter verdediging van de bedreigde vrijheid, ter verovering van het heilig graf of van het heilig

---

³ In 't taaleigen van Bergeik is veeltijds de u als i. Guld en gild noemt men in deze streek vrouwelijk, hoewel het eigenlijk onzijdig is. Men zegt er de guld.

⁴ Honderden malen was ik in de gelegenheid dit op te merken.

⁵ Door scrupuleuze Panken weggelaten, JB.

kruis, ter instandhouding van de eer en den roem van het vaderland, ter bescherming van weduwen en weezen en van 't zij wiens gekrenkt of verwaarloosd recht."⁶

Zulke vergaderingen, waar de leden aan den zoeten en zalvenden naam van "broeder" gewoon waren, hebben op velen heilzaam gewerkt en oefenen in onze dagen nog eenen vredelievenden invloed uit, waar men aan het reglement getrouw beantwoordt. Uit hoofde der vrome eigenschappen zorgden er geestelijken voor het gild in eere te houden en namen hierom deel aan de onschuldige vermaken. Niemand mocht naar den vogel beginnen te schieten, vooralëer de plaatsbekleeder der hertogen of andere sovvereinen en de pastoor geschoten hadden. Vele dezer gebruiken zijn echter sinds ongeveer eene halve eeuw langzamerhand verzwakt en thans bijkans algemeen afgeschaft. Zulk een genootschap droeg den naam van hand-, voet- of kruisbooggild, ook kolveniers, bij omzetting kloveniers, naar het vuurwapen dat dezen sedert de uitvinding van het buskruit hanteerden. Soms tijds heetten zij busschieters omdat hun wapen in eene "busse", eene soort van geweer bestond. Vóór deze tijd waren hand- en voetboog de eenige wapenen der schutters. Langzamerhand kwam na de uitvinding van het buskruit het draagbare vuurwapen ook in gebruik en in de 14de eeuw vormden zich naast de hand- en voetbooggilden allerwege schutterijën met vuurwapenen. Deze schutsgilden maakten in de steden plaats voor de uit hen geboren burgerwapening. Ten platten lande en voornamelijk daar, waar het Rooms-Katholieke geloof zich staande hield, bleven deze gilden het langst bestaan en dikwijls tot den tegenwoordigen tijd onafgebroken voortleven, doch niet meer als officiële verëenigingen, maar als bijzondere, die het wapen slechts als middel van uitspanning gebruiken. Vooral de leden der schuttersgilden waren trotsch en fier op de plaats, die zij in de maatschappij innamen. Uitmuntende in goede manieren werden zij als de bloem der burgerij aangezien. Onder hen telde men dikwijls de voornaamste ingezetenen.

In den laatsten tijd verzwakten langzamerhand vele oude gilden en zijn er weder in deze landstreek te niet gegaan. Zij hebben veel van hun prestige verloren.

---

⁶ De Schutterijen – slot p. 66. 't Daghet in den Oosten. Limburgs Tijdschrift Hasselt, 1885 bl. 67. Men zie o.a. over dit belangrijk onderwerp Vaderlands Museum voor Nederlandsche letterkunde, oudheden en geschiedenis door P.C. Serrure, Gent 1863. De Gilden door J. Ter Gouw, 1866 en zijn Opstel in de Oude tijd van 1871. Sassen in zijn Tijdschrift voor Noordbrabantsche Geschiedenis 1884 en het Helmonds Kolveniersgilde 1882. Th. Ign. Welvaarts Geschiedenis van Arendonk. 1887. Id. Bladel en Netersel, 1890. Archief van het aartsbisdom Utrecht, Ned. Magazijn 1837.

Gilden in Noord-Brabant, benevens eenige in andere oorden

Vooréérst zal ik eenige gezegden door een zaakkundigen over “Gilden en Poorterijen” in De Oude Tijd, 1871, medegedeeld, hier afschrijven.

*“De Gilden en de Poorterijen zijn allerbelangrijkste verschijnselen in den ouden tijd. ... Eeuwen lang is het Gildewezen de magtige hefboom geweest tot ontwikkeling van de kracht en den bloei en de beschaving van geslachten, wier bloed nog in onze aderen vloeit. Het omvatte in de middeleeuwen geheel het stoffelijk en zedelijk leven der maatschappij. Voor hun vreugd en vroomheid, vrijheid en veiligheid, werk en welvaart vonden onze voorvaderen in 't Gildewezen steun en kracht, opwekking en bescherming. ... Het kenmerkend karakter van 't Gild is de band der broederlijke vereeniging in een besloten kring. Het Gild wortelt dus in 't vroegste familieleven. ... Zóó oud zijn de Poorterijën niet. Vóór ruim een half dozijn eeuwen was 't, dat haar opkomst een omwenteling in den maatschappelijken en politieken toestand te weeg bragt, die den grond gelegd heeft tot de nieuwere beschaving.”*⁷

Er waren offergilden, Vermaakgilden en Schutgilden. Door Gilde verstaat men eigenlijk eene Broederschap, Sociëteit of Maatschappij en eene bijeenlegging of verzameling van in 't gemeen opgebracht geld, spijs, drank enz. Naderhand is dit overgebracht of ook toegepast tot de maatschappijen der werklieden en andere.⁸

Niet naar het schieten, maar naar het schutten of beschutten der gemeentevrijheden zijn de schutgilden genaamd.⁹

Onze voorouders hebben bij de instelling der gilden steeds den Rooms Catholieken godsdienst eene eereplaats ingeruimd. Zij kozen zich een' Heilige tot Patroon, stichtten in de parochiekerken aan den Allerhoogste, [of hun] Patroon-Heilige [een altaar of beneficie] ter eer, en vierden zijn feest met godsdienstigen luister. Opmerkenswaardig is het, dat deze aloude gilden, welke thans geen schaduw meer vertoonen, van wat zij oorspronkelijk waren, zelfs nu nog hunne godsdienstige tint bewaard hebben. Neutrale gilden waren aan het Katholieke voorgeslacht geheel en al onbekend.

Er werden hier te lande bij onze heidensche voorouders verëenigingen gevonden, aan hunnen tempel verboden, gilden van ijveraars, die de feesten en offers bezorgden, den afgod bewaakten en den eed aflegden dien met wapenen te verdedigen. Zij en de afgodische priesters boden de eerste Evangelieverkondigers eenen harden tegenstand.¹⁰

In het begin bestonden bij de eerste christenen alhier, na hunne bekeering, nog vele heidensche gebruiken; zij waren christen en heiden. Als vroeger hunnen goden, bragten zij den heiligen offers en hielden gastmalen en feesten nevens de kerken. Ook deze nieuwe leden moesten den eed afleggen en velen waren wapenbroeders. Koningen en kerkvergaderingen vaardigden hiertegen edicten uit. Met der tijd gaf men aan deze genootschappen eene andere rigting, waaruit later de geestelijke broederschappen ontstonden. In België vindt men vroeger dan in ons Rijk van deze christelijke gilden gewag gemaakt. Van oudere dan in de 13de eeuw hier opgerigte kwamen mij nog geene blijken voor.¹¹

---

⁷ J. Ter Gouw in De Oude Tijd 1871 bl. 57 en 58.

⁸ Kiliaan.

⁹ De Gilden, door J. Ter Gouw, 1866. Archief [voor de Geschiedenis] van het Aartsbisdom Utrecht. Eerste deel, blz. 118.

¹⁰ Schetsen uit onze Staats- en Kerkgeschiedenis, door J.C.A. Hezenmans, I p.40; Archief [voor de Geschiedenis] van het Aartsbisdom Utrecht id.

¹¹ Vergelijk van Loon's Aloude Hist[orie].

Aangezien vroeger de gilden enkel als geestelijk broederschap bestonden ontvingen zij als dusdanig hare verordeningen van den bisschop of kerkelijke overheid. Dit meerendeels godsdienstig karakter kregen de gilden in de middelëeuwen.

Elke gilde bezat, gelijk nog heden, zijn eigen beschermheilige. Op eenige uitzonderingen na kozen de oudste gilden of aanzienlijkste broederschappen St. Joris als zoodanig. Na deze volgt St. Sebastiaan. Schier elke gild bezat in de kerk een afzonderlijk kapelletje, een altaar of minstens een beeld hunnen patroon of schutsheilige voorstellende. Ook staat diens afbeeldsel op hun vaandel geschilderd. Aan optogten, ommevangen enz. hebben de gilden steeds luister en belang bijgezet.¹²

Zij houden, als van ouds, een- of meermalen 's jaars, vroolijke maaltijden en drinkdagen, waar dan (zooals G.D.J Schotel in zijne Geschied-, Letter- en Oudheidkundige Uitspanningen 1840, bl. 46 zegt) meestal tot overdaad, gegeten en gedronken wordt. Op eenen dag van het feest begint men met de mis voor de afgestorvene en levende Broeders en Zusters der gilde bij te wonen. Des voormiddags wordt gemeenlijk naar den papegaai of vogel geschoten, terwijl het overige dier dagen aan dans enz. gewijd is.

Zoo oud van dagteekening als het volk zijn ons de gilden eene aangename herinnering uit het leven onzer dierbare vaderen. Het juiste tijdperk van de oprigting der schuttengilden is moeijelijk te bepalen. Zij ontstonden hier te lande, toen elke burger zijne gilde moest winnen.¹³

Op de meeste plaatsen waren sommige schuttersgilden met de volvoering der politie belast.¹⁴

De schutgilden zijn veel ouder dan de ambacht- of neeringgilden: onder deze waren ook de beeldende kunsten en de handel begrepen. Gelijke of verwante bedrijven, kostwinningen en neeringen deden deze laatste soort van verëenigingen ontstaan.¹⁵

De leden bezaten het uitsluitend regt, om de eene of andere nijverheid uit te oefenen. Wilde iemand eenig ambacht verrigten in eene plaats, waar eene gilde van zijn bedrijf bestond, dan moest hij eerst lid dier gilde wezen. De keus van den schutspatroon viel gewoonlijk op eenen heilige, die volgens de geschiedenis of overlevering aan een soortgelijk bedrijf in zijn leven, door zijnen heiligen en vromen wandel hoogen luister had bijgezet.

In vorige eeuwen bestonden in deze landstreek eene menigte gilden van den voet- en handboog. Een zeker bewijs hiervan is de naam van St. Joris en van Kloveniers; om hunne bekwaamheid te toonen trokken de leden soms naar elders heen.¹⁶ Kloveniers beteekent eigenlijk Colubyniërs, naar de vroegere benaming der snaphanen.

In de landprovinciën zijn op de dorpen nog vele oude schuttersgilden in wezen gebleven, die bij kermis en jaarlijksche teerdagen met hunnen Zondagschen jas aan en hunnen hoed op door de straat trekken, terwijl de Officiëren of Oversten pluimen op hun hoofddekseel en de Dekens eenen gekleurden sluijer dragen.

Als de gilden op de kermisdagen of eenen teerdag in 't jaar uittrekken, wordt op de straat of vóór het huis het vaandel gedraaid, ook vóór de kerk wanneer er eene Mis voor de gildebreders geschiedt.

---

¹² Bekroonde behandeling over den drievoudigen invloed der Rederijkerskamer, door P. van Duijse, bl. 40-41.

¹³ De schutgilde in Nederland, door Mr. van Asch van Wijck, bl. 96.

¹⁴ Beschr. der gem. Echt, door Peeters.

¹⁵ Oorsprong der gilden in N. Magazijn, 18367, bl. 62.

¹⁶ Oorsprong der Ned. Schutterijen enz. door J. Kok, 1784.

Wordt een' Hoofdman, Vaandrig of Koning afgehaald dan draait men er ook 't vaandel, die dan op wijn of bier onthaalt. Bij optogt ontbrak tot onlangs de vedelaar niet.

De tabbaard of schutsrok, de schutskovel of muts was de dragt, die de schutgilde van de overige gilden onderscheidde. Aan het hoofdtoisel vooral hechtten de schutten eene bijzondere waarde.

De gildebrieven of constitutiën der gilden bleven vaak eeuwen van kracht; nog op 't einde der vorige eeuw werkten verscheidene gilden volgens brieven uit den tijd van Karel V.¹⁷ Ja zelfs waren, slechts weinige jaren geleden, bij eenige dorpsgilden in deze landstreek, de oorspronkelijke reglementen of constitutiën, door gezegden monarch goedgekeurd of gegeven, nog bewaard: mogelijk worden zoodanige bij de eene of andere gilde nog wel aangetroffen. Aan de gildehuizen trof men veeltijds uithangteekens of afbeeldsels aan. Zij waren van vierderlei aard: de Gildepatroon, het Gildeblazoen, de werktuigen van het ambacht of een Gildebroeder.

Doorgaans hadden de Doelens boven den ingang of soms op den geveltop het beeld van den schutterpatroon.¹⁸

St. Barbara was in de middelëeuwen allerwege o.a. de patrones der metselaars.

Grootendeels is de innerlijke kracht die vroeger van de gilden uitging en van de uiterlijke pracht, welke er werd ten toon gespreid verdwenen. Wat op dit gebied van lieverlede is teloor gegaan wil men thans op sommige plaatsen opnieuw herstellen.

Eene zeldzame of vreemdsoortige zaak bij den optogt eener Gilde meldt De Navorscher j. 1866 p. 145 als volgt: "Duveldraghers". Dat de schutters, als zij optrokken *vaandragers* nodig hadden, is natuurlijk. Maar een gelijk loon als aan de *vaandragers*, (drie stuivers) gaven ze ook aan de *duveldraghers*, waarvan zij er gewoonlijk twee nodig hadden. Wat droegen die duveldraghers? Afbeeldingen van den duivel op een' langen stok, in den trant zoo als men die mooie figuren dragen ziet op de prent van de Spaanse inquisitie? Maar wat hadden die schutters met den *duvel* te maken? Vindt men *duveldraghers* ook in andere steden in oude schuttersrekeningen vermeld?." J. Ter Gouw. [Onderstreept gedeelte aangevuld door JB vanuit De Navorscher 1866 p. 145.]

---

¹⁷ Oude gildebrieven, door J. Ter Gouw in De Navorscher 1872, bl. 228.

¹⁸ De uithangteekens [in verband met de Geschiedenis en Volksleven beschouwd door Mr. J. van Lennep en J. Ter Gouw. Geill. met 250 Boekdruk etsen van F.W. Zürcher.

De ambachtsgilden

De werkmansgild heeft ten doel de verheffing van den middenstand, het weder tot eere brengen van het handwerk door kleine bazen uitgeoefend. De werklieden vonden daarin krachtigen steun en samenwerking. De gilden waren op godsdienstigen grondslag gevestigd. Zij kozen hun eigen Beschermheilige en vierden het jaarfeest van hunnen patroon. Op dit jaarfeest kwamen de leden der gilden in de kerk te zamen, waar een beeld van den Beschermheilige of een altaar of soms zelfs wel eene kapel te zijner eer verrezen of gewijd was.

Die godsdienstige viering bij te wonen stelden de leden op prijs. Zij sloten zich aan bij de processie onder de vroolijk wapperende vanen en banieren, als onder het symbool der broederlijke liefde en der eenheid. Onder den invloed dier gilden bestond een nauwe band en eene getrouwe samenwerking tusschen patroons en ondergeschikten. Zoo bestonden en bloeiden deze gilden in de middelëeuwen. De vroegere band, de band van den godsdienst is door de Reformatie en nog meer door de Fransche Revolutie verbroken. De laatste beging eene misdaad toen zij in Juni 1793 de gilden ophief.¹⁹

Oude gebruiken

Als men bij het schieten naar den Vogel dezen niet kon afkrijgen, werd dadelijk kennis gegeven aan eene andere gilde in of buiten de gemeente. Terstond trok dan zulk eene gilde met trom en vaandel op, en bewaakte gedurende den nacht den vogel, voor welke bewaking de gilde rijk betaald moest worden. Den volgenden dag begon men weder te vuren.

De Roy, kapelaan te Strijp, geeft eene belangrijke Verhandeling over de Gilden, te vinden als hoofdartikel in no. 1 der Meier. Courant van 4 Febr. 1899. ZEw. zegt o.a. *“De godsdienstige gilden ontstonden reeds in de grijze oudheid, toen onze voorouders nog door de duisternissen des heidendoms omgeven in de heilige bossen hun offers brachten, verbonden van vrije mannen die zich verëenigden tot onderlinge hulp en trouw bij hunne gezamenlijke offers en offermaaltijden. Tevens echter werd daarin een middel gevonden ter verdediging, en zoo kreeg men van zelf de offer- en schutsgilden.”*

“De Franse revolutie van 1795, die als een woedend monster razend en vernielend alles omver wierp wat haar in den weg stond, is ook voor haar nadeelig geweest en de constitutie van 1798 heeft deze opgeheven ... .”

“In de Middelëeuwen hebben de Gilden de Maatschappij uitstekende diensten bewezen.” enz.

In no. 3 van dit Blad zegt te Eindhoven het lid van de Tweede Kamer ... Van Vlijmen o.a.:

“De gilden streden voor godsdienst en welvaart, steeds de belangen mede der kerk behartigend die “het voorbeeld is van alle verëenigingen”.

Vroeger hebben de verëenigingen van handwerklieden en arbeiders langen tijd eene *“vruchtbare werkzaamheid”* ontwikkeld. Zij waren voor die tijdsomstandigheden wel ingericht en met een zeer goeden geest beziel. De revolutie heeft het bloeiend bestaan der gilden verwoest die gedurende *“zes eeuwen zooveel goeds om zich heen verspreid hebben”*. (Eindh[ovensche] c[ourant] van 15 Maart 1899.

De heer ... Pastors, lid der Tweede Kamer, zegt o.a. op een' Katholiekendag: In den tijd van het Gildewezen beruste de gansche arbeidsregeling op dergelijke wetten; er heerschte vastheid, orde en rust, die verbroken zijn onder de leuze Vrijheid, Gelijkheid en broederschap. (Tilburgsche Courant van 10 October 1902).

Gildemaal

Dit ontbrak in de middelëeuwen bij geen enkel gild; het gezamenlijk eten en drinken was een onmisbaar bestanddeel van 't gildewezen'. Oudtijds werd die maaltijd soms in de kerk gehouden.²⁰

¹⁹ J. v.d. Hoeven, pr. Rede in Noordbr. van 26 Mei 1894.

²⁰ De Oude Tijd p. 88.

Aalst

Er bestonden eertijds twee gilden, als van den H. Antonius en van de H. Catharina, sinds lang tot één broederschap verëenigd. Het oudste zilveren schild is van 't jaar 1628, door den Koning der gilden verëerd.

Nadat k in vorige tijden meermalen een optocht of de attributen dier verëenigde gilde had gezien, betaalde ik 7 Juli 1884 de schilden, las het reglement enz.

Deze schilden zijn, volgens algemeen gebruik alle van zilver. De vogel of papegaai draagt het opschrift 1605 en Bartel Willems. Op de oudste bovengenoemde ronde plaat leest men: Jan Huyberts Coninck Int iaer a^o 1628.

Van de volgende of nieuwere schilden noteerde ik slechts de jaartallen, zijnde 1786 (twee stuks) 1775, 1816, 1820, 1881, 1843, 1845, 1850, 1818, 1857, 1859, 1867, 18 9, 1862, zamen met nog van 1874 achttien stuks. Ook bij deze twee gilden bestond de gewoonte om eene oude plaat te verkoopen, wanneer de Koning eene nieuwe had verschaft.

Beek en Donk

Beek. Sint Antonius.

Donk. Er bestaat van oude tijden eene gilde van den H. Leonardus en bezit een thans meerendeels versleten vaandel, dat op het kasteel te Beek wordt bewaard en in 1895 door een nieuw is vervangen. De gilde bewaart een oude vogel en vele schilden, met de volgende opschriften:

J. Teunissen 1639

Ant. Verbakel 1654

Aert Dielen Koning van Sint Leonardus gilde 1673

M. Peeters 1685

Ant. Frans Verbakel 1708

Mathijs Adams 1710

Peeter Egelman 1728

Thomas Ande Slits Koning 1738

Hendrikus Pauwel Engels 1752

Tijs Dirks Van Stiphout Koning 1741

H. Maas Koning 1749

P. Adrianus van Stiphout 1732

Fr. Govert Rooijackers 1760

Ad. Jansen Van De Reijdt 1765

Ant. Van Der Aa Koning 1767

H. Vervoort 1770

Adam Van Empel 1784

Peter Van Der Aa 1790

Joh. Peeters Van De Outte (zonder jaar)

Geert en Johanna Verhoeven weldoeners 1805

Joost P. Van Thiel Koning 1805

Godefriedus van Rikstel 1814

Leon. Linders Koning 1818

Ant. Andr. Van Der Aa Koning 1825

Ant. Alb. Van Dommelen 1838

G.H. Swinkels Koning 1842

L. Verbakel 1824

J. Van Eert Koning 1829

A.J. Peters Koning 1845

Hubertus Crooijmans Koning van St. Leonardus-gilde 1876

Ant. Leenders Koning 1879

L.H. Verhagen 1868
Joh. Lambertus Vermeulen (zonder jaartal)
Joh. Dekkers 82-88
H.F. Slits Koning 1888
Aug. Coenen burgemeester van Beek en Donk 1888

Een volk dat zich oefent
In voorspoed en rust
Behoeft voor geen vijand te vreezen.
Dus oefent u Schutters
Met ijver en lust
Licht kon het uw redding eens wezen.
Als hoofd der gemeente
Als koning dit jaar
Als vriend van het edele en goede
Vereer ik u dit schild
En beveel ik uw gild
In 's Heiligen Leonardus hoede.

Bergeijk

Nu zal ik van de aloude gilden te Bergeijk gewagen. Jammer dat de brieven waarbij in vorige tijden onderscheidene voorrechten, aan sommige dezer gilden of broederschappen geschonken werden, niet meer bestaan: hierdoor konden deze hunne oudheid en hunnen vrijdom bewijzen. Ook worden van geen hunner de oorspronkelijke of eerste reglementen of gildekaarten meer aangetroffen Wellicht tot de invoering der hervorming in deze streek (1648) hebben te Bergeijk minstens vier gilden bestaan, waarvan de oprichtingstijd niet juist bekend is. Zij zullen vermoedelijk uit de 15de en 16de eeuwen dagteekenen en zijn de volgende, die elk eene afzonderlijke kapel of koor in de parochiekerk bezaten:

1. H. Petrus

Dezen beschermheilige noemt de geschiedschrijver Grammaye voor het gild der Schutters met den metalen boog, die onlangs (hij schreef zijn werk in 1609) hun altaar in de kerk nog verfraaid hadden. Aan deze Schutterij hadden de hertogen van Brabant voorrechten toegekend. Oudenhoven vermeldt dit Broederschap in 1670 als nog bestaande. Mogelijk heeft deze schutterij later, in plaats van den H. Petrus, tot haren patroon den H. Georgius, meestal Sint Joris genoemd, verkozen. Er wordt althans nergens van een koor, kapel, altaar, beeld of andere verëering in vorigen of lateren tijd van St. Joris gesproken. Misschien is aan 't gild van den H. Petrus de bescherming van St. Joris toegevoegd. Zoo werd 't gild te Vessem ter eere van 't H. Sacrament opgericht en tevens onder bescherming van den kerkpatroon, den H. Lambertus gesteld.

Op de schilden heet ze dan eens van 't H. Sacrament, dan weder van den H. Lambertus. Bestond er een broederschap van den H. Petrus en tevens een ter eere van den H. Georgius of St. Joris dan wordt het getal schilden tot vijf gebracht. Een gild van Sint Joris wordt hier hedendaags nog aangetroffen.

2. Heilig Sacrament

Deze kapel hadden de burgers van dit broederschap in 1537 begonnen te bouwen en ze werd in 1540 voltooid, zoals het opschrift getuigde. Dit gild bleef tot heden bestaan.

3. Sint Sebastianus

Omstreeks het midden der zestiende eeuw was deze kapel voornamelijk met de gelden van Johannes van den Berg opgericht.

4. H. Barbara

De leden der gilde van dezen titel hadden hunne kapel begiftigd.

Toen ook hier de staatsgodsdienst was ingevoerd, zullen de gilden allengs in verval geraakt zijn of den genadestoot gekregen hebben. Een hevige strijd tegen de plechtigheden der gilden, bepaaldelijk tegen het papegaaischieten, openbaarde zich. Toen ten gevolge der talrijke misbruiken de bepaling, dat niemand zich als baas mocht vestigen, tenzij hij als lid der gilde was aangenomen, enz. niet meer door de overheid werd gehandhaafd, luidde voor hen de doodsklok. De Hervorming zag de Gilden niet met een goed oog aan dat is waar; maar hunne eigen zonden hadden hun val voorbereid. Jammer dat de Fransche Revolutie heil zocht in het tegenovergestelde beginsel en bij de afschaffing der Gilden volstrekte vrijheid ter uitoefening van ambachten en bedrijven decreeteerde. Van beide hier nog in voegen zijde oude gilden, namelijk van het H. Sacrament en van Sint Joris, bezit men slechts hun regelement van een lateren tijd, hetwelk menigmaal gewijzigd werd. De oude gildekaarten zijn in verscheidene parochiën dezer landstreek zoals te Arendonk, Reusel, Bladel, Leende enz. bewaard gebleven en kwamen schier geheel of hoofdzakelijk met die te Bergeijk en elders overëen. De kaart van het Sint Jorisgild te Reusel van 1610 bevat 43 artikelen, waaraan er in 1681 nog 9 zijn toegevoegd; dat

van Bladel 47 met twee onlangs vermeerderd, dat van Arendonk 40, dat van Catharina en Barbara te Leende 63.

De overheid of het bestuur der Bergeicksche gilden is samengesteld uit een hoofdman, vaandrig, koning en drie dekenen. Gewoonlijk wordt om de vijf jaren koning geschoten hetgeen Maandag of Dingsdag in de kermisweek plaats heeft. Bijkans elk jaar schieten de leden naar prijzen, in huiselijke zaken bestaande. Zij plachten alle openbare processïen, feesten of optochten te verschijnen, wat nog veeltijds gebeurt, dragen en vergezellen hun afgestorven medebroeder en zuster naar het graf en wonen de kerkelijke diensten bij, alsmede de mis die eenmaal 's jaars voor de levende overleden leden wordt opgedragen. Sinds onheugelijken tijd houden de leden der Schut hunnen teerdag op 23 April, hun patroonsdag, en die van 't Heilig Sacrament den hunnen 's Maandags na dit feest.

Beide gilden vergaderen en teren insgelijks de twee eerste werkdagen van de kermisweek. Op al deze dagen geschiedt zulks echter alleen des namiddags. De teerdagen werden van ouds immer door vioolspel en dans vervroolijkt. Door het gezelschap van het H. Sacrament is het dansen en mits dien ook de viool op al hunne teerdagen van 't jaar 1874 af en door dat der Schut sinds 1875 achtergelaten. Ter bevordering of handhaving der goede zeden wordt door de R. Katholieke geestelijkheid, vooral, sinds eenige jaren, aangeraden en ernstig verzocht, den dans bij kermis, gild enz. af te schaffen, hetgeen in de meeste parochiën der meiërij ten platte lande dan ook plaats heeft. In dit opzicht toonen de meesten zich nog prijzenswaardige kinderen der godsdienstige middelëeuwen. Gaarne scharen zij zich onder de handen van hunnen geestelijken herder, in de overtuiging, dat alleen het gezag, uitgaande van de kerk en hare bedienaren, strekken kan om vooruitgang, welvaart en zegen te verspreiden.²¹

Elk gild bezat een schutsboom (op sommige plaatsen ook schietboom), dat is boom der schut of schutterij en in Brabant nog overal in gebruik. Deze zeer lange, dikke staak, vroeger meestal een eik, thans veelal een denneboom, met afwisselende roode en witte of andere banden, doorgaans slingerwijze geverfd, leverde reeds in de verte een fraai gezicht op. Op de punt wordt de vogel of papegaai vastgehecht. Wie dezen afschiet, is koningen gerechtigd het span, elders juweel of halsband geheeten, te dragen.

Dit is een verzameling van zilveren schilden en soms andere sieraden, aan het gild toebehoorende. Hieraan zal de koning een zilveren schild van eene bepaalde waarde toevoegen. Thans wordt in de plaats of ter vervanging van dit oud gebruik eene halve ton bier aan de leden van het gilde verëerd. Schiet een gildebroeder in drie reizen of tijdpunten den vogel neer, zoodat hij ten derden male Koning wordt, dan voert hij den titel van keizer en is van sommige verplichtingen ontheven. Wanneer een ander koning schiet, blijft de aftredende een zeker bepaald getal jaren deken. Aan het bestuur of de Oversten der gilden wort de naam van hoofdlui of hoofdlieden toegekend. De President wordt doorgaans Kapitein of Hoofdman geheeten; de Vaandrig weet bij de Kerk onder trommelgeroffel "het vendele" te zwaaien; oudtijds moest de tamboer om niet met de Gildebroeders verward te worden, uit een pot zonder deksel of oor drinken; het hoofd des dorps deed bij het papegaai schieten het eerste schot, wat "den oom bevrijden" heette. Nooit ontbrak het Gildemaal bij het teren. V óór de inrichting der bestendige legers traden de gildebroeders als verdedigers in het gevaar op en waanden zich in de plaats van vroegere riddergenootschappen getreden te zijn, waarom zij hunne overliden met den naam van Keizer, Koning of andere weidsche of klinkende titels bestempelden. Reeds van lange tijden, zooals nog hedendaags, noemt men hier het broederschap van Sint Joris de Schut en dat van het H. Sacrament de Guld. Het eerste bekleedt den voorrang op de straat of bij openbare gelegenheden, het tweede in de kerk of bij godsdienstige plechtigheden. Onheugelijken tijd stond de schutsboom van het Heilig Sacrament in de straat, die van 't Sint Jorisgilde tot 1830 nabij de Broekstraat.

Wanneer alhier de kruis- of voetboog door het vuurwapen is vervangen, kan niet gemeld worden. Tijdens de omwenteling van 1830 mocht geen gewerschot gelost, geene trommel geroerd, geen openbaar vertoon gehouden worden. Het vogelschieten, teren en de optochten hadden eenige jaren

---

²¹ Het ligt niet in mijne bedoeling, door de twee laatste zinnen andersdenkenden – voor wie deze Geschiedenis ook bestemd is – te krenken.

niet plaats. De beide schutsboomen middelerwijl vervallen of onbruikbaar geworden zijnde²² werd enkele malen den koningsvogel aan een der wieken van den molen gehecht en daar naar ouder gewoonte geschoten.

In 1839 richtten de twee gilden gemeenschappelijk een' schutsboom op aan den molen, op den tip waar de wegen van het Loo en Lagen Berkt bijeenloopen. Ter vervanging van dezen plaatsten zij eenen schutsboom in het Eind aan de splitsing van den weg naar Westerhoven en Borkel. Deze staat aldaar nog en dus tezelfder plaats waar de schutsboom, die weleer alleen voor de gilde van het H. Sacrament diende, aangetroffen werd.

Schut en Guld leven in onderlinge vriendschap. Bij de groote parade of het zoogenaamd optrekken vergezellen de leden aak elkander en wordt door het ééne gild den koningsvogel geschoten, dan gaat het andere het feestvierend gezelschap in de gildekamer uithalen (= afhalen), begeleidt het naar den schutsboom en voert het na afloop ter kamer terug. Nog slechts weinige jaren geleden werd hier, evenals in vele andere dorpen, een gildefeest, eenmaal 's jaars op de volgende wijze gevierd. Met eenen plechtigen optocht naar de kerk werd het feest des morgens ingesteld. Voor de tweede maal vergaderden de gildebreeders des namiddags om den vogel te schieten. Allen in hun zondagspak, den lach va tevredenheid en genoegen op het gelaat, de meesten met een geweer (oudtijds een boog) op den schouder, stapten zij in twee rijën naar den schutsboom. Een vioolspeler en de tamboer, die elkander in het uitvoeren van triomfmarschen afwisselden, somtijds ook elkander bijstonden, traden aan hun hoofd. Achter deze kwam de hoofdman van het gilde, eene lange, dunne spies, het teken zijner waardigheid in de hand dragende. Eene witte veder zwierde aan de linkerzijde van zijnen hoed, een purperen zijden sluiër met gouden franjes was om zijn middel geslagen. Op hem volgden de drie dekens met gepluimden hoed en den zijden gekleurde sluiër om het middel of over de schouders, de vaandrig met zijn groot zijden vaandel en de koning met zijne zilveren platen om den hals. Het geheele dorp stond schier overeind, om den prachtigen optocht te zien. Op het terrein van den schutsboom daverde het weldra van 't schieten, tot dat eindelijk een uit het gezelschap den vogel van de spil deed tuimelen zoodra deze schutter tot koning was uitgeroepen, sloeg de trommel, staken de gildebreeders juichend hunne hoeden op de geweren, hieven de vrouwen het gewone, overwinningsslied aan, en vochten de jongens, wie de eerste zou zijn om de stukken des vogels aan de woning van den nieuwen koning te brengen. Opnieuw ontstond een gedruisch, een geroep zonder einde, als men de zilveren schilden van den onttroonden koning op de schouders van den overwinnaar deed overgaan. Nadat men hem ook den vederbos op den hoed gehecht en den purperen sluiër om de lenden geslagen had, trok men in optocht naar de gildekamer terug. Hier dansten vrouwen en meisjes rondom den nieuwen koning, wien zij eene versierde lange pijp aanboden. Verder deed men niets dan veel gesuikerd bier drinken en dansen, zoolang de zon in de lucht stond. Thans hebben de beide gilden en vooral de optochten aanmerkelijk van hunne aantrekkelijkheid verloren; de belangstelling is henen. Niemand verschijnt meer bij hun optrekken, nauwelijks en slechts als bij uitzondering, eenige kinderen. Deze zweefden vroeger rond den troep, zelfs voorop, wel eens zoodanig, dat zij de gildebreeders hinderden in het houden van den stap, dien hun de tamboer op nadrukkelijke wijze voorsloeg.²³

Van ouds bezaten de gilden onroerende goederen en andere inkomsten, waaruit zij hunne uitgaven bestreden. Van deze vroegere bezittingen ontmoette ik slechts: "Sint Barbara goet", zijnde een perceel gronds onder het Eikereind gelegen, dat in verschillende jaren na 't midden der 17de eeuw voorkomt en wellicht aan het gild van dien naam toebehoorde.²⁴

Als de gilden op de kermisdagen of op eenen teerdag in het jaar uittrekken, wordt op de straat of vóór de gildekamer het vaandel gezwaaid, ook nabij de kerk, indien er eene mis voor de gildebreeders geschiedt. Wordt een hoofdman, koning of vaandrig afgehaald of gehuldigd dan "draait" of zwiert men er ook het vaandel. De nieuwe of ingehuldigde onthaalt bij die gelegenheid de gildebreeders. Ook aan dusdanigen optocht ontbrak vroeger de vedelaar niet.

---

²² Die van Sint Joris was na 1830 omgevallen en op die plaats niet weder opgericht.

²³ Vergelijk dorpsverhalen van Snieders.

²⁴ Quohier of Lijst Eijkerëind 1662, Dorpsarchief.

Het oude gebruik bij het vogelschieten dat 't hoofd der gemeente het eerste schot loste, is hier omstreeks 't midden dezer [19de] eeuw nagelaten. Zulk schot heette "den boom bevrijden".

Bij de opmeting der landerijën in 1791 komen onder de 780 nummers vóór: Joriskens akker no. 233 groot 2 loop 13 r. en 234 den Sint Joris-akker 4 loop. 14 roeden. Er zijn van de gewezen oude gilden alhier, waarvan ik hiervoren heb gewaagd, geene attributen, registers of iets van dergelijken aard overgebleven. Te allen tijde schijnen de gilden van het H. Sacrament en van Sint Joris in deze gemeente eenig grondbezit gehad te hebben. De onbestendigheid der leden, vooral in den laatsten tijd was oorzaak, dat ze gedurig verkocht en er soms weder andere in de plaats aangekocht werden. Het gild van het Heilig Sacrament bezit tegenwoordig een weiland en een dennenbosch, dat van Sint Joris twee perceelen weiland. Menigmaal werd ook de contributie der leden, om de uitgaven van het gild te dekken, gewijzigd. Elk lid der gilden betaalt thans 1 gulden.

De leden der beide gilden waren in het algemeen vroeger talrijker dan tegenwoordig. Maar de meeste waarschijnlijkheid waren alle bestaan hebbende oude gilden alhier in het dorp of het Hof gevestigd en werden er geene op de gehuchten aangetroffen. Van deze laatste lieten er zich, om den minderen of meerderen afstand der gildekamers enz. weinigen in een gild opnemen. Onder de beide gilden worden, sinds menschegeheugenis, geene leden der verwijderdste gehuchten zoals Weebosch en Witrijt, gevonden. Volgen thans eenige bijzonderheden der twee gilden.

Heilig Sacrament

Dit gild, oudtijds enkel als geestelijk broederschap bestaande, had als zoodanig zijne verordeningen van de kerkelijke overheid, namelijk van den bisschop van 's-Hertogenbosch, ontvangen. Een reglement, door een dier bisschoppen goedgekeurd of onder Karel V gegeven, berustte tot 18.. bij den hoofdman van het gild, toen het - jammer genoeg – bij een noodlottig toeval verbrandde. Oudtijds droeg elke gildebroeder bij processieën op straat en in de kerk eene flambouw, welke na de reformatie te dier gedachtenis en verëering door een van schil of bast ontdaan stokje vervangen werd. De meesten gaven daaraan door het gansch van de schil te ontdoen, een wit, anderen een slingerachtig voorkomen. Gewoonlijk was het ongeveer $\frac{3}{4}$ meter lang en ter dikte van eenen vinger. Men droeg het bij het kerkwaarts gaan en bij het offeren onder de hoogmis in de hand. Dit gebruik is sinds 184.. nagelaten.

De strijd van den H. Georgius met den draak, hoe schoon en belangrijk ook, zal ik hier niet volledig verhalen. Sommigen houden de geschiedenis daarvan slechts als eene allegorische voorstelling als eene soort van parabel, daar in de H. Schrift de duivel de draak genoemd wordt.²⁵

Van de vroegere uit verschillende eeuwen afkomstige zilveren platen, eenmaal door het gild bezeten, werden er herhaaldelijk door de toenmalige leden te gelde gemaakt. In 1892 kunnen zij nog de volgende voorwerpen van dezen aard vertoonen:

No. 1. Een vogel zonder jaartal. No. 2. Een kelk, waaraan een kruisje is bevestigd. id. No. 3. Eene plaat met verversgereedschappen, Jan Willems (Eind) 1820. No. 4. Een ruiter; op eene plaat. A. Schellens 1828. No. 5. Corn. van der Velden, een ploeg houdende, waarvoor een os gespannen 1828. No. 6. P. Schippers; 1 September 1838, een man, den ploeg, waarvoor een paard gespannen, houdende. No. 7. H. Mas; 1 Sept. 1846, man, ploeg met paard. No. 8. Een man die een paard leidt; Fr. van Valenberg 2de koning, 1859. No. 9. Ger. Jansen 1862; een door een paard getrokken ploeg, waarachter een man. No. 1-. J. Jansen. 1869; ploeg door eenen os getrokken en door een landman bestierd. De zinnebeelden of genoemde attributen zijn alle boven den naam der koningen geplaatst. Het getal leden bedraagt thans 47.

---

²⁵ De Martelaren der H. Kerk. Mechelen, H. Dessain blz. 94 enz.

Sint Joris

Tot hoogen ouderdom klimt het gilde van den edelen ridder en martelaar of volgens oude handschriften “de gulde van den edelen cruysboge” alhier op. Deze Heilige stierf den marteldood onder den Romeinschen heidenschen keizer Diocletianus in de 3de eeuw onzer jaartelling. Zijn naam is, en reeds zeer vroeg, algemeen onder de christenen beroemd. Vele wonderen werden hem toegeschreven. Gewoonlijk is de H. Georgius zooals eigenlijk de ware naam is, te paard afgebeeld, met eenen draak aan zijne voeten, om te kennen te geven, dat hij door zijn geloof den duivel heeft overwonnen, die in het boek der Openbaring onder de benaming van draak wordt aangeduid.²⁶ Schoon hedendaags geene draken aangetroffen worden, hebben toch eenmaal deze dieren bestaan. Cuvier en anderen beweren er overblijfselen van gevonden te hebben.

“Overleveringen in alle landen, bij alle volkeren, in steden en dorpen bewaard, zoowel in geschriften en op grafgesteenten als in de nog voortlevende verhalen, liederen en plechtige feestvieringen van het volk, die getuigen dat er werkelijk draken geleefd hebben” zegt pastoor v.d. Horst in “Oud en Nieuw” 1887 blz. 81 – De draken waarop Cuvier doelt, waren niet de draken van de volksverhalen.

Hoewel het bestuur in den loop der tijden meer dan eens zilveren koningsschilden en wel meerendeels de oudste heft verkocht, bezit dit gild er nog 16, behalve het hoofdschild, hetwelk bij feestelijke gelegenheden door den hoofdman op zijne borst wordt gedragen.

Behoudens de inschriften bevatten de schilden eene zinnebeeldige voorstelling, naar ouder gebruik meerendeels op het bovendeel geplaatst. Zij verraden de verschillende ambachten of betrekkingen door den gildekoning uitgeoefend. Vertegenwoordigd zijn daaro of waren het soms op verdwenen schilden: brouwer, herbergier, kleedermaker, timmerman, koopman, radermaker, kuiper, landbouwer, smid, enz. Ik zal slechts op de lijst der koningen de zinnebeelden vermelden, welke zeldzamer voorkomen.

1. Zilveren vogel van 't jaar 1712 en het initiaal P H.
2. Peter Helsemans Coninck van S Jorisgult Tot Berceyck Anno 1766.
3. Cornelis Daris Coninck van Sint Joris Gult Tot Bergeyck Anno 1770.
4. A.S. Raupp, Koning van St. Joris Gilde tot Bergeijk 1773,.
5. Mouris Rademakers, koning van St. Joris, Gild Tot Bergeyk Anno 1789.
6. G.M. Raupp Medicine Doctor, Koning van St. joris Gilde tot Bergeyk, Anno 1797. St. Lucas Medicus.
7. Francis Henselmans, Koning van Sint Joris Guld Te Bergeik, anno 1804.
8. Michiel van den Brand, Koning van St. Jorisgild te Bergeijk int jaar 1814.
9. F. Aarts, Koning van de gilde St. Georgius te Bergeijk 1829. Daarboven eene school, waarin de meester en leerlingen met de klinkletters a e i o u. Hij was, en lang daarna, de eenige schoolmeester op 't Hof of in het dorp.
10. Hendrikus Houtappels, Koning van St. Joris Gilde te Bergeijk, 1846.
11. Petrus van Glabbeek, Keizer van Sint Joris-Schut te Bergeijk, 1847. Daarboven een hond enz. Zijn post was jachtopziener.
12. Cornelis van den Berg 2de Koning van St. Joris Gilde te Bergeijk, 1853.
13. F.A.A. Raupp, Koning der Gilde St. Joris te Bergeyk, 1862.
14. F.A.A. Raupp, 2de Koning der Gilde van St. Joris te Bergeijk 1866.
15. Willem Jansen, Koning van St. Joris-Gilde te Bergeijk, 1878.
16. De Gilde van Georgius te Bergeyk Josephus van den Putte 1879.

Het recht der dorpswaag is lang aan dit gild toegekend geweest. Gedurende eenen geruimen tijd verhuurde het zwartlaken mannen=mantels voorbegravenissen tot zoo lang deze dracht werd nagelaten. Burgerlieden schijnen tot op onzen tijd meer onder dit gild dan onder het andere behoord

---

²⁶ Geschiedk. woordenboek door den abt de Teller, art. Georgius. Zie de legende van dezen vermaarden krijgsman in eene noot van 't Sint Jorisgilde te Reusel, 1889, door den Eerw. Heer Th. Ign. Welvaarts.

te hebben. Het aantal lidmaten van St. Joris steeg en daalde gedurig. Dit bedroeg in 1748 78, in 1839 59, thans 21.

Ter gelegenheid van het bedanken van den hoofdman T. Maasen het overreiken van plaat en spies aan zijnen opvolger Willem Hoevenaars in 1839 maakte een gildelid op deze plechtigheid een dicht, hetwelk door mij overgeschreven zijnde en vanwege het gildebestuur omlijst, in hunne kamer gehangen werd. Toen het verbleekt was, heb ik het in 1868 vernieuwd. Het is niet meer voorhanden.

Best

Van de Sint Anna Gilde zijn nog verscheidene schakels op het Steen (Museum) te Antwerpen.

Sint Odulphus-Gilde

Deze is een der oudste in den omtrek en de oorspronkelijke Kaart of keur is nog in het bezit der gildebroeders, luidende:

“Voor ons Scheepenen doen konde en certificeeren voor de oprechte waarheid, dat op huijden ... voor ons zijn gecompareert ... een deels goede mannen ende jongesellen, Affectie en liefde dragende tot den edelen voetboog, Met volkomen concentie Corstianen Coene schoute van Kempenlande, in den naem ende vanwege der Keizerlijke Majesteit ende Hoogheid ... Om een minnelijk geselschap schutterij te organiseeren en vast te stellen ter eere van den Heiligen Confessor St. Odulphus tot Best, en zich verbinde en ten eeuwigen dage gestendig te houden ... alle deze punten en artikelen hier na volgende, Mits dezen behoudelijk altijd den Heeren der Heerlijkheid ende eenen jegelijken zijnen goeden rechten des ‘t Oerkonde ende zekerheid geven Hebben wij Scheepenen boven beschreven onzen gemeijnen scheependoms zegel hier onder aan het Regelement gehangen en vastgesteld in den jare ons Heeren geboorte Duizend vijf honderd ende een en dertig opten sessen twintigsten dach der maant Junij”.

Onder de oudste zilveren schilden, aan den zilveren vogel is geen vroegere aanwezig dan van 1600, toen Jan Gijsbert de Roy schutterskoning was. Eigenaardig is de bepaling in de “Karte” of het reglement “dat den schuttersboom daar men den papegaai op schieten zal moest te staan komen ende sal setten de uitwegen van drie Hertgangen, van Aarle, Naastenbest en Verrebest, te weten tot Naastenbest”, een driehoekig stukje grond waar nog op hetzelfde plekje de schuttersboom staat. Dit voorvaderlijk stukje grond is voor eenige jaren publiek verkocht en aan den meest biedende afgestaan. Voor eene jaarlijksche provisie aan den eigenaar toegekend blijft de standplaats van den schutsboom echter behouden. Om de drie jaren schieten nog de gildebroeders den papegaai of koningsvogel en de nieuwe koning is thans nog verplicht een zilveren schild te geven en dit te hangen aan den zilveren vogel. Naar oud gebruik geschiedt het schieten met den voet- of kruisboog. Met de honoraire leden bedraagt het getal gildebroeders in 1898 het getal van 58.

Jaarlijks gebruiken de leden o.a. een’ maaltijd, waaraan ook de Pastoor en de Kapellaan deel nemen.

Omstreeks 1870 ging deze Gilde door tweedracht te niet.

Te Verrebest, waar nog de schilden voorhanden zijn bi den laatsten Koning nam ik hiervan onderzoek en afschrift den 6 Augustus 1881.²⁷

Een zilveren vogel bevat de letters G.V.N. A^o 1770.

De schilden dragen de jaartallen: 1763, 1776, 1782, 1786, 1797, 188, 1819, 1826, 1830, 1838, 1849, 1852, 1856, 1860, 1868.

Toen telde de Gilde ongeveer 70 mansleden, waarvan reeds vele overleden, doch geene tot de andere Gilde overgegaan zijn.

Het vaandel en de andere attributen bestaan niet meer of in slechten of versleten staat.

Lang geleden werden ook van deze Gilde vele schilden te gelde gemaakt.

---

²⁷ Panken Dagboek p. 1283 [Panken ging die dag te voet van Boxtel naar Best en noteert: “Hier legde ik een kort bezoek bij den Burgemr. af, daarna bij den Secretaris. Deze vergezeldde mij tot aan het gehucht Verrebest, waar ik schilden eener Gilde betrachtte. In ‘t dorp terug gekeerd bezichtigde ik de fraaije in aanbouw zijnde parochiekerk, waarvan de zijmuren tot hare hoogte opgetrokken waren.”]

Blaarthem en Gestel zie ook Gestel en Blaarthem

Er bestaan twee alöude gilden, te weten: 1^e die van St. Joris met 70 manslieden. Zoo ver men kan nagaan bedroeg het grootste getal ooit 99.

Sinds het jaar 1871 worden bij hunne vergaderingen of feestvieringen geene danspartijen meer gehouden en verschijnen ook daarbij de vrouwen almede niet meer. Deze gilde kwam ten jare 1533 tot stand. Er is toen een Reglement voor de Broeders en Zusters ontworpen, hetwelk duidelijk op perkament geschreven den 23 April 1845 op papier vernieuwd is geworden. Sinds dien tijd is het oude oorspronkelijke Reglement in het ongerede geraakt of mogelijk vernietigd. Ter vervanging van het oude vaandel werd onlangs (a^o 18..) een ander aangekocht, waarop men dezelfde figuren als op het oudere vindt voorgesteld.

Bladel

Het is onbekend in welk jaar het gild an Sint Joris te Bladel is op- of heringericht.

Mogelijk valt dit samen met de herinrichting van het gilde der niet ver verwijderde gemeente Arendonk, dat van 1596 dateert of van het aangrenzend Reusel, welk in het begin der zeventiende eeuw herbegonnen is. Men gebruikte bij dit Bladel's gilde den voet- of kruisboog. Bij hunne aanvaarding moesten alle leden op dit wapentuig den eed zweren.

De bevestigingskaart van de aartshertogen Albert en Isabella leert, dat 't selve dorp van oude tijden metter gulde ... verëert geweest is en dit met goedkeuring der landelijke regeering. Oorlogen en andere troebelen lieten er treurige gevolgen achter. Hierom maakten de Bladelaars een nieuw reglement almede door de aartshertogen bekrachtigd. Beide kaarten of reglementen enz geeft Welvaarts in zijn uitmuntend Werk Bladel en Netersel.

Nog heden is dit gilde met zijne oude gebruiken grootendeels in wezen. Behalve uit de inkomsten van eenige onroerende goederen bekostigen de jaarlijksche bijdragen der leden de uitgaven, eetmalen en de andere plechtigheden. Thans schiet men den vogel met het geweer; doch tijdens de omwenteling van 1830 mocht er geen geweeschot gelost, geene trommel geroerd worden; toen verving de kruisboog het vuurwapen. Toch wordt de kruisboog hier echter nog gebruikt bij het prijschieten door de vrouwen, dat op kermis-Woensdag plaats heeft.

De oudste zilveren schilden zijn in 1883 gesmolten en vergoten tot medailles voor den hoofdman, wimpelrijder, vaandrig en voor den eersten en tweeden deken.

Heden bestaan nog de platen sedert 1738.

Uit deze schilden kent men de kringen of mannelijke leden die na dit jaar den vogel hebben geschoten.

Zij volgen hier met verlangde opgaven:

Adr. Helsemans, 1738, jager, twee kruislings geplaatste geweren.

Petrus Van Rooij, 1765, schoenmaker, een werkende schoenmaker.

Melchior Peeters, 1767, kleermaker, 4 persijzers schaar en priem.

Hendr. Hendriks, 1775, landbouwer, 2 paarden in den ploeg.

Tijdens de Fransche revolutie bestaat er groote leemte.

Adr. Oostbroek, 1815, Koopman, man met twee sleutels in de hand.

Jan van Sas.

Leonard van Rooij, radmaker, 1837, een man aan een half rad.

Antoon Snieders, 1848, brouwer, hopmand met twee gaffels.

Hendr. van Rooij. 1851, landbouwer, 2 paarden in den ploeg.

A. Kroonen, 1854, landb. 1 paard met ploeg.

Adr. Huiberts, 1861, os met ploeg. landb.

Willem Vorsters, 1864, landbouwer, ploeg.

Jan Dekkers, landbouwer, os en ploeg.

Antoon Van Rooij, 1872, ploeg.

Adriaan Kroonen, 1875, landbouwer, ploeg.

Leonard Fiers, 1878, landbouwer, jager.

Godefr. Dekkers, 1883, landbouwer, ploeg.

Leon. Fiers, 1884, landbouwer, jager.

P. Schellekens, 1887, 29 Augustus, paard aan een logement vastgemaakt.

In de Meierijsche Courant van 14 Mei 1904 is geadverteerd: Te koop aangeboden. Door het Sint Jorisgilde te Bladel. 1 Trom, 2 Vaandels, 2 Sluiërs, 1 Spies enz. enz.

Te bezichtigen bij de wed. P. Schellekens nabij de R.K. Kerk.

Borkel en Schaft

Borkel

Opgericht in 1778. Telt in 1876 ongeveer 90 mannelijke en vrouwelijke leden, welke 2 dagen in den zomer met dans en bier teeren. Ook in den winter vergaderen de mannen 2 achtereenvolgende dagen en drinken bier.

In 1862 is het Reglement vernieuwd en daarin bepaald, dat o.o. ook ongehuwde manspersonen boven de 30 en ongehuwde vrouwspersonen boven 40 jaren mogen aangenomen worden.

Schaft

De nog bestaande Gilde op de Schaft is in 17.. opgericht. Er zijn behalve oude koningsschilden, een papegaai en eene hals- of borstplaat, door den hoofdman te dragen, voorhanden. Deze smalle plaat vertoont aan de ééne zijde de afbeelding van den apostel Petrus met ketenen beladen (zijnde tot 1844 de Patroon van Schaft) aan de linkerkant, terwijl aan den rechterkant de beeltenis van eenen engel staat. De keerzijde der plaat geeft te lezen: Aelbert Peter Verbiest op de Schaft 1780.

Van de Koningsschilden draagt de oudste dit opschrift: Laurentius Johannes Smets Konink van de Schaft den 1 Augustus 1780, overleden den 8 Januarij 1782. Eerste Coninck. Gedenkt deselve, out 19 jaren.

2. Schild. Deze is door de vrouwelijke leden geschonken en voert dit beknopte opschrift: Vereert door de Gilde Susters 1782.

3. Pieter Bots Coninck van de Gult van S. Pieters Banden op de Schaft 1783. Theodorus Van Gulik derde Koning van Schaft 1787.

4. Johannes Heuvels 4de Coning van de Schaft 1798.

De 4 schilden der koningen en dat der Zusters hebben fraaie kanten.

Boxmeer

Omtrent het jaar 1450 zijn twee gilden opgericht, die van het H. Bloed en van St. Peter, zij werden rijk begiftigd. Plechtig schoten de leden met Paschen en Pinksteren den vogel. Gedurende de laatste 100

jaren, hoe langer hoe doller bestuurd, vervielen zij, door tusschenkomst van den Pastoor, na een bestaan van bijna vier eeuwen geheel.²⁸

Braakhuizen

Sint Nicolaas-gilde

Op het gehucht Groot-Braakhuizen staan eenige woningen, welke nog de kapelhuizen heeten. Vóór de reformatie maakten hier de gilden – evenals elders – deel van de optogten en processie uit. Deze trok door de Werstraat, toen druk behuisd, doch later onbewoond en in de laatste [tijd?] weder langzamerhand met huizen bebouwd.

Op Lichtmis is te Geldrop veel toeloop naar de kerk ter eere harer Patrones Brigida. Het kerkwijdingsfeest valt echter den eersten Zondag in September.

Breda

In 't midden der 18de eeuw bestonden hier 30 gilden van ambachten, alle opgericht van de jaren 1443 tot 1681. Er bestonden daarenboven drie gilden of broederschappen van Schutters namelijk:

1^e. De kamer of broederschap van den handboog of Sint-Sebastiaan. Deze gilde is de alleroudste, doch de tijd der oprichting kan niet opgegeven worden, aar de brieven en andere bescheiden hiervan verloren zijn. De Prins van Oranje, Heer van Breda, trok in 1609 zelf met de Schutters op e schoot met hen naar den papegaai.

2^e. De gilde van den voet- en kruisboog, gemeenlijk in oude schriften en de stadsregisters de Oude Schutten of het oudt Gildt van St. Joris genoemd, is door de Heeren van Breda ingesteld. De oudste voorhanden kaart, zonder datum of jaar, schijnt uit het begin der 15de eeuw te wezen. Deze kamer is door de Nederlandsche beroerten een' geruimen tijd vernietigd geweest, doch in 1617 in haren vorigen stand hersteld. Eertijds waren deze oude Schutten in groote achting; zij hadden in den jaarlijkschen Omgang den voorrang bij de verdere Schutterijën en moesten dien bijwonen in 't harnas met een rapier of lang mes en eenen gerekten boog.²⁹

3^e. De Nieuwe Schutten of Kloveniers of St. Antonis Gilde genaamd, door Prins Willem, Heer van Breda, in 1565 opgericht, bezigen de hedendaagsche manier van wapenen, te weten de bus. Krüger, Kerkelijke geschiedenis van het bisdom Breda, 1874, zegt, dat de twee eerste dezer Schutters-gilden nog bestaan en het laatste op het einde der vorige eeuw te niet ging.

Budel

Heeft drie gilden.

St. Joris. Deze veroverde eenen horen, van eene gilde van Weert, welke horen nog door deze gild bezeten wordt.

St. Nicolas.

Barbara.

Casteren

De inwoners der drie dorpen Hoogeloon, Hapert en Casteren verzochten den bisschop van 's Bosch in het jaar 1616 om "de gulde van den hantboge" te mogen oprichten.

Op dit verzoek bracht de rentmeester der bisschoppelijke goederen een gunstig verslag uit.

Op het jaar 1627 wordt het gilde van Onze Lieve Vrouw als bestaande vermeld.³⁰ Sinds lang heeft Casteren weder eene gilde, doch zonder attributen. De leden schieten niet naar den vogel zooals elders. Zij houden echter een' jaarlijkschen teerdag.³¹

Chaan

Het hier bestaan hebbende gild ter eere van den H. Antonius is reeds lang te niet.

---

²⁸ C.R. Duljé, Geschied- en Aardrijkskundige bijzonderheden van de voormalige Heerlijkheid Boxmeer, 1852 p. 132 uitgegeven te Genneep.

²⁹ Thom. E. Van Goor, Beschrijving van Stadt en Lande Breda, 1744, bl. 298.

³⁰ Schutjes III.

³¹ Zie ook Hapert en Hoogeloon.

Den Dungen

In 1671 bestonden hier twee gilden, die van Sint Antonius en die van Sint Catharina “in welke niemandt ontfanghen wordt dan die geswooren hebben de Roomsche religie nooit te sullen verlaten.”³²

Dommelen

De Gilde van het Allerheiligste Sacrament is in het jaar 1623 door den vierden Bisschop van 's Bosch, Nicolaas Masius, bevestigd.

Het Broederschap van 't Allerheiligste Sacrament noemt men ook de gild van den H. Martinus, den patroon der parochie.

De oude schilden of zilveren platen door de koningen aan de gilde geschonken bestaan van ongeveer de eerste 90 jaren niet meer. De aanwezige dragen de volgende figuren en opschriften:

1. Afbeelding: Eene hand waarop een valk rust. Opschrift: Hendrik Hertroys, keiserlijke Valckenier, coninck van Dommele(n) int jaer 1716.
2. 2.Beeltenis van een weverspoel. Jacobus Van Deijck, Coninck tot Dommele van heilig Sacraments gult 1717. Een scheermes boven op.
3. Jan Sniders coninck van Dommelen. 1735.
4. Boven een windmolen. Opschrift: Jacobus Smits, coning.
*Schoot ick den vogel af,
Het was door Gots bestiere
Dat ick dese gult met deze
Schilt kwamp te versiere. 1752.*
5. Boven eene koe. – Thomas Van Der Heijden coninck van gult van 't hoogwaardig tot Dommele 1754.
6. Boven een scheermes. – Vereert door Adriaen Boons.
*Dat ik schoot den vogel af
Dat was door Godts bevel
en dat ick coningh ben dat was naer
meijn behaegen.
ick hoop dat ick dese schilt
langh ter eer van Godt magh sien draegen.
geschooten in het jaer 1763.*
7. Boven eene figuur tusschen 17 65, als een doorgesneden jas. De vogel was alzoo door een' snijder geschoten. – Vereert door Godefridus Meulevelts.
*Dat ik schoot den vogel af,
Dat was door Godts bevel
en dat ik Konik was
Dat was naar mijn behagen,
Ik hoop dat ik dese schilt
lanck ter eere van Godt mag sien drage.*
8. Boven het opschrift is eene ploeg afgebeeld.
Thomas Van Der Heijden coninck van de gult van t hoogwaardig tot Dommelen, 1767.
9. Boven twee weverspoelen. – Abdries Smets koninck van de guel van Dommelen in het jaer 1778. *Het was door Gods kraegt dat ick schoet den vogel af.*
10. Boven een scheermes. Vereert door Godefridus Coppes Conink van t Hoogwaardig tot Dommelen. 1791.
11. Boven eene vleeschbank met mes van een looiër. Cornelis Lathouwers Coninck van S. martens gult tot Dommelen 1796.
12. Boven een scheermes. Vereert door Jan Coppens coninck van 't hoogwaardig tot Dommelen. 1800.

---

³² 's Hertogenbosch 1629 tot 1798, Beerman blz. 252.

13. Boven een kijkje in eene looiërij naar men meent. Peeter Lathouwers coning van S. mertens gult tot Dommelen 1801.
14. Mechiel meulevelts conig in martens guld in Dommelen 1807. Zonder beeltenis. Hij was de eerste katholieken schoolmeester.

Dongen

In 1633 werd de gilde van St. Jozef gesticht; is lang te niet. Thans zijn hier nog twee gilden, dat van Ambrosius, sinds 1751 en die van Sint Crispinus en Sint Crispineanus, meldt Krüger.

Duizel

Er bestaat eene zeer oude gilde ter eere van den kerkpatroon den H. Johannes Baptista. Zij bewaart een Register, waaruit blijkt dat op namen van pastoor, kerkmeesters, Heiligen-Geestmeesters en gildemeesters van 't dorp Duizel, in den raad van Brussel, de scheepenen en Hn. der hoofdbank van Eersel, (waaronder Duizel als zoodanig behoorde) gemagtigd zijn voor hen te doen roepen, de debiteuren van rog en geld aan de kerk te Duizel, zijnde 7 Maart 1618 gecompareerd.

Omstreeks het begin der 18de eeuw schijnt de gilde eenigen tijd vervallen of althans nietig geweest te zijn, welligt door vijandelijke plundering in 1694, 1702, 1711 etc. Het tegenwoordige vaandel dagteekent van 1712, de welluidende trom van 1723.

De zilveren platen zijn van 1698, door den koning Wm Schellens gegeven; 1712, welligt door de gilde gekocht. Voorts koningsschilden van 1721, 1733, 1750, 1762, 1772, 1779 (van dezen koning geene plaat of schild, 1789 1806. In dit jaar schoot mijn vader³³, onderwijzer en Rijks-Ontvanger, aldaar koning, die bij zijn aftreden, zooals gebruikelijk was, een schild verëerde. Deze is fraai gemaakt en afgebeeld met eene schrijfpenn in de hand. Na hem waren nog koningen van 1817-28; 28-38; 38-44; 44-51; 51-52 (weder een koning zonder schild); 62-74.

In 1860 verkocht de gilde 9 zilveren platen, waaronder niet van de alleroudste, meest koningsnamen bevattende van afgestorvene of thans onbekende familie in het dorp. Onder de verkochte schilden, was blijkens het attriboot of beeltenis, één van een' jager, één van een' kleermaker.

Het huidige Gildeboek begint met het jaar 1721, toen het oude door de Franschen gedemoliëerde vernieuwd en het Reglement gemaakt of overgeschreven is. Van deze "ordonnantie" noteer ik hier slechts:

"Eerstelijk dat alle Broeders en Zusters ... zullen gaan in de processie op Sint-Jansdag met een' witte roede of vane."

De Eerw. Heer Waltery Bogers Pastoor te Duizel, staat het eerste der Leden op de lijst der leden en wordt alzoo van 1721 tot 1736, het jaar van zijn' dood, vermeld. Na hem vindt men als zoodanig geen pastoor meer als lid aangeteekend.

Op Sint-Jansdag 1877 deed ik mijn laatste onderzoek ter gildekamer, ten einde beter dan vroeger, het voornaamste der gilde te weten. De gilde telt 30 mansleden, zijnde hun getal sinds eenige jaren verminderd. Zij teeren 5 halve dagen 's jaars, waarbij ook, behalve eenmaal, de vrouwelijke leden verschijnen.

Eerde (onder Vechel en St. Oedenrode)

Er bestaat een gild ter eere van den H. Antonius, waarvan de oudste schilden van 1645, 1658 en 1686 dagteekenen.

Eersel

---

³³ J.B. Panken.

Onder het Verbond op den 8 Maart 1355 door de Steden en Vrijheden van Brabant gesloten, dat zij altijd verëenigd bij elkander zullen blijven, elkander bij te staan en in hare regten te helpen. Zie o.a. Handelingen van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, door den Bestuurder Mr. Verheijen blz. 35 over 1856.

Verscheidene eeuwen geleden zijn hier reeds drie gilden of broederschappen opgericht, namelijk dat van Onze Lieve Vrouw in 1480; dat van de H. Barbara en van de H. Catharina in 1506 toen het in de parochiekerk een altaar liet vervaardigen. In 1506 is de Schutterij van den voetboog met goedkeuring van den bisschop van Luik opgericht, waarvan de open brieven in hetzelfde jaar 2 Juli gegeven zijn.³⁴ Zij is thans (1896) in bezit der 28 volgende zilveren schilden van welke ik slechts de namen der koningen met jaartallen vermeld:

Wijnant Lucas Wijnants 1666; Jan Jansen Staessen 1663; Jan Peters Bierens 1668; Wouter Cornelus 1670; Johannes Bijnen 1680; Jan Antonissen 168? (laatste cijfer ontbreekt). Wijnant Lucas Wijnants 1698; De Heer Jan Franciscus Rijckens, Drossaard en rentmeester van Meerhout en Vorst 1713; Johannes Kocx 1722; Johannes Kocx 1734; Simon van Hove in de vrijheijt Eersel 1755; Johannes Kocx 1772; Cornelis Kocx 1788; Cornelus Slegers 1799; Simon Petrus Kox 1813; Josephus van Mol 1822; Johannes Bel 1828; Franciscus Vinken 1838; H. Tops 1^e maal 1846; H. Tops 2^e maal 1850; H. Krijnen 1854; C. Keeris 1858; Josephus De Haas 1862; J.J.H. Klessens 1866-1870; C.A. Betz 1870; W. Maas 1874; P.J. Slegers 1878; Jacobus V. Der Sanden 1886; Josephus Blox 1890.

Gilde van O.L. Vrouw

Zij bezit weinig attributen en geen koningschilden.

In 1480 stichtte deze gilde een altaar ter eere der Moeder Gods in de parochiekerk. Dit beneficie vorderde drie Missen in de 14 dagen. Deze noemde men oudtijds de schutterij van den handboog. Zij telt thans ruim 30 leden.

De gilde van Sint Catriena en Barbara, oudtijds de gilde van den handboog, heeft meer dan 80 leden. Het reglement door W. van Moll in 1844 getrouw overgeschreven behelst 20 artikelen.

De derde gilde was die van Sint Sebastianus, welke op gelijke wijze als de beide genoemde schutterijen hunne feesten en vergaderingen hielden.

Eindhoven

O.L. Vrouw

Van 't jaar 1708 komt vele achterëenvolgende jaren in 't archief te Vessem, door dit dorp, betaalden intrest à f 36 van een kapitaal groot f 900 aan de Lieve Vr. Broeders te Eindhoven voor.

Sint Sebastiaan

Deze verëeniging was eenigen tijd de voornaamste uit den omtrek. Zij bezat officiële goedkeuring, verklaring van ridderschap en vele privilegiën. Tot het midden der 15de eeuw klimmen hare oudste documenten, uit welke blijkt, dat bij 't uittrekken om den koningsvogel te schieten, de gansche gemeente en de dorpen der streek aan juichen, jubelen en dansen zich overgaf. Men teerde soms verscheidene dagen. In 1880 telde het gilde slechts 5 leden meer; in 1885 weder verscheidene met een doelmatig bestuur.

Deze gilde is in 1607 opnieuw opgericht tegen den zin van den Drost der stad. De oude schakel dezer gilde was met schilden in 1753 wegens zwaarte of "overlast van vracht" naar Brussel gezonden om te verwerken, er kwam van deze slechts een gedeelte terug.

Thans (1904) berusten te Antwerpen in het Museum het Steen, den ouden gezegden schakel, van 1619 dagteekenende, die het beeld draagt van den H. Sebastianus en daaronder twee schutters met zwaren kruisboog en pijl gewapend. De nog aanwezige schilden dragen de namen Martens A/ Lenaerts. 1660; Christiaan Heijlen 1681; God. Luijtelaer 1696.

---

³⁴ P.N. Panken, Geschiedenis van Eersel (manuscript) p. 38.

Het ridderlijk gilde van Sint Sebastiaan vertoont zich sinds 1899 met nieuw leven bezielend en met nieuwen luister omgeven.

Sint Catharina

Met kracht hield steeds deze Gilde haar hoofd hoog. Het wil thans volkomen tot zijne oude rubrieken en gewoonten terug keeren. Met slaande trom en wapperende vaandels en schilderachtig gewaad, in der vaderen stijl zal voortaan uitgerukt worden.

Sint Barbara

Van omstreeks het jaar 1872 is deze Gilde in verval en de meeste schilden en andere attributen niet meer in derzelve bezit. Ik mogt echter in Augustus 1875 de oudste nog bezigtigen ten huize van den Heer A.P. Hermans-Smits, correspondent-adviseur van 't Kon. Museum te 's Hage, welke door dat Bestuur waren gekocht en kort daarna derwaarts zijn verzonden. Deze waren:

1^e. een zilveren papegaai of vogel, aan de achterzijde een merk, zijnde een kruisje, het meesterteeken H. en voorts 7 loot 1y engls. Met een zilveren ketting is daaraan een klein schild of wapen gehecht, inhoudende in 't midden een' snelloopenden hond. Rond den rand de woorden: Laurentius Triest receptor Princ. oran. com. de Buren 1592.

2^e. een dito schild of wapen, gekroond met verschillende familiewapens gevuld; het randschrift: P H S Gil. Prin. oranghie comes de Buren.

3^e. een eere-teeken of schildje, bestaande uit een' vierkanten toren, het zinnebeeld van de Barbara-Gilde; het omschrift luidt: "Dit is die Schuts sancta Barbara van Einthoven."

Etten

De Sint-Antonius-gilde bestond reeds in 't midden der 16de eeuw en is lang te niet gegaan.

Op 't laatst der 17de eeuw hier nog de vroeg opgerigte gilden van Sint Sebastiaan of van den Handboog: - van de Kolveniers of busse; - die van den H. Ambrosius of Biegild.

Geldrop

De Gilde van Sint Catharina en Barbara kwam in 1594 tot stand. Sint Catharina en Barbara heeft de meeste ledematen, als tellende er omstreeks 300.

Vele schilden, waaronder zeer oude, zijn in 1873 verkocht.

Ambrosius is omtrent het jaar 1815 opgerigt.

Sint Joris bestaat te Zes Gehuchten tot het jaar 186.. onder de parochie van Geldrop behorende. Volgens overlevering bestond ze oudtijds in de kom des dorps te Geldrop, waarvan geene bewijzen gevonden worden.

Gemert

De Sint Ambrosius-gilde is in 1675 opgerigt en heeft den 7 December 1875 haar tweehonderdjarig bestaan gevierd. Alle leden zijn bijënhouders.

Antonius-gilde.

Naar ouder gewoonte trekken nog hedendaags, in den morgen van 17 Januarij – hunnen patroon – de tamboers dezer Gilde, trommelende door het dorp, om aan de hoofden van dit Broederschap eene aubade te brengen.

Gemonde

Hier bestaat de Gilde van Sint Sebastiaan en Sint Antonius.

Hier bestaat de Catharina-gilde uit de middelëeuwen en viert nog haar traditioneel jaarfeest met eenen deftigen maaltijd, enz.

De Gilde van Sint Catriena en Sint Joris teert jaarlijks.

Gerwen

Heilig Kruis

In 1875 Severus-gilde, zijnde eene weversverëeniging, opgericht; zij telde 1 jaar daarna 26 leden en teerde de eerste maal op 23 October 1876.

Gestel en Blaarthem

Er bestaan twee alöude gilden, te weten: 1^e die van Sint Joris met 70 mansleden. Zoo ver men kan nagaan bedroeg het grootste getal ooit 99.

Sinds het jaar 1871 worden bij hunne vergaderingen of feestvieringen geene danspartijen meer gehouden en verschijnen ook daarbij de vrouwen almede niet meer. Deze gilde kwam ten jare 1533 tot stand. Er is toen een Reglement voor de Broeders en Zusters ontworpen, hetwelk duidelijk op perkament geschreven den 23 April 1845 op papier vernieuwd is geworden. Sinds dien tijd is het oude oorspronkelijke Reglement in het ongereede geraakt of mogelijk vernietigd. Ter vervanging van het oude vaandel werd onlangs (a^o 18..) een ander aangekocht, waarop men dezelfde figuren als op het oudere vindt voorgesteld.

Behalve nog eenige andere gewone attributen bezit de St. Joris-gilde de volgende zilveren voorwerpen: 1^e Een vogel of papegaai, met eene ronde platte figuur, aan den rand gekarteld en een zeer oud omschrift of teekens; in het midden is St. Joris te paard gezeten.

2^e Zestien schilden, zijnde het oudste buitengewoon veel kleiner dan al de anderen, het draagt tot opschrift: Peter Martens van den Eind, 1592. Het volgende oudste Schild is van 1714, voorts 1717 enz. Lang geleden en ook in 1874 heb ik naar deze gilde een onderzoek ingesteld.

De tweede in deze gemeente, ten jare .... opgerigte gilde, heeft de H. Catriena tot patrones. Zij telt thans 40 leden. Ook bij deze bleven vrouwen en danspartijën sinds 1871 achterwege.

Den 16 Juli 1875 beschouwde ik in de gildekamer bij de Gezusters de Kinderen de nog aanwezige zilveren schilden en de lijst der leden, waarop echter het jaar der vestiging onjuist vermeld is. – De drie oudste schilden zijn langwerpig rond, met vergulde lijst, door leden van het aldaar gewoond hebbend adellijk geslacht van Eijck geschonken. Op deze is hun wapen afgebeeld. De eerste draagt het omschrift: Jonck. Rudolfus Van Eyck A^o 144. De volgende: Jonck. Joannes Rudolphus Carolus Van Eijck A^o 1645. De derde: Jonck Cornelis Van Eyck vant gabelbos A^o 1658. Het Gabelbosch was een kasteel, thans eene weide onder Blaarthem, waarvan de vesten nog bestaan, thans eigendom van den landbouwer Peter van den Wildenberg. Andere leden van Van Eyck bewoonden het nog bestaande oud kasteel. Voorts zijn de platen of Schilden van ander en grooter soort: 4^e 1774, 5^e 1780, 6^e 1785, 7^e 1791, 8^e 1797, 9^e 1801, 10^e 1805, 11^e 1858, 12^e 1863.

Ongeveer 40 jaren geleden schoot Willem de Kinderen (vader der bovengenoemde zusters) Keizer, onmiddellijk hierna zijn zoon Koning.

Goirle

Van de twee hier bestaande Gilden is die van Sint Joris, in 1610 opgericht, de oudste. Eene zilveren plaat of rond schild, met het afbeeldsel van den schutsheilige en den draak er onder, is toen vervaardigd, blijkens het daarop geplaatste opschrift: "Desen vogel hoort toe de guldebru(r)s van Goorl anno 1610." Een oud langwerpig vierkant schild met figuren, zonder jaartal, draagt al de schilden.

Voorts schreef ik te Goirle, in 1874, de opschriften der volgende schilden af:

1. van een langwerpig, rond schild: "Heer Peter van Dun Pastor in Goirl spes mea Deus 1610." P. van Dun, van 1598 tot 1635 Pastoor te Goirle, is er in de kerk begraven alwaar ik zijn grafzerk mede bezigtigde.
2. Een langwerpig vierkant schild, iets kleiner dan 't vorige, draagt tot opschrift: "Huibert Back 1610."
3. Een langwerpig vierkant, als dat van den Pastoor, geeft te lezen: "Cornelius Jan Peters Soffer 1610."

4. Een bijkans rond: “ + Desen + twe - schilden + sin + geven + tot – memoriën + van + jan + wouter + Classen + 1610 + “ De tweede bedoelde plaat komt mij voor, die te zullen wezen, welke ik boven vermeldde als alle schilden dragende en geen jaar of naam bevat.
5. Een schild heeft boven de letters J H V M, in het midden: “Heer van Tilborgh en Goerl. 1610.”
6. Een van fraaijen vorm: “Jan de Roy Heer Scoutien van Tilburg en Goerl 1611.
7. Een sierlijk: “Jan Wouders van Neerhen Coninck van St. Joris Gulde binnen Goirle A° 1656.”

Voorts van 1681; zamen zag ik ongeveer 30 schilden en een vogel. Onder vele hangt nog een rond plaatje met kleine kruisbogen van welke eenige verloren zijn gegaan.

8. “Wouter Jan Brouwers, kooning van St. Jors gilt tot Goorle. 1768.” In dit jaar heeft hij alzoo den papegaai afgeschoten en stierf in 1819, oud zijnde 90 jaren.

De gilde bewaart ook haar zeer oud vaandel, zonder jaartal, met de afbeelding van Sint Joris en andere figuren. Zij heeft in 1872 een nieuw vaandel gekocht van de Gilde van Sint Chrispijn te Dongen, welke wegens vechtpartij en onëenigheid was te niet gegaan.

Sint Sebastiaan

Deze gilde, in 1819 tot stand gebragt, bezit geene attributen dan een zilveren kruis, waaronder een vogel van hetzelfde metaal.

De hoofdman draagt eene zilveren plaat, in de gedaante eener halve maan, met het opschrift: Hoofdman der St. Sebastiaan Gilde 1819.

De standaard, voerende de schutsheilige in beeltenis aan de ééne zijde.

Bij elke Gilde rijdt, bij het optrekken ter vogelschieting, optogten en verdere feesten een cornet vooruit, dragende een standaard, waarin een geschilderd afbeeldsel van Sint Joris te paard daarboven het wapen van Goorle, zijnde het hoofd van Sint Jan Baptist op een schotel.

Haaren (bij Oisterwijk)

Omstreeks het einde der 16de eeuw klaagt de toenmalige Pastoor over de dekenen van de gulde oft schutterijë van Sint Sebastiaan ende Sint Antheunis, omdat zij zich sommige offers in de kerk toeëigenen.³⁵

Er bestaan hier nog vele schilden van de oude gilden.

Hapert

Hier is eene gilde of broederschap ter eere van ... . Alle vier jaren vieren de Broeders en Zusters een feest met eenen grooten welvoorzien maaltijd.

18 Augustus 1607 is het Gild van Sint Sebastiaan voor de dorpen Hapert, Hoogeloon en Casteren opgericht. Het Reglement heeft aan het Hoofd: Cartre Voor alle Schutterlijke harten die beminnen de spelen van de Edele handboge tot Hapert, Loon en Casteren³⁶. Dit gild was alzoo oorspronkelijk met den handboog en zal vermoedelijk hem tot na de invoering van het geweer gebezigd hebben.

Dit reglement heeft 19 artikels die later meermalen bekrachtigd en hernieuwd werden. Zij getuigen van vroomheid en een zedig leven, zooals de meeste gildekaarten destijds van inhoud waren.

Ongeveer tezelfder tijd is te Hoogeloon het Gild van Sint-Joris of den H. Georgius tot stand gebracht hetwelk daar en ook dat van Sint-Sebastiaan nog in wezen is.

Vermoedelijk zullen inwoners van Hapert en Casteren mede deel dezer beide gilden uitgemaakt hebben, vooral in tijden dat in hunne dorpen geen gilden bestonden.

³⁵ Geschiedenis van het Bisdom 's Bosch door Schutjes, dl. 4 blz.10.

³⁶ Zie ook Casteren en Hoogeloon.

Tegenwoordig heeft Hapert ook een Gild, in het jaar 1770 tot stand gebracht onder de bescherming van hunnen kerkpatroon de H. Severinus, met attributen en gebruiken op de wijze als die van vele andere dergelijke plaatsen.

Sint Joris.

Van eene gilde vóór de reformatie is weinig bekend. Er bestaat sinds 1774 een gilde ter eere van St. Joris. Er zijn ongeveer 30 mansleden. De resolutie van Hun Hoogm. dato 5te Februarij van genoemd jaar vergunt de oprigting dezer gilde "als die van Steensel".

Extract uit zekere copie Charte aangaande de gulde van Sint Sebastiaan, wegens de dorpen van Hapert, Hoogeloon en Casteren, luidende van woorden tot woorden, als volgt:

Cartre (uit Bijvoegsels)

Voor alle schutterlijke harten die beminnen de spelen van de Edele handboge tot Hapert,, Loon en Casteren.

Alzoo door de langdurige continueele inlandsche oorlogen, pest en duren tijd binnen de lande van Brabant en in het kwartier van loven (Leuven) geduurd hebbende vele duure jaren een igelijk bij expiratie meer dan kennelijk alle carte en ordonnantiën verleend en gemaakt de steden en vrijheden binnen de voors. landen, om te houden alle minnelijke buurschap, concordie en schutterlijke vriendschap voor de meestendeel zijnde gedestruerd, verbrant en verloren, en dat ook de menigvuldige exercitie en vrolijken handel van de spelen der edele handboge door toedoen van mars. bedrijf tot nog toe heeft geslapen en gecesseerd en dat als nu door de deurkomst binnen de voors. landen van Brabant van Hare doorluchtige hoogheden Albertus en Isabella Clara Eugenia bij de gratie Gods erfherzog van Oostenrijk, hertog van Bourgondiën en van Brabant enz. onzen genadigsten prins en Heeren God zij den lof bestaat te komen tot meerdere prospertigten en vreden, en door hare voorzuchtige reglemente en gezworene waarentusschen vele en verschillende hoofdliden van de gilde der Edele Handboge zoo van steden, vrijheden en dorpen van de landen van Brabant hen hebben belaagt aan ons voor dat zij door het verlies van haar Carte boven vermeld zeer kwalijk hare gilden kunnen bewegen tot het exerceeren van den voors. Edelen handboge volgens de ouden ende herkomste van dien, waardoor vele in conventie zouden komen te gebeuren zoo bij abuis als advertentie om waartegen te voorzien gelijk wezende ten verzoek van de voorschreven hoofliden of de regeerders hebben geordineerd ende gestatueert als volgt:

Zoo is het dat wij Heer Riecaert van Putte ridder ende der koningstabel, Heer Willem van olaffe, jonkheer guelis van de vorst, heer van Loonbeek, jonkheer Vaas van Graeve, heer van Louensjoul etc., alle als tegenwoordige der Regement van de oude en de groter gulde van de handboge van de Edele Ridder en Heilige martelaar Sinte Sebastiaan binnen Loven, eerste hoofdstad van Brabant, en in dat regard der hoofd van alle gulden van de voorschreven Edele handboge binnen de landen van Brabant en Mechelen. Naardien zij met rijpe deliberatie hebben welvastelijk hebben doorzien en gearresteerd vele oude Cartesbrieven en monumenten der voorschreven oude en grote gulde van Sinte Sebastiaan en daarop wel en in het lange gelet hebben ter begeerte als boven om meerder eendragt, rust en vrede te stellen en ook omdat een ieder hoofdman zal weten waarvoor zij zich te regelen hebben. Geordonneerd, geraamt en gestatueerd die punten hierna beschreven.

Art. 1. Dat men jaarlijks die deekenen, gezworen en het resement der voorschreven gulden zal kiezen op den dag, dat men den vogel zal schieten op der guldenkamer, omtrent negen uur voor noen en zoo wie van de gezellen derzelve gulde niet komt alsdan zal die verbeuren vier stuivers te betalen zonder verdrag ten ware dat zij wettige zaken of oirlof van den hoofdman hadden.

Art. 2. Op den vogeldag zal een iegelijk der gulde voorschreven schuldig zijn op der gildekamer te komen en zoo wie alsdan van de gezellen ten ure dat zij van hunne huizen of kamer komen, om haren vogel te schieten daar niet en is, dat ieder dan zal betalen vier stuivers zonder verdrag; den vogel geschoten zijnde zal het gezelschap schuldig zijn, wederom met hunnen Koning op de kamer van de

gulde te gaan, en zoo wie dan ten maaltijd niet en komt, dat die nochtans om zijn gelag zoo vele gelden zal als die ter maaltijd geweest hebben, en dit nog op den keer als voren en of er iemand den voorschreven vogel Keizer schoot zal denzelven gestaan voor zijne(n) vereeniging van de vogels een juweel van vier guldens.

Art. 3. Zoo wanneer of zijne dekens den gezellen der voorschr. gulde zullen doen dagen te komen ter plaatse dat een iegelijk schuldig zal zijn aldaar te compareeren op boete van twee stuivers en tegen deze boete zal niemand bezorgd zijn en hij zal die terstond moeten betalen zonder verdrag.

Art. 4. dat men alle jaren alle zondagen op de voorschreven guldekamer die provenden geven zal bij zeker getal van de gezellen die voorsc. gulden, zoo men dit bij de resemment der gulde ordonneren zal en dan van zondag tot zondag tot de leste getalle van de gezellen en elk zal schuldig zijn voor zij colven en roeren te geven discretie van de rezimente.

Art. 5. dat men geweren of kloven ten dage dienende en zal mogen beginnen te verteeren van Paschen tot Sinte Dioniesmis voor drie naar den noenen en zullen ten minsten moeten bijzijn vijf of zes gezellen van dezelve gulde en van Sinte Dionysius tot Paschen en zal men die Proeve niet mogen beginnen dan ten twee uren.

Art. 6. dat eenige der gezellen der voors. gulden of andere op eenige koste of feestdagen, niemand van andere van de gezellen op der guldekamer zal mogen lijden zonder konsent van den hoofdman, koning of deekenen in het gemeen gezelschap.

Art. 7. Waar het dat eenige gezellen die voors. gulde eenige kost of feestdagen zijn gelag niet en betaalde, zoo mag hij den naasten proefdagen hetzelfde betalen, en zoo verre hij hetzelfde niet en betaald of de knapen van de gulde niet hadde dat die verbeuren zullen vier stuivers zonder verdrag.

Art. 8. dat niemand in de voors. gulde ontvange zal worden dan bij konsent van den hoofdman, koning, deeken en de gemeene gezellen der voors. gulde.

Art. 9. dat die deekenen of gulden gezworen altoos ten tijden wezende schuldig zijn zullen tegen den vergeldag, proefdagen en andere feestdagen op de kamer der gulde de kost te doen bereijden.

Art. 10. Zoo wanneer eenige gezellen die voors. gulde bij den hoofdman, koning of de deekenen en gemeene gezellen worden, anders te zijn, dat zulke gezellen, deeken moeten wezen, zonder wederzeggen.

Art. 11. dat niemand uit de gulde zal mogen gaan dan op den vogeldag, onder den vogel eerst te betalen en vooral hetgeen hij der guldekamer schuldig is en de kosten die gemaakt worden tot H. Sacramentsdag en voor uitgaangeld moeten betalen de gilde in besloten steden twee onsen zilver en buiten besloten steden eene ons, de ons tegen dertig stuivers.

Art. 12. En waar het dat eenig landjuweel begon of verheven te worden, dat alsdan niemand in voors. gulde weezende daaruit zal mogen gaan, hij en zal altoos moeten blijven, staande de kosten van landjuweele voors., tot dat geëindigd zal weezen gelijk anders in de gulde.

Art. 13. Als men ergens voort aan de schiet spellen wezende trekken zal met den meesten voordrag van de gezellen zal moeten alsdan een iegelijk tot behoefte van de kosten zoo veele als men dat met de meeste deele van het gezelschap consenteeren zal.

Art. 14. item wie voortaan met den meestendeele van de voorschreven gezellen zal worden gekozen en met de koning te schieten, spel te trekken, dat die gehouden zullen zijn mede te trekken zonder verdrag en dat dezelve met de koning gehouden al zijn te bezorgen op hun kost van boog en pijl van

weerden en van eenderlij kleeding, dus zal een ieder gezel daar af de hulp hebben van de gemeene gezellen zoo veel als het Regiment goed dunkt.

Art. 15. Item of eenige gezellen die voors. gulde dat landjuweele verzuimde bij zijn toedoen den prijs die de gulde aldaar gewonnen had en de gulde daaraf bewust ware, dat die verbeuren zullen als die hoofdman, koning, dekenen ordineeren zullen.

Art. 16. item dat eenige gezellen in het landjuweel liggende op hunne kamer iemand vreemdens en zal mogen drinken bieden, ten ware hij konsent van de hoofdfluiden en koning, op boete van vier stuiver.

Art. 17. dat een iegelijk der voors. gulde schuldig zal zijn alle jaren op den processiedag van den heilige Sacramentsdag en als men hunnen patroon omdraagt met zijne boge en twee pijlen van weerden in de Processie te gaan, eerlijk en schutterlijk of eenen ander in de Plaats stellen op verbeurte van vier stuivers.

Art. 18. Wat gezel der voors. gulde aflijvig wort en de uitvaart gedaan zijnde, dat men dan voor de zaligheid van deszelfs aflijvigen met de raad van hoofdman, koning, deekenen en guldebroers bij hen zal gedaan worden een uitvaart met vigieli en de mis.

Art. 19. Zoo wat gezel der voors. gulde op de voors. plaats op eenen anderen in fellen moede, een misse toge zonder bloed rusten, dat die verbeuren zal eenen weg naar gelegenheid of discretie van de regemente.

Het slot of onderschrift: Deze kaarten wordt gegeven door den Heeren der gulde van Hapert, Loon en Casteren.

Heeze

Er zijn hier (1880) twee Schutgilden, die van Sint Joris en die van Sint-Agatha. De kaart der Sint Joris schutterij is door Karel V gegeven.

Verder bestaat hier sinds 1663 het gild der looiers- en schoenmakersverëeniging Sint-Crispinus. Het houdt jaarlijks een' teerdag als van ouds.

Nog niet zeer lang geleden trokken deze schutterijen naar oud gebruik, op eenen der kermisdagen bij de voornaamste ingezetenen der gemeente rond, ieder met hun vedelaar bij zich; dan werd op eene binnenplaats als deze er was, of vóór het huis op straat het "vaandel gedraaid" en daarna gedanst; terwijl de persoon ten wiens eere het "vaandel gedraaid was" op wijn en bier trakteerde. Dit gebruik bestaat niet meer; maar toen het bestond, draaide men het vaandel niet uitsluitend op het kasteel, maar ook bij burgemeester, pastoor, predikant, secretaris, notaris, enz. enz. kortom bij allen die men meende, dat deze "eer waardig waren".

Van zes gilden onder de Heerlijkheid Heeze, Leende en Zesgehuchten gevonden wordende, schijnen, gevolgelijk den tijd hunner oprigting de oudste te wezen: Sint Joris te Zesgehuchten; Sint Jan te Leenderstrip; Sint Marten te Heeze; Sint Jacob en Sit Anna te Leende; Sint Catariena en Barbara aldaar; Sint Agatha te Heeze.

Bij de begrafenis van den Baron te Heeze in 184.. , trokken alle deze gilden van het kasteel naar den grafkelder (in de gewezen oude kapel te Heeze) in gezegde volgorde. De drie gilden zijn welligt onder Keizer Karel V tot stand gebracht. Het gebruik, om met de drie jaren koning te schieten, die dan eene zilveren plaat of schild aan de Gilde verëert, wordt tot heden in stand gehouden. Dat om op de teerdagen te dansen en het bezoek dier feesten door het vrouwvolk is zoo goed als afgeschafft.

Helmond

De Sint Catrienagilde bestaat sinds 1433. Zij is het oudste gezelschap der stad en heeft het traditioneele recht het begin der kermis 's Zaturdags namiddags door de straten bij trommelslag bekend te maken. Het Kolveniersgilde is in 1618 of vroeger onder de bescherming van O.L. Vrouw opgerigt. In 1882 heeft de notaris en oudheidkundige A. Sassen eene Geschiedenis van dit Gild uitgegeven.

's-Hertogenbosch

Dewijl nopens de Gilden der Hoofdstad vele Schrijvers gewagen, ook de Handelingen van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen van 1856, blz. 35 3n 36, zal ik ze alhier achterlaten.

Hilvarenbeek

Hier bestaan van ouds twee gilden: Sint Joris en Sint Sebastiaan

Het gilde van Sint Joris is opgericht in 1540 blijkens een missive van 15 Augustus 1565 van het Bestuur en gemeene gildebroeders van Sint Joris te 's Bosch aan de medebroeders der gilde van dien naam te Hilvarenbeek. Aldaar hadden 23 April 1540 de gildebroeders eene kaart of reglement vastgesteld, naar hetwelk zij zich te gedragen hadden. In den tweeden artikel was o.a. geconditionneerd, dat ieder gildebroeder elk jaar op Sint Jorisdag ter mis zou komen. Als iemand wederspanning tegen het reglement betoonde, moest hij "den ouden schutten van den Bossche" namelijk die des ridders en martelaars Sint Joris om te "corrigeren" overgegeven worden.³⁷

In het archief te Oosterhout bevindt zich eene merkwaardige missive der gildebroeders van Sint Joris te 's Bosch aan de gildebroeders van Sint Joris te Hilvarenbeek van 10 April 1620.³⁸

Hoogeloon

Men leest van geen oude gilden welke hier zouden bestaan hebben dan in 't begin der zeventiende eeuw. De drie dorpen Hapert³⁹, Hoogeloon en Casteren deden namelijk in 1616 (1606 staat op I blz.15) aan den bisschop van 's Hertogenbosch het verzoek, eene gilde van den Handboog te mogen oprigten. Daar de bisschop destijds hier de Heerlijkheid bezat en zijn rentmeester een gunstig rapport had uitgebracht zal wel het gevraagde aanzoek der ingezetenen ingewilligd zijn.

Lang vóór de reformatie is te Hoogeloon de Gilde van den H. Georgius of Sint-Joris opgericht. Sinds onheugelijken tijd zijn de oude sjerpen der Hoofdlieden en de oude charters verdwenen; doch hare tegenwoordige leden volgen nog de oude statuten. Heet vaandel stelt aan de zijde van één kant dan H. Georgius op twaalfjarigen leeftijd te paard gezeten voor, met eene spies den draak doorsteekende. Aan de andere zijde is de H. martelaar en kerkpatroon Pancratius afgebeeld. In vroegeren tijd ging op H. Sacramentsdag met het Allerheiligste de processie in vol ornaat en zedig door de openbare straten in het dorp. Thans gaan nog bij hunne lijkstaties de leden in rouw en zedig en de hoofdlieden in vol ornaat.

De schilden van het gild van Sint Sebastiaan beginnen ongeveer terzelfden tijd. Van beide gilden hebben de meeste landbouwattributen of herinneren aan het vogelschieten; een enkele aan een' timmerman. Elke gilde telt ongeveer een dertigtal koppels of huwelijksparen.

In de optocht gaat als eerste de hoofdman met de spies, dan volgt de gildekoning beladen met de schilden of zilveren platen, die door iederen koning volgens het reglement eene wordt geschonken. Hierna volgt de vaandeldrager met het vaandel en daarna de dekens met de overige tegenwoordig zijnde gildeleden. Bij wangedrag worden zij uit de gilde ontslagen. Vroeger werd hen dan eene duit en thans nog een cent te huis gezonden. Andere mindere overtreding van het reglement wordt beboet. De oudste leden heeten ouderlingen. Deze zijn thans (1902) twee in getal.

Vrouwen maken ook deel der gilde uit, maar zijn vrij van compareeren, worden door de gilde begraven en zielmissen, als voor de mansleden, gelezen.

De gildekamer bestond in 1896 in eene kamer der herberg van den Heer Kerkhof toen dit huis is afgebrand; ook niet alle aanwezige attributen der gilde bleven behouden, want toen is het oud vaandel, charters, de dekensjerpen enz. verdwenen.

---

³⁷ Noordbr. Almanak, 1892, blz. 652.

³⁸ Overgedrukt in Noordbr. Almanak 1892, redactie Sassen, blz. 652.

³⁹ In mijne Geschiedenis van Hapert behandel ik mede deze Heerlijkheid.

13 Mei 1901 heb ik in de gildekamer de opschriften der aanwezige zilveren schilden, platen enz. genoteerd als volgt:

Op een zilveren schild staat Hoehgeloon en Kerckasteren Johannis Huevels JVH. Aan de achterzijde een wapen.

Op een ander schild 1700 Dielis Peters coning.

No. 3 anno 17.. afbeelding een windmolen.

Verder schilden 1715, 1735, 1739, 1749, 1767, 1792 en andere jaren.

In 1902 is van dit Gild hoofdman Verbisen, koning W. Van Beers, vaandeldrager W. Castelijns, regeerende deken J. Verbaant. Van het Gild van Sint-Joris is de heer Schoenmakers hoofdman.

Met kermis hielden de vier bestaande doelen prijsverschieting namelijk: Rozenjacht, de Vriendschap, Recht door Zee. Ook door den Kruisboog: Eendracht maakt macht. De twee oude Gilden schoten op den schutsboom, die van den H. Georgius en die van den H. Sebastianus. Bij laatstgenoemde werden eenige artikelen in het reglement ... wat tot eene drukke bespreking aanleiding gaf.⁴⁰

Hooge Mierde

Twee.

Hoogerheide

Oudtijds bestond hier ééne gilde, die van van Sint Christoffel. Zij is, door uitsterving, reeds lang te niet.

Klein Zundert

De gilde van den H. Willibrordus is de eenige hier bestaande en mogelijk over omtrent 5 eeuwen opgericht.

Knechsel

Vele kleine dorpen hebben o.a. in de tweede helft der 18de eeuw een zelfstandige Gilde verkregen, zoo ook Knechsel in 1774 met een Reglement dat een godsdienstig en welingericht karakter draagt op de wijze naar de verordeningen der middeleeuwen.

Het oudste schild dateert van 1775 en prijkt met eene afbeelding van Maria, de Moeder Gods. De volgende schilden zijn van de jaren 1794 en 1798 wanneer eenigen tijd verliep zonder den Vogel te schieten.

In 1775 is de Gilde, ter eere hunner kerkpatronen Monulphus en Gondulphus tot stand gebracht. Het oudste zilveren schild draagt het genoemd jaartal. Omstreeks 40 mannelijke leden behooren met hunne vrouwen tot dit broederschap.

In 1900 werden door mij alle zaken bezichtigd. Ook heb ik bij die gelegenheid⁴¹ ter plaatse het Reglement gelezen en de aanwezige schilden en verdere attributen betracht Ik noteerde toen:

Naar het algemeen oud gebruik zijn alle koningsplaten of geschonken schilder van zilver. De oudste Vogel of papegaai draagt het jaartal 1775. Op de volgende schilden leest men:

Peter Smolders verëert dit schild aan het Monulphus en Gondulphus gelt tot Knechsel 1775.

Arnoldus Roest, koning van Monulphus en Gondulphus 1776. Een man met drijvende varkens.

Arnoldus van Dommelen, koning van de Gilde Gondulphus en Monulphus-guld tot Knechsel 1779, waarop het afbeeldsel van een geweer.

Peter Tops koning van de guld Monulphus en Gondulphus 1797.

Peter Vervest.

Jacobus Lammers, koning van Monulphus en Gondulphus Gelt in Knechsel.

Wilh. Ant. Custers, koning van het Monulphus en Gondulphus gilde tot Knechsel 1840.

---

⁴⁰ Zie ook Casteren en Hapert.

⁴¹ Autobiografie P.N. Panken (manuscript) p. 2525 (14 mei 1900): "Bij den Hoofdman der in 1775 opgerigte dorpsgilde nam ik inzage van het toen gemaakte reglement en der autorisatie hiertoe door de Hoogmogende Staten Generaal. Bij den Koning der Gilde bezigtigde ik den zilveren papegaai en de 18 schilden, waarvan ik de opschriften en afbeeldingen heb afgeschreven."

Cornelis Frik, Koning van de Guld van Monulphus en Gondulphus, met de afbeelding van een zittenden kleermaker, 1845.

Francis Neutkens, Koning van Sint Monulphus en Gondulphus gilde te Knechsel. 1858. Man met een paard en ploeg.

Ant. Kremers, koning van het Sint Monulphus en Gondulphusgilde tot Knechsel, 1864.

Arnoldus Cremers koning van Sint Monulphus en Gondulphus gilde te Knechsel, 1869. Een man arbeidende met paard en ploeg.

Mart. Van Der Waarden, koning van Sint Monulphus en Gondulphus gilde te Knechsel, 1874. Een man met paard en ploeg.

Leonardus Heeren, koning van het Monulphus en Gondulphus gilde te Knechsel, 1884, afbeelding een man met een stok.

Henricus Gerards, koning van het Monulphus en Gondulphusgilde te Knechsel, 1889.

De Gilde van Sint Sebastiaan is opgericht in 1774.

Sint Sebastiaan bezit een' zilveren haan, een plaatje met naam doch zonder jaartal, benevens twee schilden zonder dit laatste. Verder een schild van de jaren: 1763, 1774, 1785, 1803, 1824, 1828, 1837, 1841, 1851, 1867.

Kruisland

De oudtijds bestaan hebbende gilde van Sint Joris ging te niet; voor de schilden enz. werd eene Ciborie vervaardigd.

Lage Mierde

Twee.

Leende

In deze gemeente bestaan drie gilden, waarvan ééne op het aanzienlijke gehucht Strijp. 16 April 1877 schreef ik ter plaatse deswegens veel. Van zes gilden onder de Heerlijkheid Heeze, Leende en Zesgehuchten gevonden wordende, schijnen, gevolgelijk den tijd hunner oprigting de oudste te wezen: St. Joris te Zesgehuchten; St. Jan te Leenderstrijp; St. Marten te Heeze; St. Jacob en St. Anna te Leende; St. Catariena en Barbara aldaar; St. Agatha te Heeze.

Bij de begrafenis van den Baron te Heeze in 184.. trokken alle deze gilden, van het kasteel naar den grafkelder (in de gewezen oude kapel te Heeze) in gezegde volgorde. De drie gilden zijn welligt onder Keizer Karel V tot stand gebracht. Het gebruik om met de drie jaren koning te schieten, die dan eene zilveren plaat of schild aan de Gilde verëert, wordt tot heden in stand gehouden. Dat om op de teerdagen te dansen en het bezoek dier feesten door het vrouwvolk is zoo goed als afgeschaft.

2. St. Catariena en Barbara, de Jonge Schut geheeten, telt nog 40 à 50 mannelijke Leden. In 1819 werd o.a. een kostbaar vaandel aangekocht, waarop, behalve andere figuren de beeltenis der beide genoemde Patronessen, kunstig gemaakt, gevonden werden. Bij den aankoop van een ander vaandel, in 1860, zijn die afbeeldingen met het gezegde jaartal, dan ook weder op het nieuwe vaandel gehecht. Liefhebbers boden voor die afbeeldingen betrekkelijk eene groote som, alsook voor de op de trom geslagen figuren: deze trom dagteekent van 1642, is helderklinkend en de oudste van Leende. Het rouwvaandel draagt aan weerszijde een latijnsch omschrift, op dood enz. toepasselijk.

Naar het schijnt is het oudste Reglement dezer Gilde, de eerste maal in 1627 overgeschreven; het wordt nog bewaard, namelijk dat van genoemd jaar, is door eene duidelijke hand gemaakt, in een' perkamenten band, doch de inhoud op papier, dat zeer veel versleten is. Het werd in 1787 weder afgeschreven en in een' perkamenten band genaaid. Boven dit Regelement leest men: "Tot meerder eer en glorie Godts". Het bevat 63 artikels. Bij verkorting meld ik hieruit eenige voorwaarden:

Art. 1. "Die eerste principaelste en meeste oorsaek, waarom dese Broederschap of Schutterije van oude tijden in gebruiken en goeden intensie van onse voorvaderen gefondeert en opgerigt is, is dat wij als goede kinderen onser voorvaderen exempel en voortganck van deugtsamen leven, gaerne met de gratie Godts souden naervolgen en niet laten vergaen, 't geene van oude tijden, ter eere Godts, sijne Heiligen van hun leven is ingestelt en gefondeert" (enz.).

2. "Schouwende altijd twist, haet, nijdt" etc.

3. "... Alleenlijk te niet doende ... die quade gewoonte, misbruijken ende ongerechtigheit, nu onlangs door quade usantie ende toesigt der dekens in gebruik genomen". Ongehoorzaamheid der Broeders enz. was oorzaak dezer verscherpte maatregels der Oversten.

6. Die niet deugdzaam leefden "veel min, met ketterije besmette" personen, mogten ingeschreven worden.

52. "... dat in dese processie ... waere ook te wenschen, men naer godtvruchtiger onser Voorvaderen gewoonte, omedroeg 't beelt van St. Catharina ende ook is 't mogelijk 't beelt van St. Barbara ende deselve naer vermogen cierlijk toemaekt als men in voorleede tijden te doen plagt".

54. In het ommetrekken der capellen sal men in alle geschiktheit ende stilheit sonder geklap of ongeregeltheit der H. Sacrament doen sijn offerande, d'een schutterije voor, de ander naer, als men in oude tijden, eerlijk ende godtvruchtlijk, gewoon was te doen ... ".

Van de zilveren schilden zijn er in 1848, acht en een evengroot getal (16 jaren geleden) om het nieuwe vaandel te bekostigen te Eindhoven verkocht. Sommige dezer dagteekenden uit de 17de, mogelijk enkele uit e 16de eeuw. De plaat van den Hoofdman of de haan dragen geen jaartal. Eene oude schild met de afbeelding der werktuigen eens koperslagers ook niet; daarop staat: WJE Anno. De oudste schild, met jaarcijfer aanwezig, schonk in 1646 Jan Delis van Dommelen, kleermaker, toen hij den papegaai had afgeschoten. De andere namen der koningen op de nog aanwezige schilden, zal ik met het jaartal, alsmede eenige aardige of vreemdsoortige bijschriften vermelden:

Adrianus Jan Maas als coninck van de Gulde van Sinte Catarina en Barbara voor de 2de keer.

Afgunst der mensche kan mij niet schaede.

Dat mijn Godt gunt, dat moet gerade.

Aenslagh der mensche gerade selde.

Wat Godt wilt dat moet gelde. 1669 (?)

Door het gemaakt gat in het cijfer werd het onduidelijk, zooals met meerdere platen te Leende en andere gilden het geval is. Ze worden er aan elkander gehecht.

In de Schutterij van ... als jonck gesel.

het schieten voegt hem wel.

Al dat hij het moet laaijen

met schup(p)en, spaijen

als hij maar mag schieten.

Soo laet hij het hem niet verdrieten. 1771.

Bartholomeus W. van der Sanden, Koning ... 1779.

Jan van Lieshout 1753.

Francis van Laarhoven 1760.

Id. 1763.

Id. 1764.

Marcelis van Laarhoven 1782.

Phil. v. Laarhoven 1785.

Wilh. van Laarhoven 1795.

Jacobus Maas 1806.

Dezelfde 1810.

Wouter Maas 1818.

Bij d'inhaling van den Heer. Had ik de eer in de gilde van s. Barbara en Catriena koning te sijn. Franciscus van Laarhoven (boven staat: 1825).

Hend. Pieveron. k(oning) in L(eende) 1838.

Fr. Jansen, dubbele k(oning) van ... 1841.

Leonardus Vlaszak 1850.

P. Maas – Jan Leemans en een van Fr. Coenraad Jansen 1858.

Koning te zijn is nitz voor mij. Jansen keizer laten schieten kon ook nit zijn. A. Hurkmans Leende 1847.

Marinus Engelen 1864.

Dez. 1867.

Voorts nog eenige schilden van gewone soort.

Leenderstrijp

Hier bestaat eene gilde of broederschap ter eere van St. Jan, welker leden schier uitsluitend in dit oude, volkrijke gehucht wonen. Behalve drie vaandels, stokken, fraaije sjerpen, eene trom enz. is deze gilde in bezit van eenen haan, eene groote plaat met de afbeelding van Sint Jan, met de woorden: De Guld tot Leenderstrijp en het jaartal 17.. . De schilden, naar ouder gewoonte door den Koning geschonken, zijn meerendeels nog voorhanden en in vorm enz. aan die van andere gilden gelijk.

Uit de groote menigte schilden noteerde ik 16 April 1877:

Eene ronde draagt het omschrift: Adriaen Hendryckx Maes, coninck int jaer 1644 en in 't midden A-M. Eene schone ovale: Peeter von Deenen coning in S. Jans Gilde tot Striyp, geweest vaeder van de Yonckheijd Anno 1790. 24 Junei.

Eene ronde: Hendrick Pieter Tilens coninck anno 1646. Daaronder de afbeelding eener hand, waarop een vogel zit. (Nog in de vorige eeuw woonden hier Valkeniers).

Die van 1686 en eenige andere hebben eenen vreemden of meer ongewonen vorm. – Op eene: "Godt wil har al bewaren die met keetels gan of varen. Willem Rijmekels coninck 1712". (Handelaars in koper trof men alhier ook in vorige eeuwen aan).

Op eene der oudste en dus van ronden vorm: "ick hebbe verwonnen 18 cloeckke gasten. Jan van Bruegel, coninck anno 1656.

Eene groote verbeeldt boven een adellijk wapen, met het onderschrift: Jonker Frederik Christiaen van Tuyl van Serooskerken koning van Guel tot Leenderstreep anno 1759.

Na het afbeeldsel eener kar, met twee paarden bespannen: "Ik ben tot een gedagtenis ter eeren van St. Johannes Baptist. L. van Dijk is mijn naam. Loffelijk van eer en faam. Gegeven van een deftig man, Ik die Koning wierd in t jaar onzes Heeren 1794.

Die van 1663 heeft eenen kantigen, zeer zonderlingen vorm, zoo ook eene van 't midden der 18de eeuw; boven een molen, voorts een toepasselijk gedicht.

Andere koningsschilden zijn van de jaren 1749, 1756, 1808, 1818, 1822, 1825, 1844, 1855, 1861, 1864, 1867, 1871, enz.

Leur

Oudtijds waren er twee gilden; van die Onze-Lieve-Vrouwe-broederschap genaamd, werden in 1516 de keuren vernieuwd; de andere van het H. Kruis wordt in 1573 genoemd.⁴²

Van eene andere gilde, eertijds op padlex⁴³ onder Leur bestaan hebbende, ging het laatste eigendom aan den armen over.

Liempde

Hier hebben drie gilden bestaan als: van Sint Antonius, Barbara en Catriena. Nadat ze vervallen waren, bewaarde men de attributen in de pastorie en zijn in den grooten brand, 23 Mei 1864, vernietigd

---

⁴² Krüger, Kerk. Gesch. bisdom Breda, 4 Dl.

⁴³ Patlek (informatie Cees Leijten).

behalve het vaandel en de trom der Catrienagilde. (Onderzoek door mij ter plaatse 30 Augustus 1883 gedaan).

Lierop

Oudtijds bestonden er drie gilden, ter eere van den H. Antonius abt, van Onze Lieve Vrouw en van de H. Anna, thans van St. Antonius. De oudste schilden zijn eenige eeuwen oud. Het oorspronkelijke perkamenten reglement is nog voorhanden, benevens eenige andere oude stukken. De leden teeren den laatsten Zondag in September en twee achterëenvolgende dagen, zijnde kermis.

Onze Lieve Vrouw van 7 weeën. Deze gilde bezit ook zeer vele oude schilden.

Over eenige jaren is het dansen bij het jaarlijkse teeren der gilden in deze parochie afgeschaft.

Lieshout

Van oude tijden bestaan twee gilden, die van den H. Servatius en van de H. Barbara, voorzien van vaandels, sjerpen, trommen en schilden. Het koningschieten met het geweer wordt hier op gezette tijden eeuwen lang onafgebroken, doorgaans met kermis voortgezet.

Luiksgestel

Voorheen bestond in deze gemeente sinds onheugelijken tijd een gilde van den H. Sebastianus, dat omstreeks het jaar 1800 of eenige jaren later te niet is gegaan.

Van ouds is hier een gilde onder de bescherming en ter eere van den kerkpatroon, den H. Martinus, aanwezig, van hetwelk thans M. Loijens in den "Prins van Luik" hoofdman is en dat 25 leden telt.

Dit gilde bezit, behalve eenige oude attributen en eigendommen, nog de kaart of het Reglement van het jaar 1575.⁴⁴ Het heeft in de vouwen vooral veel geleden en is moeilijk om te lezen.⁴⁵

In een der Gildeboeken van 1754 zijn als hun bezit genoteerd een zilveren papegaai, de schilden enz. In 1892 waren voorhanden:

- 1^e. de aloude zilveren vogel;
- No. 2. Schild van Adr. Smolders 1657;
- No. 3. Schild van Hendrik Heijbrecht Rombouts 1668;
- No. 4. Id. van Aelbert Vermeulen 1713;
- No. 5. van Jan Van Eijndhoven 1714;
- No. 6. van Aelbert Vermeulen 1715;
- No. 7. van Michiel Willem Teuwen 1718;
- No. 8. Id. van Jan Scheerens 1720;
- No. 9. van Johan Wallachie 1730;
- No. 10. van Francis Wouter Heijlichers 1730;
- No. 11. van Mathijs Jan Rombauts 1732;
- No. 12. van Johan Wallachie 1737;
- No. 13. van Peter Van Der Sterren 1738;
- No. 14. van Bartel Teuwens 1749;
- No. 15. Van Coenradus Calis 1752.

---

⁴⁴ In 1892 is dit Reglement aan prior Th. Ign. Welvaarts te Postel overhandigd, om in het Kempisch Museum gedrukt te worden; het oorspronkelijke stuk bleef ter abdij Postel. In 1892 zag ik al de bezittingen van dit gilde bij den Hoofdman.

⁴⁵ Autobiografie P.N. Panken (manuscript) p. 2011: Bij zeer prachtig weder ging ik Maandag 21 [september 1892] 's middags naar Luiksgestel. Ten huize van M. Loyens, thans gemeente-Ontvanger, hoofdman der dorpsgilde enz., bezigtigde ik eenige door hem uit Denemarken medegebrachte oudheden en liefhebberijën. Hij toonde mij een ten jare (op 18 December) 1797 geschreven Contract of Reglement uit 10 artikels bestaande, waarin de 25 leden dier compagnie zich verbonden ordelijk en godsdienstig te leven en hunnen koperhandel gemeenschappelijk te behartigen enz. In hun genootschap of compagnie werden geene personen dan uit Luiksgestel toegelaten. Na een bestaan van ongeveer 300 jaren ging over eenige jaren deze vennootschap te niet. Oudere boeken of rekeningen van ouderen datum zijn althans niet aanwezig. Voorts nam ik er inzage van de Caarte of 't Reglement der parochiale gilde, in 1575 opgerigt en thans slechts 24 leden tellende. Deze kaart leende ik 28 Juni aan den prior te Postel. Uit de rekenboeken dier gilde schreef ik vele bijzonderheden, waarvan bij vroeger onderzoek sommige mij niet zoo nauwkeurig bekend waren geworden.

- No. 16. van Jan Baudewijns 1754.
- No. 17. van Willem Scheerens 1759.
- No. 18. van Adr. van Eijndhoven 1762.
- No. 19. van Peter Adr. Cortens 1764;
- No. 20. van Adr. van Eijndhoven (Betaald 2 patacons voor zijn schild in 1766).
- No. 21. van Peter Vleems 1772.
- No. 22. van Willem Sangers 1778.
- No. 23. van Willem van Eijndhoven (zonder jaar).

In 1782 is ook eene lijst der toen aanwezige schilden in dat boek ingeschreven. Sommige waren dezelfde als die van 1754, doch vele niet meer aanwezig. Een is van Jac. Merckelbach op het jaar 1769. Willem van Eijndhoven gaf in 1784 voor zijn tweede schild eenen rietstok op 8 gulden gerekend. Jacobus Kalis had een schild doen vervaardigen waarvan het jaar verzwegen is. In 1784 schoot Peter van Eijndhoven koning en Joannes Vogelsank in 1791.

Maarheeze

Er bestaan twee gilden, namelijk die van Sint Joris en van Sint Barbara. De mannelijke leden van Sint Joris schieten om de drie jaren naar den papegaai. Jaarlijks teeren de mannelijke en vrouwelijke leden afzonderlijk. Het dansen zooals zulks door de volwassen jeugd van ouds in dorpsherbergen geschiedde tijdens de kermis, is afgeschaft, zoo mede het dansen bij het teeren der gilden door de mannelijke en vrouwelijke leden onder elkander. Nog heeft de kermis een zeer oud gebruik achtergelaten en bestaat in eene nakermis voor de vrouwen. Elke vrouw of jonge dochter wier man of huisgenoot gildebroeder is wordt in het schutslokaal onthaald op bier en drie mastellen. Hierbij gaat het gewoonlijk mettertijd zeer vroolijk en rumoerig toe.

Middelbeers

Zie Oost-, West- en Middelbeers

Mierlo

Sint Sebastiaan telde in 1874 ruim 100 leden. De oudste of eerst bij deze gilde gebezigde trom is nog aanwezig en thans het eigendom van den oudheidliefhebbers H. Goris aldaar, in wiens herberg zij bij den doelen gebezigd wordt. Op deze trom is het beeld van den beschermheilige en andere sieraden geschilderd.

Sint Antonius heeft 20 leden.

Sint Catriena. De kapiteinstok is uit de 16de eeuw, van ijzer, thans ingeroest. Elke der drie gilden bezit nog ongeveer 30 schilden, die van Catriena de oudste, zijnde van omstreeks den jare 1600. De sluijers, vaandels enz. dezer gilden konden als zeer oud doorgaan en waren, althans meerendeels, door de Heeren geschonken. Reeds lang zijn ze vernietigd of versleten en door nieuwe vervangen.

Moergestel

Er bestaan drie gilden, elk nog ruim 20 mannelijke leden tellende en jaarlijks teerende. Zij heeten de gilde van Sint Joris of van den kruisboog; die van Sinte Barbara en die van Sinte Catriena. Sint Joris bezit een twintigtal zilveren schilden, door den Koning gedragen wordende, als: een vogel, eene ronde plaat volgens omschrift door de Gildebroeders verëerd, beide zonder jaartal.

Het oudste schild met jaartal is kantig en klein van 1628, voorts een van 1643, 1646, 1649, 1660, 1663, 1667, (zijnde door den Koning Peter Wouters van Sammel) ... 1690, ... , 1750, 1763, 175? (Dit laatste cijfer is twijfelachtig, het schild van een' koning-voerman, met vers op dit bedrijf), 1763, 1773, 1788, 1840.

Nederwetten

Een.

Nieuwkuik

De Sint Jorispilde is in 1570 opgericht. Men vindt de 310-jarige feestviering, 27 April 1880 gehouden in 't bijblad 's Bossche courant van 4 Mei 1880.

Ook bestaan de gilden van: Sint Chrispijn en van Sint Joseph.

Nuenen

Sint Anna. Opgericht ... . Deze heeft de oudste schilden. Zw zijn door de volgende Koningen verëerd. Frans Aerts 1615, Jonkh. Johan van Eijck 1647, Jan Hendrik de Greef 1648, Jan Drise van Kol 1711, Christiaan Wouters de Groodt 1713, Jan Arnoldus de Greef 1728, Aart Dircks van Lieshout 1732.

Sint Catharina.

Sint Antonius.

Oerle

Drie gilden, namelijk van Onze Lieve Vrouw, van den H. Johannes en Sebastianus bestonden hier van ouds; thans is er nog de tweede genoemde met een zestigtal leden in wezen. Ik maakte daarvan ter plaatse 13 mei 1880 aanteekeningen.

Behalve een vaandel en andere attributen bezat deze gilde toen 33 zilveren schilden door hare koningen geschonken en een papegaai bestaande uit een denklijk koperen vogel, waarbij een kring met de beeltenis van St. Jan en het omschrift ... van Oers.

Verscheidene dezer oudste schilden bestaan, evenals de meeste andere gelijktijdige, bij alle gilden in Noordbrabant, uit eene kleine ronde figuur of althans meer platten vorm, gewoonlijk door andere figuren in 't midden verëenigd. Naar de grootte hebben ze eene meerdere zwaarte dan de nieuwere. Schier al de schilden bevatten de afbeelding van een of meer voorwerpen, het beroep, ambt enz. beduidende, dat de Schutterkoning of schenker der plaat uitoefende.

1. Omschrift: Tomis Simens ende H. Leken zijn huysvrouw a° 1602.
2. Id. Joncker Rijkart Jan Vlierden. a° 1604.
3. Id. Jan Aerts koninck in t jaer 1615. eene afbeelding van een "man met eene zweep".
4. aan een ander schild bevestig met het omschrift: Jan Jansen Staessen, koninck a° 1617. Afb. een pijl met kroon en boog.
5. Heer Aert Goosens Pastoer tot Knessel a° 1620. Boven een gespannen kruisboog is een engel afgebeeld. Alles is zeer duidelijk. Deze priester werd in 1609 pastoor in 't naburige Knechsel, van 1410 tot 1648 eene afzonderlijke parochie, welke hij zeer lang heeft bediend. Toen hij den papegaai te Oerle schoot was hij 35 jaren oud. Uit oude stukken van 't gemeente-archief Bergeijk zou en besluiten, dat Arn. Goossens broeder was van den toenmaligen herder van Westerhoven en zij te Bergeijk (oostwaarts de kerk of straat) geboren waren: dit huis heet men "de Ster".
6. Adriaen Philipsen a° 1643. Op deze plaat, van middelbare grootte, staat in 't midden een bijl afgebeeld. Ze is met N° 4 verbonden.
7. Hendrik Jan Goorsen, kon. a° 1646. Afbeelding: ploeg en kruisboog.
8. Willem Jansen, steenbakker; koninck. Afbeeld. van een' steen. a° 1654.
9. Afbeelding van 3 zwaantjes, zonder zichtbaar jaar of schrift.
10. Eritus Duytz, Stadthouder, Secretaris ende koninck der Vrijheijt Oerle. a° 1691. Afb. twee geweeren.
11. Dit schild bevat slechts de letter BBS en 't jaartal 1700.
12. Johannes Petrus Sangers koninck van St. Jan Gilde tot Oers. Afb. 2 geweeren, een schoen en eene kroon. 1711.
13. Jan Daniëls Bressers, kon. 1727.
14. A° 1736; opschrift enz. is als vele andere uit dien tijd.

15. Joh. Baltus Sangers, koninck van St. Jans gild tot Oers. Afb. eene nette kroon en een' schoen a°
1751.

Om de gelijkvormigheid vermeld ik van de volgende schilden hier slechts de jaartallen, namelijk: 1759, 1764, 1786, 1805, 1808, 1813, 1818, 1823, 1828, 1839, 1847, 1849, 1855.

Tusschen de Steden en Vrijheden van Brabant werd op 8 Maart 1355 een verbond gesloten van vriendschap en eendragt en dat zij altijd verëenigd bij elkander zullen blijven, dat is elkander bij te staan en in hare regten te helpen. Onder deze Vrijheden komen ook Eersel en Oerle voor.

Eene overlevering wegens het vogelschieten door den pastoor A. Goossens van Knechsel in 1620 te Oerle meldt:

Die pastoor wandelde naar Oerle en zag bij den graanmolen te Sand-Oerle den vogel of papegaai op een der vier wieken of roeden staan. Ieder der gildebreders schoot zijn pijl op den vogel af doch niemand trof hem wat men aan onkunde of lomphed der boogschutters toeschreef maar wat opzettelijk plats had omdat hij die den vogel afschoot volgens het reglement verplicht was het gild eene ton bier te verëeren. De pastoor nam een handboog en men zag zeer spoedig den vogel neertuimelen, gevolgelyk was de laatste pastoor van Knechsel vóór de reformatie koning van het handboog-gilde te Oerle en schonk de nu daaraan verbonden ton bier.

Oirschot

Sint Barbara. Deze broederschap was in het jaar 1481 in de kerk gesticht. De bewaarde schilden vóór 1800 zijn zes in getal van de jaren 1607, 1616, 1619, 1641, 1644, en 1791.

Sint Sebastianus in de kerk gesticht in 1531 bestaat niet meer en zijn hiervan geen schilden noch attributen meer aanwezig. Het reglement is voor Schouten en Schepenen vastgesteld 1 Augustus 1531.

St. Georgius of St. Joris gesticht in 1539 in 't dorp bezig nog schilden vóór 1800 van: 1654, 1749, 1753, 1767, 1769, 1785, 1790.

St. Catharina in de kerk gesticht in 1595. Ook deze gilde is met de schilden te niet.

St. Joris van den uithoek Straten in 1537 opgerigt. De vogel, waaraan de schilden hangen, dagteekent van 1619, terwijl de nog aanwezige geschonkene schilden zijn van de jaren 1614, 1615, 1616, 1645, 1653, 1728, 1751, 1757, 1764, 1774, 1783.

De mannelijke leden schieten met den handboog naar den papegaai. Na afloop van het jaarlijksche teerfeest of de drinkpartij vertoonen zij zich met strooijen banden om het lijf en de beenen op de straat en maken doorgaans een groot geraas.

Zie ook Straten.

Oost-, West- en Middelbeers

Oostelbeers.

Sint Joris te Oostelbeers, met 80 leden, is nog in bezit van vele oude schilden enz.

Westelbeers.

Westelbeers heeft eene gilde van Sint Sebastiaan, met 40 leden en bezit schilden te beginnen met het midden der 17de eeuw, als Middel- en Oostelbeers.

Middelbeers.

Sint Joris telde in 1874, toen ik er onderzoek deed, 80 leden, welke jaarlijks teeren met de feesten van hunnen schutpatroon en kermis.

De oudste schilden beginnen tegen het midden der 17de eeuw. Een papegaai draagt het omschrift: Middelbeers 1644, van welk jaar ook eene plaat bewaard en gedragen wordt. Hierop volgt een schild van 1645, met het verder omschrift: Peeter Geeraerts van Eijck, van welken naam mede een schild met het jaartal 1657 aanwezig is. Voorts wordt een schild van 1669 gevonden. een klein doch zwaar schild zonder jaartal, mogelijk het oudste van alle nog aanwezige, voert als omschrift: Jan Jan Jordens. Te Oostelbeers bezit de Gilde een dergelijk van hetzelfde model en vermoedelijk van denzelfden schenker. Ieder der 3 gilden in de genoemde plaatsen bezit eene koperen kroon met werelddbol en kruis op het bovenste deel, welke bij optogten, vogelschieten en dergelijke feesten door den koning gedragen wordt. In het binnenste zijn vier kokertjes, waarin pluimen of vogelveeren kunnen gestoken worden.

Oosterhout

Den 22 Augustus 1875 is het 125 jaren geleden, dat de handbooggilde Sint Sebastiaan gesticht is. Zij bezit nog haar Gildebrief, op perkament geschreven, zijnde "gerectificeerd, geconfirmeerd en geprobeerd, door Willem Carel Hendrik Friso, Prins van Oranje Nassau enz. en op 27 Augustus 1750, met zijne naamteekening bekrachtigd. Het zegel van dien vorst, aan den brief gehecht, is van rood lak en nog ongeschonden. Van dien tijd dagteekent mede het prachtig vaandel.⁴⁶ Voor 't te vieren feest op 22 Augustus 1875 hebben ook Koning Willem III en Prins Frederik hunnen naam getekend.

Oss

Oudtijds bestonden er vier gilden ter eere der H. Catharina, Barbara, Agatha en Lucia, welke in vorige eeuwen meermalen voor hunne bezittingen streeden en bij den inval der Gelderschen vaak eenig onheil hebben afgekeerd.

Ossendrecht

Twee gilden hebben hier van ouds bestaan; die van Sint Ambrosius, welke reeds eenigen tijd vernietigd is en die van Sint Sebastianus, in wezen zijnde.

Oud-Vossemeer

Van een Schuttersgilde, welks leden Schutters van den Handboog of Broeders van Sint Sebastiaan geheeten werden, vindt men al in 1525 gewag gemaakt. Zij verkregen in 1615 Privilegiën en andere akten; ten jare 1651 bepaalden de Heerschappen, dat de Keizer van de Gildebroeders als premie zou genieten de schilden hangende aan 't span, of de waarde van dien enz. De Broeders dezer aloude Gilde werden in 1658 bedankt, van hunnen eed ontslagen en een nieuw Gilde opgericht, welke stand hield tot in het jaar 1710 of later, toen een Secretaris dezer Heerlijkheid, die een slecht gedrag had, vele zilveren schilden, benevens hare boeken en documenten zoek maakte, waardoor verval en voorts gansche ontbinding der Gilde het gevolg is geweest. De zilveren vogel en overgeblevene schilden zijn in 1737 te gelde gemaakt en daarvoor eene schoone kerkkroon aangekocht, welke nog in de kerk te Oud-Vossemeer aanwezig is.⁴⁷

Reusel

Hoezeer ik reeds lang geleden aantekeningen der Sint Jorisgilde te Reusel heb gemaakt, laat ik er hier volgen naar aanleiding van het in 1889 gedrukt werkje, getiteld: Het Sint Jorisgilde te Reusel inhoudende veertig schildteekeningen en een plaat van Sint Joris, door T.I. Welvaarts, Turnhout.

- I. Het St. Jorisgilde te Reusel, of volgens oude handschriften de gulde van den edelen cruysboge van Sinte Joris tot Rozele in Noordbrabant klimt tot hoogen ouderdom op. ... De oudste oorkonden, waarover wij beschikken, dagteekenen van 1606; hierin treedt Cornelius Leppens, secretaris der dingbank van Reusel, Bladel en Netersel, als koning van het Gilde op. Dit stuk meldt, dat de zilveren vogel in de parochiekerk van Reusel ten jare 1600 gevonden werd. Uit die oorkonde en uit de Gildekaart der aartshertogen Albert en

---

⁴⁶ Uit de Provinciale courant van 13 en Noordbr. van Donderdag 15 April 1875.

⁴⁷ Van deer Aa, Aardrijkskundig woordenboek Dl. 11 (II ?), bl. 882.

Isabel leert men, dat het eerste charter of reglement des gilden te loor geraakte, tijdens de inlandsche troebelen in de Nederlanden en Spanje. Eene kaart ver in 't begin der 17de eeuw door genoemde vorsten verleend.

- II. Luidens een handschrift, beginnende ten jare 1667 en getiteld: Annotiën voor de loffbaere gulde van den edelen ende ouden cruysboge tot Rosel, leest men het volgende: Mits de ruïnen in fransche oorlogen, heeft men in deze jaren 1688 op Rozelkermis prijs geschoten.
- III. Verspreide aantekeningen. De gilde, vervallen zijnde, werd in 1610 gerestaureerd.
- IV. Lijst der Koningen naar het zilveren juweel:
  - 1609 Henricus Stevens
  - 1612-13 Cornelius Andries
  - 1614 Jacobus Machilsen Rooijmans
  - 1615 Joachim Ariaens
  - 1617 Arnoldus Cornel. Gorip
  - 1618 Wouter Daniëls Meijers
  - 1680 H.F. van Hercq
  - 1684 Willem van Lut
  - 1700 Nicolaus Jan Peters
  - 1711 Jan Petrus Hoevenaer
Huybrechts Malimans
  - 1715 Jan Huijbrechts
  - 1731 Corn. van Herck
  - 1737 Jan Huybrechts
  - 1743 Geerard Ivo
  - 1750 Ant. van Gorp
  - 1751 Christiaen Kerkhoeven
  - 1766 Mat. Molle
  - 1770 Jan van Herck
  - 1773 Jan van Herck
  - 1797 Jan Sol, Laur. van de Look, Peter van Herck
  - 1812 Simon Wouter Vosters
  - 1819 Marcelis v.d. Heijden
  - 1821 Jan van Limpt
  - 1839 Michiel van Limpt
  - 1847 Corn. Kerkhofs
  - 1851 P.A. van Gorp
  - 1858 P.C. Lievens
  - 1864 Corn. van de Borne
  - 1867 Peter van de Borne
  - 1876 P. Lemmens
  - 1880 S. Kerkhofs
  - 1883 Corn. van Liemp
  - 1886 Jan van Limpt

Het geheele gilde bestaat in 1869 [1889?] uit 94 leden. In 1852 was hoofdman Simon Vorsters en Jan Vorsters sedert 1863. In 1847 was wimpelrijder Corn. Vorsters; in 1862 P. van Gorp; in 1879 Jan van den Rozen en sedert 1882 M. van Limpt. In 1827 was vaandrig Jan Kools, in 1869 W. v. Limpt en sedert 1877 Jan Imans.

De Meierijsche courant van 8 Juli (jaar ?) bevat als hoofdstuk de hoofdzaak van het reglement en zegt dat een stuk van 1681 had bestaan vóór de 16de eeuw bevestigd, vermeldende tot de eerste behorende aan wie kaarten door den Hove verleend werden.

Andere aantekening:

Sint Joris. Dit broederschap heeft meer dan 35 schilden, waarvan de drie oudste de dagtekening dragen van 1603, 1606 en 1610. In dit laatste jaar schoot de secretaris van Postel den vogel af. Het reglement is van 1606; een ouder was verloren.

Onze Lieve Vrouw.

Deze Gilde heeft een meer kerkelijk karakter, zoodat ze inzonderheid bij processiën en dergelijke vertooningen of feesten optreedt. De tijdelijke pastoor is hiervan hoofdman. De leden schieten nooit naar den papegaai en bezitten geene schilden.

Mollengilde.

Deze is in 1848 tot stand gekomen. De leden moeten binnen een' bepaalden tijd een zeker getal mollen leveren. Zij hebben attributen als andere gilden en reeds acht of meer schilden door koningschutter verëerd.

Riethoven

Het dorpsgilde is ter eere of onder de bescherming der H. Anna opgericht. Het reglement of de zoogenoemde kaart dagteekent van 1488, wanneer het allerwaarschijnlijkst tot stand is gekomen.

Ten jare 1781 is een groot Gildeboek aangelegd, waarin de statuten, gewijzigd, zijn overgeboekt. Onder de rekeningen staan de volgende posten: 1781 ontvangen voor mest van vrijsters, (ongehuwde vrouwelijke leden van het gilde), f 1-9. Op 't jaar 1783 den speelman (vioolspeler op de jaarlijksche teerdagen) vijf dagen daarvoor f 3-15 betaald. Id. voor den schutsboom den brand te blusschen betaald f 0-17. Toen een der schietende gildebreders namelijk naar den papegaai had geschoten, was het houten bovendeel van den schutsboom in brand geraakt. Dit gebeurde ten jare 1783.

Behalve het in het Register geschreven Gildereglement van 1488. wordt op een los papier nog eene kopie daarvan, zonder datum, bewaard. In dat reglement komen als bepalingen of artikelen vóór, dat iedere gildebredder bij het optrekken, eene witte roede in de hand vóór het H. Sacrament dragen moest, op de teerdagen o.a. een middag-maaltijd door alle leden gehouden werd, ongehuwde vrouwen niet aangenomen werden of geen lidmaatschap verwierven, enz. Had het gezamenlijke getal teerdagen jaarlijks acht dagen beloopen; men stelde deze in 1783 op vijf dagen.

Rijen

De Gilde van Sint Jozef is de eenige hier bestaande.

Rijsbergen

Kloveniersgilde van Sint Bavo is in 1699 opgericht. Het 200 jarig bestaan werd, half Juni 1899 hier eigenaardig en met opkomst van een groot aantal gilden uit Noordbrabant en eenige uit België gevierd.

Roosendaal

Sint Sebastiaan.

Van deze handboogschutterij bestaat nog het oude Reglement voor de Leden van dit oud Broederschap dato 27 Mei 1550, met der Schepenen zegel van Rozendaal voorzien. Sommige punten en artikelen zijn getrokken uit eenen Schepenen brief van 3 Juni 1470. Den 20 Januari 1818 is op het Reglement eene Notificatie, wegens het overtreden van den eed, door leden deer Gilde, gemaakt en boete bepaald op vuilen of onkuischen praat, vloeken of godslasteren, van welke laatste overtreding of zonde de aanmerking gevoegd wordt at het van ouds bij onze voorvaderen, ja zelf bij het ruwe militair een afschuw en op hooge lijfstraf verboden is.

Een nieuw Reglement is 15 Januari 1854 vastgesteld. Het behelst acht artikelen, waaraan één den 20 Mei 1862 en één 7 December van dat jaar is bijgevoegd.

De gezegde Reglementen van Sint Sebastiaan zijn in het Tijdschrift de Navorscher van 1874, bl. 422 etc. gedrukt.

Schaft

Zie Borkel en Schaft

Soerendonk

Sint Jan is reeds in de 13de of 14de eeuw opgericht. Ten jare 1416 verëerde de toenmalige Heer der Baronie van Kranendonk een zilveren vogel of haantje met een schild of plaat, waarop ook het kasteel van Kranendonk is afgebeeld.

26 October 1903 hield, als gewoonlijk, het Sint Chrispinus- en Crispinus-gild de jaarlijksche potvertering.

Someren

Steenbergen

Hier bestonden welëer de broederschappen of gilden van Sint Sebastiaan, Sint Joris en Sint Jan-Baptist met vele voorrechten.

Steensel

Er bestaat eene gilde, welke in 1772 ter eere der H. Lucia, de patrones der parochie, is opgericht. De Kaart dateert ook van dat jaar. Aan Peter Coolboenders c.s. werd door Hun Hoogm. dato 15 Julij toegestaan eene gilde met trom, vaandel, schutsboom en wat daarbij behoort op te rigten.

De nog aanwezige zilveren, door de gilde bezeten voorwerpen zijn:

1. Een zware, gekroonde haan met ketting.
2. Eene groote medaille met eene beeltenis der H. Lucia en het randschrift: 1772. De Gult van S: Lucia.
3. Cornelis Koolboenders, Koning van S^t. Lucia-Gilde tot Steensel, 1777.
4. Peter Koolboenders. Als Capiteijn tot Steensel. Anno 1791.
5. Anthonie van Boxsel, Vaendrik tot Steensel. Anno 1791.
6. Francis Koolboenders, Koning van St. Lucia-Guld te Steensel, 1805.
7. Nicolaas Kuipers, Koning van S^t. Lucia-Guld in Steensel, 1817.
8. Peter Keeris, Koning van S^t. Lucia-Gild Steensel, 1840.
9. Lambertus Smolders, Koning van S^t. Lucia-Gilde te Steensel, 1841.
10. P.J. van Hout, Koning van S^t. Lucia-Gilde te Steensel, 1850.
11. Hendrikus van Hulst, Koning van S^t. Lucia-Gilde te Steensel, 1855.
12. Judocus Rademakers, Koning van S^t. Lucia-Gilde te Steensel, 1860.
13. C. van Kraij, Koning van S^t. Lucia-Gilde te Steensel, 1865.
14. Koning Francis van Hethof, 1865.
15. B. Bartholomeus, Koning van de Gilde van de H. Lucia te Steensel, 1871.
16. W. van Rooy, Koning van S^t. Lucia-Gilde te Steensel, 1875.
17. Petrus Boogers, Koning van S^t. Lucia-Gilde. Steensel 1885.
18. Wilhelmus Kox, Koning van S^t. Lucia-Gilde, 1893.

Van ouds bestond de gewoonte, dat een koning bij zijn aftreden (na 5 jaren) een schild verëerde. Gewis is één hunner van dat gebruik of die gewoonte afgeweken en heeft reeds bij zijn aftreden een schild geofferd. Allerwaarschijnlijkst bestaan er om die reden twee met het jaartal 1865.

Voor 30 jaren telde de Gilde 60 leden. Op heden (1897) nog slechts 8.

Wegens geldgebrek heeft het bestuur der gilde in 1893 eenige der oudste koningschilden verkocht.

Stiphout

Van ouds bestond het Sint Antonius-gild. Het verviel tijdens de reformatie en is in 1711 hersteld.

Straten (zie ook Oirschot)

Straten bezit eene gilde, welks mannelijke leden met den handboog naar den papegaai schieten. Nadat het jaarlijksche teerfeest of de drinkpartij is afgelopen vertoonen deze zich met strooijen banden om

het lijf en de beenen gebonden op de straat en maken groot geraas. Deze gilde is in 1537 ter eere van Sint Joris opgericht en heeft 11 schilden uit de 17de en 18de eeuw.

Stratum

De Sint Jorisgilde, in 1542 opgericht, bleef ondanks verandering van tijden en zeden, tot hiertoe bestaan. Door tromgeroffel kondigt de tamboer in den morgenstond de (komst der) kermis aan. Na zijne tournée door 't dorp wordt 't vaandel gezwaaid.

Voor de levende en overledene leden der gilde wordt eene H. Mis opgedragen en is er tijdens de kermis gezellig samenzijn der leden.

Eertijds bloeide deze gilde en telde soms een honderdtal leden, waarvan er in 1887 slechts een tiental zijn overgebleven.

Striip

Sint Joris. Deze is de oudste.

Sint Catharina. Ruim eene eeuw geleden verkocht deze gilde eene menigte platen en een' haan, alles van zilver.

Tilburg

Sint Dionysius-Gilde

Opgericht 1666. Het tweehonderd jarig bestaan is luisterrijk in 1866 gevierd.

De bezittingen van het gild bestaan thuis nog met de zilveren koningsplaten, alle met inscripties; een zilveren borstplaat waarop en reliëf het beeld van den H. Dionysius.

Deze plaat is het kenteeken van den hoofdman; drie vaandels, waarvan één geschonken werd door den Prins van Oranje met massief zilveren lanspunt enz. enz.

De vereniging telt 40 leden. Nu eens waren er meer, dan minder. Wanneer een lid overlijdt, vergezellen, op straf van boete, alle leden het stoffelijk overschot naar zijne laatste rustplaats, met omfloerde vaandels en standerds en slaande trom, die haar somber geluid ook in de kerk doet hooren. Voor de zielen der overledenen wordt eenmaal in het jaar eene Mis opgedragen welke door allen in 't zwart en met zwarte handschoenen bijgewoond wordt. In den namiddag van dat jaargetijde zijn de gildebroeders met hunne vrouwelijke naastbestaanden in 't gildehuis ten dans verëenigd, terwijl des avonds de verëeniging van leden blijft voortduren.

Kermis-Maandag, 's ochtends vijf ure, roffelt de tamboer aan de woning van elken gildebroeder en meldt hem, dat des namiddags de koningsvogel zal worden geschoten.

Slechts kort geleden droeg men bij den optocht een schilderachtig kostuum. Voor de eerste maal is in 1888 eene keteltrom gebruikt in plaats der trom, et eigendom van het gild, die blijkens opschrift in 1740 aangekocht werd. Met drie schoten "bevrijdt" het hoofd van het Gemeentebestuur den boom, ten bewijze van toestemming tot- en instemming van het oude gebruik.

Aan den goeden en kameraadschappelijken geest welke immer onder de leden heerscht en de stiptheid waarmede het Bestuur aan de oorspronkelijke statuten bleef vasthouden verkeert het gild in bloeienden staat en heerschte er nimmer tweespalt onder de leden.

Ook is er nimmer bij het vele gebruik van vuurwapenen, nooit het minste ongeluk gebeurd. Meerdere bijzonderheden zie men in de Tilburgsche courant van 28 Julij 1889. Verspreide stukken uit de Geschiedenis van Tilburg. Door E. van Lindeburg. 9de vervolg.

Tongelre

Sint Catriena.

Onder eene menigte nog voorhanden schilden bekleedt een haan, met verscheidene zilveren schilden door middel van kettingjes omhangen, de eerste plaats.

Deze zilveren vogel weegt (zoo men mij 11 Julij 1889 verhaalde) ½ kilo.

Sint Martinus.

Deze gilde, de schut, op vele der aanwezige koningsschilden Sint Martens-schut geheeten is ten jare 1440 tot stand gebracht. Bij mijn onderzoek den 16 Julij 1875 vond ik in haar bezit 16 groote of gewone schilden benevens een klein van ronden vorm, waarop dit omschrift: Jan x Aert x Leitens x coninck x 1610.

Van andere noteerde ik slechts de jaartallen, welke zijn: 1732, 1778, 1788, 1796, 1783, 1807, 1817, 1821, 1825, 1840, 1850, 1854 twee stuks. 1857.

In 1890 is het 450-jarig bestaan dezer gilde zeer luisterrijk gevierd.

Uden

6

Valkenswaard

Sint Catharina-Gilde

De Sint Catharina-gilde kwam in 1792 tot stand. In de Notulen der gemeente leest men de oprigting, het Reglement enz. op dat jaar. Het bestuur dier gilde is echter reeds in 1787 gekozen. De vergunning der oprigting dateert van 19 Maart dezes jaars. Merkwaardig is onder de bezittingen dezer gilde eene groote en zware medaille, hangende aan eene zilveren plaat, waarop men leest:

“Hendrik Hoppenbrouwers geboren te Valkenswaard 1795, werd aldaar Broeder der gilde van de H. Catharina 1814, hernam zijne studie 1820. Priester gewijd te Rome 1824, ontving te Rome uit handen van Zijne Heiligheid Paus Leo XII deze aanhangende gouden Medaille 1825, welke hij ten geschenke geeft aan voornoemde Gilde, thans pastoor te Franeker 1849.”

Deze plaat wordt bij het optrekken der Gilde door den hoofdman, onder de kin, op de borst gedragen, alsmede eene andere zilveren plaat door Adriaan Daems, Koning en ijne vrijster, Koningin, verëerd. Wanneer namelijk een ongehuwde gildebroeder Koning schoot, koos hij zijne gildevrijster of zijne Geliefde tot Koningin.

Verder staat op eene zilveren plaat van het jaar 1792 Jan Peter van der Linden, als eerste Koning Op eene van 1795 Arnoldus Roovers als tweede Koning.

De overige platen zijn van 1797, 1817, 1909, 14821, 1825, 4843, 1845, 1847, 1853, 1855, 1859, 1865, 1870. Op sommige der oudste is tevens de naam der Koningin vermeld.

De namen der koningen of schenkers der zilveren gezegde platen, na 1792, zijn successievelijk:

Frans Daems mr. valkenier, Michiel Smulders (later Burgemeester der gemeente), Adriaen Daems, J/ Jaspers; J. Bijnen; Jacobus Bots; P. van Sol; Christ. van den Besselaar; Ant. de Wijs; B. Booms; Joh^s de Wijs; Hendrik Bots en B. Booms (beide van 1865) en W. Heezemans. Nog is er eene oude zonder jaartal door A, Daems verëerd. In 1876 lieten de Hoofdlieden dezer Gilde (aan mij, als Agent eener Brandverzekering) hunne attributen, behalve de trom à f 200 inschrijven, namelijk eene gouden medaille; een zilveren vogel, 17 zilveren schilden met kettingen, een vaandel, eene spies, 3 stokken met zilveren beslag en twee sluijers of sjerpen. Er waren toen ruim 30 mannelijke leden. Hoofdman Jac. Daams, Vaandrig J. Smulders (Smolders zie III bl. 178).

In September 1903 is alhier een gild onder de bescherming van den H. Antonius opgerigt, aanvankelijk met 30 leden. Het is bij den Bond aangesloten. Geestelijk adviseur is de zeer eerw. heer pastoor J.A. Leenen.

Velp (bij Ravesteyn)

Enkele schilden eener oud gilde bewaart men op het Steen (Museum) te Antwerpen. (Eindh. c/n/ 3 v. 7 Juli 1894).

Vessem

Hier bestaat eene Gilde van het H. Sacrament, soms genoemd van den H. Lambertus (ook kerkpatroon), tellende, in 1874, 57 leden.

Kort geleden is een nieuw vaandel van kostbare satijn voor 600 francs aangekocht. Sinds dien tijd gebruikt men het oude natuurlijk niet meer. Behalve dit nieuw vaandel heeft deze Gilde – evenals de meeste elders bestaande dergelijke oude broederschappen – een spies, sluijers, trom enz. Deze zijden sjerpen of sluijers worden in een houten beschilderd oud kistje bewaard.

De mannelijke leden met hunne vrouwen teeren tegenwoordig nog twee namiddagen 's jaars in de gildekamer. Ongehuwde mansleden brengen, als van ouds, nog eene jonge dochter mede.

Van de 24 door deze Gilde bezeten wordende zilveren schilden, is de oudste van het jaar 1629, dan volgt 1630, 1700, 1735, 1757, 1797, voorts sommige van de eerste jaartellingen dezer eeuw. Onder deze schilden zijn er, die boven de gegraveerde opschriften de afbeelding eener Remonstrans dragen, ter gedachtenis van het H. Sacrament, te welker eere deze Gilde genoemd en opgericht is. Dewijl ze echter tevens onder de bescherming van den H. Lambertus werd gesteld, wordt e op de schilden enz. nu eens de gilde van het H. Sacrament, op andere van den H. Lambertus geheeten.

Bij mijne jongste bezigtiging (20 September 1876) nam ik deswegens weder andere aantekeningen. De drie oudste schilden zijn kleiner en van meer ronden vorm dan die uit latere jaren.

Op de eerste ziet men deze afbeelding: * Laureys Handricks x van x Heyst 1629.

In 't midden der volgende: Andries x Anssems x de x Brouwer x 1630.

De kleinste dezer drie platen bevat eene beeltenis van Sint Lambertus met het onderschrift: S. Lambertus (en lager) Jan Ansems Brouwer (dit laatste woord verkort) 1700.

De plaat of schild, door den hoofdman onder de kin gedragen wordende bevat dit omschrift: Gilde van 't H. Sacrament te Vesseem 1800. De vogel of papegaai is tamelijk zwaar.

Uit de dorpsrekeningen van Vesseem is mij gebleken, dat in 1697 de gilde, aan gezegd corpus, eene som van f 100 en eene van f 300 genegocieerd had. Tot ver in de 18de eeuw komt jaarlijks de betaalde intrest à f 16 of minder vóór.

Als op de meeste dorpen geschiedt de optogt der Gilde alhier, bij sommige gelegenheden, plegtstatig en indrukwekkend. Uit eenen belangrijken brief over oude zaken, mij door mijn geleerden vriend A. Cools, toen geneesheer aldaar wonende, de dato 23 Junij 1874 medegedeeld, beschrijft hij mij, het optrekken der gildebreders i dat dorp, als volgt:

“Toen mijne vrouw dien (optogt) voor de eerste maal zag barstte zij uit van het lachen. Het was een optogt naar de kerk. ... Voorop twee slaande trommen, een vliegend vaandel, dan de Hoofdman met de spies, de Koning omhangen met den zilveren papegaai en 24 zilveren schilden, aan weerszijde beschut door jongelingen met uitgetogen zwaard, ouderlingen en verdere dignitarissen tot den gildenbode toe, met de sjerp om, en allen versierd met ontzaggelijke pluimen op den hoed, - alle gildebreders in feestgewaad – gedecoreerd veelal met jassen van vóór eene halve eeuw, trouwjassen uit de oude doos met sleepslippen, met de knopen van achter op de doorsnede ter hoogte der schouderbladen – met hoeden op in den vorm eener karnton (stand), naar het model der chako's, die onze dapperen in den tijd onzer jeugd, bij den tiendaagschen veldtogt droegen, en die nog heden ten dage, onzen goeden landbouwers, bij het aardappelpoten, als mandjes te stade komen. Deze modelkoren zijn echter alle niet zichtbaar, de grootwaardigheidsbekleeders hebben de hunne met veelkleurige zijdelinten omwoeld. Ziedaar een schouwspel der bezigtiging overwaard.”

Waalre

Willebrordus Gild

De oudste zilveren versierselen zijn: de Haan van het jaar 1653; een schild verleend door Hendrikus van der Vliet 1768; een schild gegeven door denzelfden 1774; schild verëerd door Mathijs Swane.

Martinus Gild.

Opgericht ...

Waalwijk

De oude schutse dagteekent vermoedelijk uit de 16de eeuw. In September 1793 is de gilde van Sint Crispinus opgericht. Het honderdjarig bestaan is er geschiedkundig, luisterrijk gevierd.

Eene gilde werd ter eere van Sint Jan Baptist in 1839 opgericht. Eenmaal verheugde ze zich in hoogen bloei en hield ze er eene stafmuziek op na. Op het punt van uitsterven heeft zij in 1893 haar vaandel, vlaggen, zilveren schilden enz. aan het museum van Noordbrabantsche Oudheden te 's Hertogenbosch overgedaan.

Westelbeers

Zie: Oost-, West- en Middelbeers.

Westerhoven

Sint Anna.

In 1896 zijn er 65 mannelijke leden.

Onbekend is het wanneer eene gilde, ik denk in de 15de eeuw, is opgericht. Zij was omstreeks het midden der vorige eeuw of reeds vroeger vervallen, doch kwam, voornamelijk door de bemoeijingen der familie Bots, in de laatste helft in orde.

Welligt dagteekent de verdere herleving van het jaar 1786.

Het Gildeboek vangt met 1787 aan, waarin o.a. vermeld is, dat Willem Martinus Bots toen een jaar Hoofdman geweest was. In 1788 koos men de eerste maal een vaandrig: deze werd Wille, Albert, Bots. De reeks zilveren platen door den Koning immer vergroot bepaalt zich heden tot een vijftiental, benevens een zilveren vogel uit de vorige eeuw. Zij bestond in alle geval ten jare 1765, zoo mede in 1767, dewijl de beide oudste schilden deze jaartallen dragen. Oudere platen zijn, gelijk ook eenige van jonger dagteekening verkocht.

Toen in 1826 de spies of het Hoofdmans-ambt à f 35 verkocht was, werden deze gelden besteed om een fraai beeld harer Patrones St. Anna voor de kerk aan te koopen.

Woensel

Sint Petrus.

Door Keizer Karel V, in 1515 ingesteld. Deze bestaat op het gehucht Fellenoord, waar de leden woonachtig zijn, alsmede eenige in de Lijnbeekstraat. De St. Petrusgilde heeft van alle gilden aldaar de kostbaarste attributen en verspreidt bij het naar de kerk gaan, het vogelschieten en andere optogten veel pracht. De leden behooren tot den burgerstand. Hun getal belooft 30 à 40. De nog aanwezige zilveren haan schonk Karel V in 1545, die dat jaar meldt. Er zijn nog meer dan 30 schilden. Van 1617, 1705, 1715.

Sint Catriena.

Deze was lang vervallen, doch de attributen waren bewaard gebleven. In 185.. is ze weder in behoorlijken staat gebracht. Boeren maken het grootste getal leden uit.

Sint Joris.

Hieronder behooren leden uit alle standen. Ze is de talrijkste. Bij hunne optogten verschijnt de vaandeldrager te paard, hetgeen bij de andere gilden het geval niet is.

Over 20 jaren en ook op andere tijden zijn schilden der gilde van Sint Petrus te gelde gemaakt.

De Weversgilde is omtrent het jaar 1855 opgericht en heet alzoo, omdat alle leden wevers of reijers zijn.

Zeelst

Hier bestaat eene zeer oude gilde, gezamenlijk met Meerveldhoven, alwaar ze, volgens het gevoelen van sommige inwoners, oorspronkelijk zou opgericht zijn, temeer dewijl ze onder de bescherming der H. Maria is gesteld, welke sedert aloude tijden in laatstgenoemde parochie bijzonderlijk geëerd is geworden.

Minkundigen meenen en verhalen wel eens dat dit broederschap reeds in het midden der elfde eeuw bestond, omdat bij de schilden, welke door die leden aangekocht en aan de gilde verëerd worden, die naar den papegaai of vogel geschoten hebbende, koning zijn, er zich ééne met het jaartal 1050 bevind. Allerduidelijkst staat als jaarcijfer ML; doch hierbij zijn de honderdtallen, (hetgeen trouwens elders vaak voorkomt) weggelaten. Naar die vorm der overige letters en der plaat of schilde te oordeelen, oude ik het voor 1650, zeker niet ouder dan 1550 stellen.

In Julij 1870 de 28 schilden, benevens een haan of vogeltje andermaal bezigtigende, noteerde ik als oudste, behalve de reeds vermelde van de jaren: 1619, 1624, 1627, 1628, 1636, 1640, 1641, 1700 enz. Bij mijn onderzoek te Meerveldhoven in 1874 waren ongeveer 10 personen uit dit dorp lid der Onze Lieve Vrouwe Gilde te Zeelst en drie der Sint Joris-Gilde.

Zesgehuchten (zie ook Leende)

Sint Joris bestaat te Zesgehuchten tot het jaar 186.. onder de parochie van Geldrop behorende. Volgens overlevering bestond deze ridderlijke schut oudtijds in de kom des dorps te Geldrop, waarvan geene bewijzen gevonden worden.

Dwingeloo (Overijssel)

De Sint Anthonisgilde klimt tot de grijze oudheid op, ofschoon vergeefsche moeite is den oorsprong of stichting op te sporen. Zie Oude Tijd, 1869, blz. 237, 270.

Maasbree (Limburg)

Er bestaan drie gilden of verëenigingen. Sint Antonius is de oudste. Zij bezit eene medaille waarop de beeltenis van haar patroon en 't jaarschrift 1629.

De tweede gilde is van Sint Anna. De jongste Schutterij is van den H. Martinus en werd 1 April 1886 opgericht.

Bij 't doortrekken der processie in het dorp dragen de leden der beide oudste schutterijën den hemel en de jongste die de schoonste groep der processie vormt, treedt dan als eerewacht op van het Allerheiligste Sacrament.

Maashees (bij Geijsteren)

Er bestaat eene oude Gilde van Sint Joris. Het tegenwoordige is van 1823.

Meerssen (Limburg)

In December 1894 is de aloude Schutterij van Sint Remigius of eigenlijk de gemeente weder in bezit gekomen van de drie zilveren vogels en ongeveer 30 zilveren platen. Van deze dragen vele het jaar 1659 en vroeger en voeren de namen van reeds uitgestorven geslachten, o.m. komen daarop voor de namen van proosten, bewoners van de eeuwenoude proostdij, thans een fraai landgoed, het eigendom van den heer Steens. (N.B. 20 D. 1894.

Deze proostdij aan de hoofdkerk gebouwd, is van zeer hoogen ouderdom, ook de kerk welke overblijfselen, volgens de overlevering, op eenen tempel aan Janus gewijd, rusten. (Verg. v.d. Aa).

Tegelen (Limburg)

De zeer oude gilde van Onze Lieve Vrouw wordt in 1585 vermeld, hebbende haar eigen vaandel in de processie.

De Sint Antonius-broederschap, van niet minder oude dagteekening, blijft bloeiend voortleven, onder de benaming van de alde schutterij. Zij was eene godsdienstige verëeniging van mannen en jongelingen, hoewel zij het schuttersgezelschap vertegenwoordigde. Bij de optogten waren de schutters met jagtgeweer en roer, voor ettelijke jaren, thans ook met lans gewapend. Door eene eerewacht omringd draagt de schutterkoning den zilveren vogel – een oud kunstig gegraveerd havikje van zwaar zilver -, waarboven drie bellen in den vorm van eikels en is als overladen van zilveren gedenkplaten of schilden, welks opschriften in de Publ. de Limbourg van 1876 te lezen zijn.

De Sint Martinus-broederschap, in 1846, mede in christelijken zin opgericht, draagt, ter onderscheiding van de Sint Antonius-gilde, den naam van de Sint Martinus- of de jonge schutterij.

Venray

De Sint-Eloij gilde is door Schepenen van Venraij den 8 September 1575 officiëel bevestigd, welke gilde reeds vroeger bestond.

Arendonk (België)

Van oude tijden bloeiden in dit dorp de gilden van Sint Joris en Sint Sebastianus. Ook bestonden in 1596 de Schutters der Kolveniers. Dit bruerschap ende gulde van den colvenier oft busschieters is opgericht om Arendonk te beschermen tegen vrijbuiters, knevelaers ende andere quaetdoeners en om den godsdienst tot meerder luister te verstrekken.

In de 40 artikelen der gildekaart van 13 September 1596, nog aanwezig, doch veel versleten, staan eerlijkheid, godsdienst en broedermin op den voorgrond. Bij de aanvaarding verbonden zich de leden tot de trouwe naleving. Genoemde handbooggilde erkent Sint Sebastianus als patroon. De gilde van Sint Sebastianus viert nog als van ouds jaarlijks feest. Het getal broeders bedroeg in 1886 nog 48. In dat jaar bezat die gilde 20 schilden, alle van zilver, doch geene oudere dan van de zeventiende eeuw.

Lommel

Hier bestaan vier gilden, doch zij schijnen hunne vernietiging te naderen, daar in België zulke Broederschappen, op hun' naam, geene gronden of dergelijke eigendommen mogen bezitten. De gilden van Sint Joris, Sint Sebastiaan en Sint Barbara te Lommel zijn zeer oud, die van Sint Ambrosius dagteekent van het jaar .... . De eerste telt nog 17 of 18, de tweede omtrent 20, de derde slechts 6, de laatste ... leden.

Neerpelt

Vroeger bestonden lang drie gilden. Thans (1884) nog die van Sint Sebastiaan opgericht in 1611, die van Sint Antonius A^o 1613.

Overpelt

Overpelt telt drie gilden. Sint Joris opgericht in ... . Soms telde zij meer dan 100, in 1874 ongeveer 80 mannelijke leden.

Rethy (in België, bijkans 2 uren van Postel).

De Sint Antoniusgilde is in 1586 den 1 Mei opgericht, toen de heeren der heerlijkheid van Rethy aan de ingezetenen dezer parochie eenige voorrechten of privilegiën vergunden tot het tot stand brengen eener gulde of broederschap.

Margaretha, gravin van Arenberg, vrijvrouw van Rethy en andere plaatsen gaf permissie ter oprigting dezer gilde, die men Cloveniers noemen mag. Het perkament of ordonnantie is op bovengenoemden dag te Brussel onderteekend: Margaretha van der Marck met twee roode zegels uithangende in dubbele staarte.

Ondanks de groote onlusten, oorlogen en geweldenarijën welke sedert dien tijd in België woedden, bleef dit broederschap onafgebroken zijne werkzaamheden en gewone vergaderingen voortzetten. Nog altijd is deze gilde in vollen bloei. Alles is ordelijk en stichtend. Twist, hekel of schimpwoorden hoort men er niet. Als ware broeders leven de gildebroeders onder elkander. Zij drinken niet zonder hoofdmans gezondheid voorgesteld te hebben enz. Om de drie jaren wordt de vogel geschoten. Men kan hier nog de voorvaderlijke gebruiken gadeslaan.

Bronnen

- I. P.N. Panken
Gilden in Noordbrabant, benevens eenige in andere oorden, p. 1-29 (manuscript).
- II. P.N. Panken
De oude Gilden in Noordbrabant, vooral in Kempenland, 1901 p. 1-95 (manuscript).
- III. P.N. Panken
Notities gilden, p. 154-221 (manuscript).
- IV. P.N. Panken
Geschiedenis van Bergeijk p. 308-326 (manuscript).

Aalst	I	11		
Agatha St. (gem. Cuijk)	I	14		
Beek en Donk	II	1-3;	III	156
Bergeijk	III	186;	IV	308-326
Best	I	13, 25-26;	III	186, 210
Blaarthem	III	185		
Bladel	II	8, 8a, 8b, 8c		
Borkel en Schaft	II	75a, 76;	III	186; Gesch. Borkel en Schaft 21
Boxmeer	II	5		
Braakhuizen	I	24		
Breda	II	5a, 6		
Budel	III	156		
Casteren	I	14	II	15, 26; Gesch. Casteren 13
Chaam	II	4		
Den Dungen	I	14		
Dommelen	II	7-10	III	155; Gesch. Dommelen 140-142
Dongen	II	4		
Donk		zie Beek en Donk		
Duizel	II	5-7		
Eerde	II	11		
Eersel	II	11a-12		Gesch. Eersel 38-39
Eindhoven	I	15-16, 22-22	III	185
Etten	II	13		
Geldrop	I	23-24	II	14
Gemert	II	15-15a		
Gemonde	II	15-15a		
Gerwen	III	158		
Gestel en Blaarthem	III	185		
Goirle	I	17-19		
Haaren	I	27		
Hapert	II	15, 26-27	III	155 Gesch. Hapert 35
Heeze	II	16	II	29a
			III	158
Helmond	II	15a, 88		
's-Hertogenbosch	I	26		zie ook Hilvarenbeek
Hilvarenbeek	I	27	II	16
Hoogeloon	II	26, 28		Gesch. Hoogeloon 33-35
Hoogemierde	III	158		
Hoogerheiden	II	15a		
Klein-Zundert	II	93		
Knegsel	II	31-33	III	188

Kruisland (bij Steenbergen)	II	15a			
Lage Mierde	III	158			
Leende	II	15b, 17 a, b, c.	III	158	
Leender-Strijp	II	17 d, e.			
Leur	II	17 f.			
Liempde	II	17 f.			
Lierop	II	18			
Lieshout	II	19a	III	158	
Lith	II	20			
Luiksgestel	II	21-22	III	155	Gesch. Luiksgestel 53
Maarheeze	II	23, 41	III	156	
Middelbeers	II	47	III	158	
					zie ook Oost-, West- en Middelbeers
Mierlo	II	19			
Moergestel	II	50			
Nederwetten	III	158			
Netersel	II	51			
Nieuwkuik	II	51			
Nuenen	III	156			
Oerle	II	52, 55-56, 58, 63			Gesch. Kneysel 66-67
Oirschot	II	53-54	III	186	zie ook Straten
Oostelbeers	II	58	III	158	
Oosterhout	II	59			
Oss	II	57			
Ossendrecht	II	63			
Oud Vossemeer	II	75			
Reusel	II	67-67a, 95	III	160	
Riethoven	III	188			Gesch. Riethoven 33-34
Rijen	II	67			
Rijsbergen	II	66			
Roosendaal	II	65-66, 68a			
Schaft		zie Borkel en Schaft			
Soerendonk	II	67a, 92	III	156	
Steenbergen	II	68a			
Steensel	II	60-62	III	188	
Stiphout	II	68a			
Straten (bij Oirschot)	III	186			
Stratum	II	68			
Strijp	III	160			
Tilburg	II	69a			
Tongelre	II	69			
Uden	III	158			
Valkenswaard	II	70	III	178	
Velp (bij Grave)	II	83a			
Vessem	II	71-73a			Gesch. Vessem 19-21
Waalre	III	160			
Waalwijk	II	87a			
Westelbeers	III	158			
Westerhoven	III	187			
Woensel	III	187			
Zeelst	III	155			
Zesgehuchten	I	24	II	15b, 91	zie ook Leende

Dwingeloo (Overijssel)	I	29
Maasbree (Limburg)	II	25
Maashees	II	40
Meerssen	II	29
Tegelen	II	83
Venray	II	83b

België

Arendonk	I	28
Lommel	III	188
Neerpelt	III	188
Overpelt	III	188
Rethy	II	64

Dagboek Panken vermeldingen van gilden in Noordbrabant

Bergeijk

Vermeldingen in het Dagboek over **Bergeijk** zijn opgenomen in 'Speurtocht naar Sint Joris deel 2'.

Best

1881 Den volgenden morgen [6 augustus] ging ik te voet [vanuit Boxtel] naar Best. Hier legde ik een kort bezoek bij den Burgemr. af, daarna bij de Secretaris. Deze vergezelde mij tot aan het gehucht Verrebest, waar ik de schilden eener Gilde betrachtte. (p. 1283).

Blaarthem

1874 Des namiddags [woensdag 29 april] bezocht ik de over eenige jaren vernieuwde huizing aan het kasteel te Blaarthem waartoe zij van ouds behoort. Een der bewoners, P. van Dommelen genaamd, is hoofdman der St. Joris gilde, waarvan hij mij de zilveren schilden vertoonde, alsmede de afbeelding of schild van de adellijke wapens op plank van 13 Nov. 1733. De familie van Dommelen bewoont reeds langer dan 2 eeuwen achterëenvolgend deze boerderij. (p. 944).

Borkel

1881 In den namiddag van Zondag 17 [juli] begaf ik mij naar Borkel en woonde er ten 7 ure de plechtige inkomst bij van Mons. Godschalk, die er den volgenden dag de in 1844 gebouwde kerk consacreerde. [...] Des avonds van 9 ure waren de bogen en de huizen nabij de kerk door schoone ballons etc. schoon verlicht.- Eene eerewacht van 10 ruiters, de 2 gilden en alle andere verëenigingen der gemeente benevens de meeste ingezetenen en vele vreemden waren op de been. Ik kwam ten elf ure te huis. (p. 1270/1271).

1897 Aan den toren te Borkel zag ik 23 [maart] de verandering der 2 uurwijzers, wegens het onlangs geplaatst nieuw doelmatig uurwerk. Te **Schaft** schreef ik o.a. de opschriften af der Gildeschilden.

Budel

1869 [In de kerk] wordt van ouds een horen bewaard, welke de ingezetenen van die van Weert veroverd hebben, want de gilden van deze plaats en die van Budel hadden vroeger gedurig vechtpartijen met elkander. Hij behoort aan de gilde van St. Joris en wordt aan een lid derzelve levenslang verkocht.- Thans is hij als zodanig bij eenen kuiper in gebruik, te wiens huize ik hem bezigtigde. Vroeger hingen daaraan verscheidene plaatjes met opschriften, nu nog drie, waarvan 2 uit de 15^e eeuw. (p. 757).

Dommelen

1878 [10 oktober: Te Sint Oedenrode overleed pastoor Ant. Ludovicus Reinerus Raupp, sinds 20 jaren pastoor te Dommelen – alwaar begrafenis maandag 14 oktober]. Na overleg of zijn lijk in zijne geboorteplaats [Bergeijk 1812] of zijne gewezen parochie zou begraven worden besloot de familie, dit in laatstgenoemde plaats te doen, zooals maandag 14 Oct. geschied is. Zondag werd het in een' prachtigen lijkwagen van St. Oedenrode, vergezeld van een paar rijtuigen, familieleden enz. derwaarts gevoerd en aan de grens der gemeente ontvangen door de gilde gemeente- en kerkbestuur, alle in deftige kleeding benevens een zeer groot aantal verdere inwoners uit Dommelen en vele vreemdelingen, vooral bevonden zich daarbij personen uit Valkenswaard. Onder gelui der klokken trok de ordelijke, eenigszins akelige en aandoenlijke optocht naar de kerk, waarin de zware kostbare kist met het lijk in het schip, nabij de communiebank, geplaatst en aan het volk getoond werd. Gedekt met een prachtig lijkkleed stond dáár de kist van dien namiddag tot den volgende voormiddag 11 ure, toen ze in het graf werd nedergelaten. De assistent des Zondags in de kerk verzocht hebbende, dat eenige parochianen zich zouden aanbieden, om tijdens het verblijf in de kerk daarbij te waken, boden zich daartoe 7 personen aan, welke zulks bij beurten gedaan hebben. Zij toefden bij afwisseling in het bij de kerk staande huis. Hoewel de lijkmis of uitvaart tegen Maandag bepaald was om half 10 ure aan te

vangen, had zulks schier één uur later plaats. De leden der gilde, van het zangcollegie, der familie van den overledene, de geestelijkheid uit den omtrek, eene zeer groote menigte inwoners van Dommelen en aangrenzende dorpen, begaven zich in orde van de pastorie, langs een' omweg kerkwaarts. [...] Zijne begrafenis heb ik bijgewoond, te welken einde ik mij reeds ten half 10 ure bij de kerk bevond. [...] Een rouwbrief uit St. Oedenrode ontvangen hebbende ging ik Vrijdag na de begrafenis de familie ter pastorie Dommelen condoleeren etc. Aldaar had Maandag 28 dezer maand de verkooping der meeste nagelaten meubelen plaats, waarvan ik het einde, van 2 tot 3 ure nam. bijwoonde. Hierna bezocht ik zijn graf. De leden van de dorpsgilde en van het zangcollegie waren toen in de bijgelegen herberg vergaderd, waar ze, namens de familie van den overleden Pastoor wegens comparitie bij de begrafenis enz. op bier onthaald werden. (p.1135-1137).

Duizel

1868 [Nieuwe pastoor in deze parochie Joannes L. Fr. Donkers, Bosschenaar]. Kort na zijne benoeming bezocht hij zijne nieuwe standplaats en nam van zijnen voorzaat een en ander meubilair over. Zijne komst had Vrijdag 3 Julij tegen den avond plaats, de leden der dorpsgilde en anderen haalden hem te Steensel af en de straat van de Pastorie tot aan de Kerk was sierlijk met boompjes, eerebogen enz. beplant. (p. 690).

1877 [Frans Panken overleed 10 juni, nog geen 42 jaar]. Hij bekleedde o.a.de waardigheid van Hoofdman bij de dorpsgilde en zanger in de kerk. (p. 1077).

1878 Den 7 [oktober] verscheen ik des namiddags bij het teeren der gilde te Duizel, waar voor eenigen tijd mede de Baron, aldaar woonachtig, tegenwoordig was en de leden, zoals hij meermalen doet, onthaalde. [...] Van deze feestviering begaf ik mij met 2 Neven en eenen vriend naar andere herbergen, om de kermis bij te wonen. Ten 10 ure was ik thuis. (p. 1131).

1897 Dingsdag middag 3 Augustus wandelde ik bij prachtig weder naar Duizel. G. Jansen, mijn geel droeg het ingebonden Gildeboek van die parochie hetgeen ik eenige maanden ter leen had gehad. (p. 2378).

Eersel

1890 Bij gelegenheid er kermis te Eersel [september] teerden er de nog 2 bestaande oude gilden zonder dansmuziek, wat ook niet in de herbergen plaats had. (p. 1911).

Dinsdag geschiedde er de optocht van de Kindsheid. Donderdag die der zoogenaamde Vodguld. Hieraan namen 102 personen deel. Het begon aan de bierbrouwerij ten oosten bij 't dorp, ontgroef bij 't raadhuis Vader Voddiaan, eene pop zinspelende op de begraafing van die, welke men, 24 jaren geleden plechtig verstoopt had. De tocht trok aar den Schutsboom waar de vodguldeden den Koningsvogel schoten. Wegens den regen werd naar de mede opgezette 2 andere vogels als prijzen niet geschoten; in den vroegen avond is hierom geloot. Het potsierlijke der costuums der leden, de ambulancewagen, het vreemdsoortige van de muziek en al wat vertoond en gehoord werd, trok de aandacht en de lachspieren der overgroote menigte nieuwsgierigen uit de omliggende gemeenten. Met een' buur 's morgens ten h. 8 ure uit Bergeijk vertrokken waren wij er ten 10 u. 's avonds geretourneerd. De optocht, waaronder het vogelschieten begrepen, duurde van 8 tot 1 ure. [...] Hoewel de Vodguld reeds in 1838 ontstaan, gewoonlijk om de 5 jaren feest vierde of optocht hield, behalve de laatste ¼ eeuw, heb ik ze dit jaar de eerste maal aanschouwd. Naar men zeide overtrof deze al de vroegere. Binnen eene week had elk zijn costuum, naar eigen dunk of zienswijze, door huisgenooten en vrienden geholpen, vervaardigd. Ieder was alzoo benieuwd, hoe hij 24. tevoorschijn komen zoude. De veelvuldige lappen, lompen, enz., hoe eigenaardig ook, vertoonen toch wel iets afkeerwekkends. (p. 1912/1913).

Heeze

1890 Donderdag 1 Mei woonde ik bij prachtig weder de inhuldiging bij van den nieuw benoemden Burgemeester te Heeze, de heer secretaris Strijbosch. Ik heb een aantal plechtige inhuldigingen van Burgemeesters enz. in deze oorden gadeslagen en bijgewoond, doch die te Heeze overtrof al de vorige. [...] In den onoverzienbaren fraaien optocht bevonden zich alle corporaties en gilden met attributen, eene menigte wagens waarvan de meeste door twee paarden getrokken werden en van elke een hooge praalwagen met een groot aantal bruidjes en kinderen vooral in 't oog viel. (p. 1876/1877). [Een voorproef voor de Brabantse Dag uit de oude doos? jb].

Hoogeloon

1901 Maandag 13 Mei deed ik met expres rijtuig van J. Br. alleen eene reis naar Bladel en Hoogeloon. [...] Te Hoogeloon legde ik mede een bezoek af bij mijn' vrienden hr. Schoenmakers en W. van den Boer, die mij beloofde eenige mededeelingen nopens Hoogeloon te zullen schrijven wat hij in dato 19 dier maand deed. Ik heb hem geantwoord met eenige gestelde vragen over onze liefhebberijen, alsmede het verlangen om elkander te Duizel eens te kunnen ontmoeten. Neef Alfons Panken was op genoemde reis van en weder tot Duizel mijn aangenaam gezelschap. Wij hadden te Hoogeloon de Koningsschilden in ons hotel afgeschreven. Ik was reeds lang vóór den avond te Bergeik terug. (p. C1433/4).

Knegsel

1900 Bij den Hoofdman der in 1775 opgerichte dorpsilde nam ik inzage van het toen gemaakte reglement en der autorisatie hiertoe door de Hoogmogende Staten Generaal. Bij den Koning der Gilde bezichtigde ik den zilveren papegaai en de 18 schilden, waarvan ik de opschriften en afbeeldingen heb afgeschreven. (p. 2525).

Lagemierde

1868 Begrafenis 28 februari in Lagemierde Henrica van Hees, 2de vrouw en weduwe van Oom Jan en stiefmoeder van den Hoofdonderwijzer te Duizel, waar ik bij Tante Panken vóór en na de begrafenis logeerde. [...] De vrouwen eener gilde kwamen net gekleed o.a. met witten doek, het lijk afhalen, gingen vooraan, knielden in twee rijen bij het in- en uitgaan der kerk, waartussen het lijk in den rouw heenging enz. hetgeen luister aan de plegtigheid bijzet. Wanneer eene vrouw dier gilde ter aarde worde besteld, geschiedt dus juist de bijwoning door de vrouwen als in het tegengestelde geval door de mannen. (p. 676).

Leende

1873 Ik[...] toefde [25 juni] van 4 ½ tot 7 ure te Leende, het langst in eene herberg waar de Leden eener gilde teerden. Die eener andere waren alsmede in eene herberg in het dorp en die op 't gehucht Strijp te dier plaatse vergaderd. Deze 3 gilden der gemeente houden de beide eerste dagen na St. Jan en op sommige andere tijden des jaars hunne jaarlijksche drinkpartijen en dans en muziek. (p. 912).

Luyksgestel

1871 Maandag 19 [juni] bezocht ik met den Heer Adr. Bots voornamelijk met het oog op de Piusviering de volgende parochiën en kerken. 1. 't Loo [...] 2. Luyksgestel. Drie vlaggen wapperden van den toren: de voorgevel prachtig versierd, was op den avond van den vierdag met ballons verlicht wanneer op den toren, de schans vóór denzelfden en andere plaatsen teertonnen brandden en meerder vuurwerk te zien was. De gilden en verdere ingezetenen deden een plegtigen optocht naar de pastorie en door het dorp, na de Hoogmis. (p. 841).

1876 Vrijdag namiddag 13 dezer [oktober] stierf zeer plotseling de Eerw. Heer [pastoor] Ger. Gantevoort te Luyksgestel, alwaar daags te voren (evenals te Westerhoven) de kermis eindigde. [...] Maandag 16 heb ik zijne begrafenis en uitvaart bijgewoond. Zij geschiedde zeer ordelijk en volgens

gebruik van 't Luiksche Bisdop, waaronder die parochie tot 1840 behoorde. Het gelui der klokken begon toen de lijkstoet het sterfhuis verliet. Bij den trein bevonden zich de Leden der dorpsgilde [etc.] p. 1053.

1892 Bij zeer prachtig weder ging ik Maandag 21 dezer [maart] 's middags naar Luiksgestel. Ten huize van M. Loyens, thans gemeente-Ontvanger, Hoofdman der dorpsgilde enz. bezichtigde ik eenige door hem uit Denemarken medegebrachte oudheden en liefhebberijen. Hij toonde mij een ten jare (op 18 December) 1797 geschreven Contract of Reglement uit 10 artikels bestaande, waarin de 25 leden dier compagnie zich verbonden ordelijk en godsdienstig te leven en hunnen koperhandel gemeenschappelijk te behartigen enz. In hun genootschap of compagnie werden geene personen dan uit Luiksgestel toegelaten. Na een bestaan van ongeveer 300 jaren ging oer eenige jaren deze vennootschap te niet. Oudere boeken of rekeningen van ouderen datum zijn althans niet aanwezig. Voorts nam ik inzage van de Caarte of 't Reglement der parochiale gilde, in 1575 opgericht en thans slechts 24 leden tellende. Deze kaart leende ik 28 juni aan den prior te Postel. Bl. 2033. Uit de rekenboeken dier gilde schreef ik vele bijzonderheden, waarvan bij vroeger onderzoek sommige mij niet zo nauwkeurig bekend waren geworden. Zie mijne beschrijving van oude dorpsgilden. (p. 2011/2012).

Maarheeze

1875 Woensdag 27 April stond ik bij het aanbreken van den dag op, ten einde drie plaatsen in het oude kwartier van Peelland te gaan bezoeken. Ten 8 ure kwam ik te Leende, welke gemeente ik twee uren later verliet, mij naar Maarheeze begevende. [...] Na hier aanteekeningen van de bouworde der kerk, van den toren, klokken, zerken, kruizen, gilden en andere oudheden genomen, benevens een paar kennissen en eenige herbergen bezocht te hebben stapte ik naar Sterksel. (p. 1007/1008).

Middelbeers

1874 [17 juli] Na te Oostelbeers den Onderwijzer bezocht te hebben namen wij afmetingen enz. van den alouden dorpsstoren, in de akkers staande. Wij zouden hem beklommen hebben, indien de Eerw. Pastoor, wien den sleutel daarvan bewaart, niet zoo ver woonde, zoodat wij de opname der luiklokken aan een mijner kennissen, bij gelegenheid door hem te doen, overlieten. Tusschen Oostel- en Middelbeers maakten wij, al pratende, eenen grooten omweg. Nadat wij in deze laatste parochie de kerk, de klokken, de oude schilden enz. der gilde in oogenschouw genomen en eenigen tijd gerust hadden, nam ik van mijn' gezelligen vriend [W.A. Cools, geneesheer] afscheid, die mij de eer deed, onder dagteekening van 23 dezer maand, belangrijke mededeelingen van oudheidkundigen aard enz. toe te zenden.

Oerle

1880 Op onze verdere omwandelingen [donderdag middag 13 mei] nam ik o.and. aanteekeningen der platen van de St. Jan's of dorpsgilde en beschouwde den aanleg van eenen kunstweg door dit dorp, waarmede het al weder verfraaid en verbeterd wordt. (p. 1208).

Oirschot

1878 [Datum] Na hier den beroemden toren, kerk enz. vluchtig beschouwd te hebben, sprak ik met Corn. Teurlings over klok- en gilde-inschriften aldaar bestaande, waarvan hij mij bij gelegenheid eenige afschriften wilde zenden. (p. 1128).

Reusel

1882 Den 14 April is de Heer Willekens, Secretaris te Reusel als nieuw benoemd Burgemeester op eene zeer plechtige wijze binnengehaald. Onder vele formaliteiten wil ik slechts aanstippen het leggen ter aarde van de banier der gilde door den Vaandrig, als blijk van trouw en gehechtheid van Reusels volk van zijn' nieuwen Heer, die uitgenoodigd werd, er over te gaan. (p. 1304).

Stratum

1871 Donderdag 31 [augustus] betrachtte ik te Eindhoven o.a. de Parochiekerk, vervolgens die te Stratum met het aangelegen kerkhof en de klokken in het luidhuis. Het was kermis in deze gemeente: de gildebroeders schoten bij mijne komst naar den papegaai. (p. 864).

Tongelre

1875 Te Tongelre toefde ik [10 juli] twee uren, meerendeels besteed aan de beschouwing der kerk, den toren, het kerkhof, de attributen der dorpsgilden, enz., terwijl vermoedelijk de opschriften der klokken door mij afgeschreven waren, indien ik den Burgemeester niet afwezig had gevonden. (p.1027/1028).

Valkenswaard

1878 Den 16 Dec. toefde ik des namiddags eenigen tijd bij het teeren der Gilde van St. Nicolaas aldaar.

Westerhoven

1841 Den 22sten en 23sten Julij had ik het Reglement voor de in dit Dorp bestaande Gilde of Broederschap, onder de bescherming der H. Moeder geheel vernieuwd en veranderd. De leden dezer gilden hadden Maandag 26sten en Dingsdag 27sten daaropvolgende des nam. volgens hunne jaarlijksche gewoonte eene zamenkomst gehouden en geteerd; hierbij was ik ook tegenwoordig geweest en had mij onder hen goed vermaakt. (p.69).

1842 Alvorens de reis naar de hoofdstad dezer Provincie, tot het afleggen van den eed als Schoolonderwijzer benoodigd, aan te vangen, was ik van een Feest getuige, hetwelk nimmer uit mijn geheugen zal verdwijnen. Ik bedoel de bijwoning der jaarlijksche bijeenkomst van de leden der alhier sinds eeuwen bestaande Broederschap of Gilde van St. Anna. Even als het vorige jaar (zie onderaan bl. 69) had zulks op Maandag 25sten en Dingsdag 26sten Julij, wanneer ook mijne vacantie begonnen was, plaats. Ieder die deze Vereeniging als Vreemdeling komt bijwonen wordt door de daarbij behoorende vrouwen een kransje van bloemen enz. vervaardigd en op het hoofd gedaan; waarvoor zij van den gekroonden eene kleine gift bekomen. Geen lid van het Broederschap zijnde, gebeurde mij eveneens. Echter werd ik, na een poos tijds, met een zeer fraai en grooter bloemenkransje verrast, hetwelk men mij met geestdrift, ter vervanging van het eerst ontvangene aanbood; en waarmede ik, zeiden zij, als Meester gekroond werd; want, niettegenstaande ik, tot hiertoe, mijne benoeming aan zeer weinigen had bekendgemaakt, waren zij er (zoo als bleek) nochtans van bewust. Ik wilde hun dan ook, zoo veel mogelijk, wederkeerige vreugde verschaffen en, ten blijke van wedervriendschap, voor deze extra gemaakte versiering, eenig geldstuk schenken, waarover zij mij hunne dubbele tevreden- en dankbaarheid betuigden. En inderdaad, zij deelden zigbaar in mijne blijdschap; ook ontving ik van menigeen nog eenvoudige, doch welgemeende felicitatiën. Doch genoeg, ik betuig nimmer een feest te hebben bijgewoond, waar ik zuiverder genoegen heb gesmaakt, dan onder de Leden der Gilde te Westerhoven toen hartelijk gevierd.⁴⁸ (p. 86/87).

1843 Bezoek van Zijne Hoogwaardigheid den Bisschop van Emmaus [H. den Dubbelden] te Bergeijk en Westerhoven, ter gelegenheid van de toediening des H. Vormsels. (p. 121). [...]

Des nam. half 6 [12 juli] verliet Mons. onder het luiden der klokken [parochie 't Loo] om ook het naburige Westerhoven met een bezoek ter vereeren. [...] Het was 6 ure, wanneer Z.Hw. met Deszelfs Secretaris en meergemelden Ew. hr. van Someren, onder statig en indrukwekkend kloggelui, bij de kerk alhier aankwam. Een aanzienlijke volkendrom wachtte bij de kerk, in behoorlijke orde geknield waaronder de hier bestaande gilde, Z.Hw. af; gevende den Bisschoppelijken zegen; hetgeen onder eenige gezangen ook gedaan werd in de kerk, welke Z.Hw. mede bezocht. N nog een poos toevens op de Pastorij, vertrok Ms. ten half 7 ure, om zijnen terugweg, dien dag nog tot Eindhoven, voort te zetten,

---

⁴⁸ "toen hartelijk gevierd" is een toevoeging van later datum.

wordende zijne Hw. door genoemde Gilde, nog eenige minuten, namelijk tot buiten de huizen of de brug aan den dijk op Valkenswaard, uitgeleide gedaan. De 12 Julij was alzoo voor de Kath. inwoners van Bergeijk en Westerhoven een ware godsdienstige vreugdedag, welke nimmer uit hun geheugen zal verdwijnen. (p. 126).

Dingsdag en Woensdag, 25 en 26 Julij, woonde ik weder, met zeer veel vermaak de jaarlijksche Vereeniging der Leden van St. Anna-Gilde bij. Ik begaf mij alsdan mede als Lid onder dezelve. Dewijl men mij met eenige plegtigheid inhuldigde, onthaalde ik de Oversten derzelve met een glas wijn. Dit alles had eerst Dingsdag nam. plaats. Den volgenden Zondag nam. waren de leden ook nog eenige uren vereenigd. Met het begin van dit Gilde-feest namen tevens mijne vacantedagen, zijnde 5 weken, eenen aanvang, welke ik grootstgedeeltelijk te Bergeijk doorbragt. (p. 127/128).

1844 Het Broederschap of de gilde van St. Anna hield Donderdag 25 Julij en den volgenden dag hunne jaarlijksche vereeniging, welke ik weder vertegenwoordigde. Eerstgenoemde dag hadden de Gildebroeders, 5 kwartier uurs op eenen koningsvogel geschoten, welke door Andries Moors ten 2 $\frac{3}{4}$ uur behaald werd. Den volgenden nam. schoot men een' prijsvogel; dit duurde $\frac{3}{4}$ uur. Sedert mijne woning te Westerhoven, was het vogelschieten, dit jaar, voor de eerste maal geschied. (p.159).

1845 Den 25 en 26 Julij was ik bij het Gildefeest tegenwoordig geweest. (p. 193).

1856 Begrafenis pastoor J.W. van der Dussen op vrijdag 11 december [overleden dinsdag 8 december]. Op de dag der begrafenis, werd een half uur alvorens men het lijk uit de pastorie droeg, met het klokkengelui aangevangen. Er waren 6 burens met mantels verzocht, waaronder ik ook behoorde, waarvan toevallig de helft gehuwden waren. Nadat eenige Gildebroeders het lijk van de kelderkamer in den gang hadden gesteld, verkozen wij hetzelfde wel te dragen, hebbende ik bevorens nochtans een dergelijk werk nimmer verrigt. (p. 346).

1871 Binnen weinige dagen stierven te Westerhoven vier personen, namelijk Vrijdag avond den 30 Dec. 1870 eene vrouw. Zondag 1 Jan. tusschen de Missen, eene vrouw en een man (mijn gewezen brievenbesteller) en Dingsdag morgens den 3 id. C. Schellens, mijn naaste buurman. Op de 4 eerste werkdagen des jaars zijn deze lijken achtereenvolgens begraven en de uitvaart gehouden, zoodat zes dagen veel klokgelui gehoord werd. Deze personen waren alle onder de gilde van St. Anna, waarom ik ze (als lid) aan de sterfhuizen ede heb afgehaald of vergezeld en de uitvaart benevens de begrafenis heb bijgewoond. (p.818/819).

1878 In het dezer dagen in de heide onder Aalst, nabij die te Waalre opgerichte Kamp is Maandag 29 [juli] en den volgenden dag een' Schietwedstrijd gehouden, die zeer druk bezocht en ordelijk afgelopen is. Wanneer dit zeldzaam feest niet zamengevallen ware met het jaarlijksch teren der dorpsgilde te Westerhoven, hadde ik het gaan bijwonen. (p. 1115).

1883 Van de dorpsgilde te Westerhoven stierf één der 2 dekens en de hoofdman slechts eenige dagen na elkaar. De eerste werd Woensdag 16, de andere 23 Mei plechtig begraven. Zij waren van de oudste ingezetenen en woonden in dezelfde buurt. (p. 1367).

Den 30 en 31 [juli] teerde de dorpsgilde te Westerhoven. Op den eersten dag is de Hr. J. Baken, Burgemeester als hoofdman gekozen en den volgenden plechtig geïnstalleerd. Het grootste deel der bevolking was op de been; wegens vele regendagen gaf de landbouwarbeid geen drukte. (p. 1376).

1886 Daar ik nog lid bleef der St. Anna-gilde te Westerhoven, ontving ik tijdig eene briefkaart van den Hoofdman, tot bijwoning van 't teerfeest op 19 en 20 [juli] dezer. Ik heb dit den eersten namiddag bijgewoond en den tweeden een paar uren, nadat ik toen eerst naar Valkenswaard geweest was. (p. 1543).

1887 Den 13 [juli] dezer is te Westerhoven 's middags 2 ure door de leden der gilde fraai van zijn huis afgehaald en naar de gildekamer geleid Hendrik Int Ven; gekozen Vaandrig dier Gilde, welker leden en die aan de versiering hadden gearbeid, gul getracteerd heeft. Die inhaling en het teeren der gilde op dezen en den volgenden namiddag, heb ik bijgewoond. Ook in den winter, een paar uren op een' avond, wanneer de gekozen vaandrig op bier onthaalde. (p. 1611/1612).

1888 Den 23 en 24 [juli] teerde ik 's namiddags te Westerhoven bij gelegenheid der jaarlijksche bijeenkomst der leden van de Sint-Annagilde aldaar, welke uit nagenoeg een 80 tal bestaat, behalve de vrouwen. Op de eersten dag ging ik met den Burgemeester, tevens Hoofdman der Gilde naar de wetering der gemeente op $\frac{1}{4}$ uur afstand. Bij ons bevond zich nog een lid, zijnde koopman in Schagen. Deze wetering beslaat thans 50 loopensen. (p.1702).

1892 Bij gelegenheid van 't teeren der gilde te Westerhoven zag ik mede 11 en 12 Juli het begin van een' oliemolen te bouwen aan den graan-watermolen aldaar. (p. 2036).

1893 Den tweeden namiddag van het gildefeest te Westerhoven, namelijk 11 [juli] derwaarts gegaan zijnde, maakte ik er kennis met pastoor Brandts aldaar.

Verzameld uit Dagboek P.N. Panken

Johan Biemans

1 maart 2016